

MÁRAI SÁNDOR

AZ EMBERI MAGATARTÁSRÓL

Semmiféle magatartás nem jogosult, mely az emberi renden kívül akar felépíteni egyfajta életrendet és napirendet. Az ember számára a világ dolgainak és a cselekedeteknek addig van csak értelmük, amíg hatni akarnak az emberekre, s együttműködnek az emberi világgal. Ez az együttműködés lehet közvetlen és lehet közvetett. De saját érdekből senkinek nincs joga élni, igen, még alkotni sincs joga.

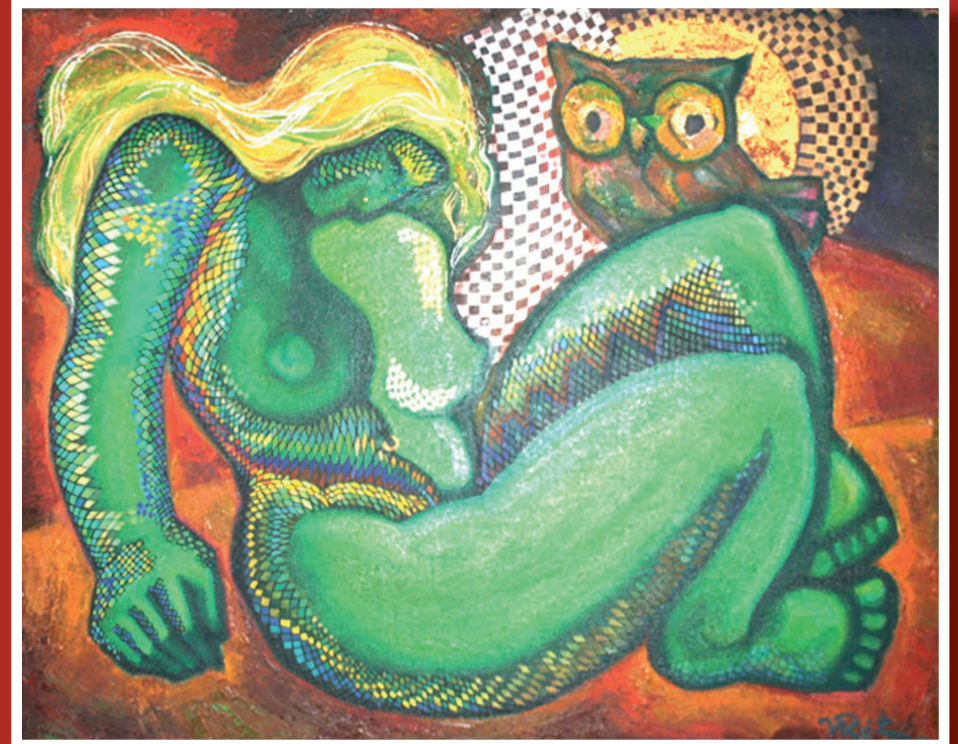
(Füveskönyv)

EGYÜTT

EGYÜTT 2016 / 4

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2016
4

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA * XIV. ÉVFOLYAM

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Szőlő és fügefafa (esszé)	2
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Szellembeszéd (vers)	5
MARCSÁK GERGELY: Kaland, Örök fogság, Tiborc panasza (versek)	7
BARTHA GUSZTÁV: Az út (Három egyfelvonásos) 3. November	9
FINTA ÉVA: Táj teliholddal (vers)	21
KOVÁCS ELEONÓRA: Retesz, Valóság-illúzió (kisprózák)	22
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Hiszekegy, Átszállás előtt, Megint (versek)	25
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (regényrészlet)	27
SHREK TÍMEA: A beteg, Koldusok (kisprózák)	36
ORTUTAY PÉTER: Apage Satanas! (reflexiók)	41
LENGYEL JÁNOS: Gondolatok szerda éjjel (esszé)	49
CSORDÁS LÁSZLÓ: Három könyvről röviden (recenziók)	53
TINKÓ MÁTÉ: Félig vagy egészen (recenzió)	58
FERENCZY IMRE: Nagybégányi újítók (esszé)	63
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: Ceruzasorok Homonnai Drugeth János országbíró egyik levelére (tanulmány)	76
VARGA RÓBERT: A Ferenc József gyalogsági laktanya 1900–1914 (tanulmány)	81
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, Új könyvek	86

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

SZŐLŐ ÉS FÜGEFA

Főiskolai oktatóként megkíséreltem egyszer, hogy vállalkozó szellemű diákokat keressek a legismertebb magyar ars poeticák számbavételére és összevetésére, de várakozásom ellenére senki sem „rabolt rá” a témára. Úgy látszik, csak magam sejtettem benne időpazarlásra is érdemes szellemi kalandot. Most, a Zrínyi-évforduló kapcsán sem gondolom ezt másként, ezért úgy hiszem, érdemes e régóta nyugvó aktáról levérni a port, s tartalmát megszellőztetni kissé.

A legismertebb s talán a legnépszerűbb költői hitvallást Petőfi nevéhez köti a magyar átlagpolgár, s talán igaza is van, mert a szabadság virágba borulása idején milyen más magatartást hirdethetett volna a magyar poéta, mint azt, hogy „Előre, a néppel tűzön-vízen át!”. Ma már tudjuk, hogy Petőfi lelkesítő szavainak toborzó ereje kortárs kollégái között volt a legcsekélyebb, s Aranyon, Vajdán, Tompán kívül szinte nem is akadt követője, aki lantját indulóra hangolta volna. Szegény jó Sándorunk maga sem tudta, mennyire nem vagyunk egyformák, hogy a világ csak a mágnesesség tekintetében kétpólusú. Ő a maga igazságával szemben még csak a „felfürtözött, kesztyűs kezű, henyé ifjak” táborát tartotta számon, akik fölött az örök szabadság-eszme nyerő helyzetben tündökölt. Jó lenne hinni, hogy rövid életéből ebben a tudatban távozott, s Haynau napjának felkeltét már nem érthette meg.

Amikor majd a nemzeti eszme ellenfelei az Európában színre lépő kozmopolitizmusban új szövetségesre lelnek, Arany János az ifjú Reviczkyvel való vitájában mi mást tehetne, mint az őt magyarrá ringató bölcsőt áldja, Tompa pedig éneklésre serkenti lankadó kedvű fiait. A virrasztók makacs pózába merevedő Vajda le nem veszi szemét a „nagy halottról”, a nemzet jobbik felével együtt várja a hajnalhasadást. De hiába. Kevéssel később a Trianon rémével szembesülő Ady egyre tunyuló fajtáját szidja, mely tehetetlenül túri az internacionalizmus és az „új, ordas eszmék” terjedését, magára szabadítva ezzel az újabb romlást. Csak József Attila tisztulni vágyó, „magát a mindenséggel mérő” szelleme képes kiszakadni ebből a fertőből, hogy csatlakozva a humanitás nevében szóló, a mindenfajta cinkosság ellen beszélő babitsi magatartáshoz, létrehozzák az új magyar költői gondolkodás eszmei bázisát. Ebből a vérvonalból fejlődik ki majd Nagy László költészete, hogy

legfontosabb üzeneteivel egy lehetséges atomháború fenyegetése mellett is a szerelem, az élet átmentésére és az emberi-erkölcsi tisztaság megőrzésére figyelmeztessen.

Zrínyi Miklós költői hitvallása azonban egészen más. Mire „nagyhírű munkájának” végére ér, tudja, hogy dédapjának a klasszikus eposzok külsőjébe helyezett történetével olyan örökbecsű művet alkotott, melyre kívülről senki sem lett volna képes. A kiváló érzékkel választott forma, a nagy műgonddal komponált szerkezet csak az ő szájából, az ő pennája által töltődhetett meg hiteles tartalommal. Érezte, hogy katonai alapismeretei és tapasztalatai alapján, de a hősi életforma folytonosságának jogán is a szigetvári hős alakját akár önmagáról is mintázhatta volna. Ez az a helyzet, amikor az alkotó úgy azonosul művével, hogy a hadvezéri és a költői teljesítmény közé önmaga tesz egyenlőségelet:

*De hiremet nemcsak keresem pennámmal,
Hanem rettenetes bajvivő szablyámmal.
Míg élek, harcolok az ottomán hóddal,
Vigan burittatom hazám hamujával.*

Egyszerű, mindenki számára érthető és tisztelhető hitvallás ez, olyan konklúzió, amelyet már nem szokás módosíthatni, de két esztendő elteltével egy epigrammában megismételni, nyomatékosabbá tenni még lehet:

*Nem irom pennával,
Fekete téntával,
De szablyám élivel,
Ellenség vérivel,
Az én örök hiremet.*

Megkérdeshetnők: Ugyan mitől volt az utókor általi megítélésében oly magabiztos a költő? Meg sem kísérelm a választ, nyugodjon most a találgatás, maradjon ez már az ő titka.

Abban viszont bizonyos vagyok, hogy ha a brüsszeli asztaltáncoltatók a feltámasztott Szulejmán mellé a költő Zrínyit is megidéznék, nem halk kopogással, de dörömbölve jelentkezne, s talán fel is kiáltana: Ihon az emésztő tűz, ihon a veszedelem! Mert ki vonná kétségbe, hogy témánknak a jeles évforduló mellett más időszerecske is van? Másfél, két éve másról sem

szólnak a híradások, mint a tudatosan gerjesztett migrációról és annak sikertelen kezeléséről. Hát ihon a veszedelem mellé az igaz relatio is! Mít tegyünk? Rohanjunk ki az országunkból? Azt soha többé! S mi végre bizonygassuk örökké, hogy nem vagyunk fajgyűlölők, de még csak nacionalisták és a szenvedők sorsa iránt érzéketlenek sem? Mi azt kívánjuk, alakítsa minden nép a sorsát a saját ízlése és törvényei szerint, legyen elégedett és boldog, de nem oly módon és ott, ahogyan, s ahol azt Soros úr elképzelte. Sokkal inkább úgy, ahogy azt nem is oly rég egy református prédikátorból lett miniszter javasolta Ezékiel próféta szavaival: Ki-ki nyugodjék az ő szőleje és fügefája alatt, és senki meg ne rettentse őket. De még a demokráciák nagy nemzetközi tapasztalattal bíró exportőrei sem!

SZELLEMBESZÉD

(Csontváry Zrínyi kirohanása c. festményéhez)

*Írni, mint volt, ma ki lenne képes?
Az emléktár zárolt, a nyelv tehetetlen.
A látomás manáján csak festők élnek,
kik közbenjáróval bírnak az egekben.*

*Csontváry csöndjét feltörtem egyszer:
drámámmal küszködött már napok óta,
de vívótör lett most az ecset kezében,
s színeit ész nélkül döfkögte, szórta.*

*Oda tett engem, mint holmi pojácát
Szigetvár szomorú színpadára,
de hogy a holdat leszakíthassam,
a varázsigt már nem adta számba.*

*A pogányból dúsan dőlt a mocsokszó –
bár sárkánytorokkal üvöltött volna!
Forogjon el már e nyomasztó színtér,
hadd következék a valódi torna!*

*Jézus Allahal jegyzéket váltott,
magzathalált halt így is a béke.
A mi Megváltónk magába roskadt,
s bánattal bámult öt nagy sebére.*

*Itt a köveknek is kínjai lesznek,
a bazalt visszaréved láva-korára,
a varjak a maguk módján temetnek,
de megpihenni, jaj, nem lelnek ágra.*

*A pokol ura már rohamot rendelt,
fegyenceit mind a vár ellen küldte,
a Halál a had élén dísztorokban
jön, s táncoltatja ménjét a kürtre.*

*Lendülnek mindjárt a boncsokos zászlók,
a szablyák vijjogva egymásnak esnek,
szépen ürülnek a megnyitott vénák,
a vasalt lólábak vérhabot vernek.*

*A Halál torkának ugrottam ottan,
de magát az ördög megsokszorozta.
Szerecsenjei kordonba fogták,
kölykeivel kelhettem csak birokra.*

*Szívekbe szaladt, belek közt viháncolt,
csattogva csonkolt a jó damaszt penge,
ám villant s robbant valami szemközt,
s én megérkeztem a totális csendbe.*

*Kisboldogasszony maga jött értem –
láncon acsargott még csak az este.
Megmosta tündöklő lábát a vérben,
fejem izsóppal bélelt kosárba tette.*

*A lenyugvó nap még visszahanyatlott,
s nyugtázhatta: már gyolcsban a lelkem.
Fellel rogyott az üszkös romokra,
de én már Uramban békére leltem...*

*Magyarjaim, ha felemlegettek
úgy négyszázötven esztendőök múltán,
legyetek résen. Új áfiummal:
kolduló haddal vonul fel a szultán.*

KALAND

*jáde-hold ül pihenni a hegyre
álmok borzolnak vizek menti nádat
szellemelek járnak a szentélyben és egyre
mormolnak régi sintó imákat*

*madár az ágra hintázní jár
víztükörben lapul a csillagos ég
papírfalakon ki ajtót talál
nem szeretne elszunnyadni még*

*a járdaköveken új életre kel
a sötétben hullott szakura-bogyó
libbenve mentás illatot lehel
egy selyemtestű piros kimonó*

*ráncából lesz a padló legszebb éke
ha két árny hajnaltájt titkon összenő
a szétbomló konty vánkosra dől végre
s a látványtól elpirul az éppen felkelő*

ÖRÖK FOGSÁG

*Rögökbe meredő bordáid közé
a lélek immár örökre befagyott.
Hogy a végtelennek kezdőpontja van,
te, ki odahaltál, tanúsíthatod.
Esendő elménk nem foghatja még fel:
magányod hosszabb, mint az emlékezet,
és hosszabb, mint a népek földi útja,
mely egyenest a pusztuláshoz vezet.
Nem vagy lángoszlop, sem vádló maradvány,
rossz szónoklatban történelmi példa,*

*csak porladó csontváz, befagyott lélek,
mi hazavágy, de sosem érhet célba.
S ha Isten egyszer Baskírföldön járna,
és rácsodálkozna, hogy ki fekszik itt,
Meséld el neki, mondd, hogy megtalálta
végül az utolsó kárpátaljait.*

TIBORC PANASZA

Simándy József emlékére

*Magába roskad alattunk a színpad.
Fejünk fölött kihúnyanak a fények.
És mi, utódjai szegény Tibornak,
a sötétben keresünk most téged.*

*Elmondanunk már nem maradt kinek,
hogy mindennek fölment az ára,
naponta járunk temetésre, meg
hetente kemoterápiára.*

*Hogy Melinda Ottó ágyasa lett,
és „pénzért bármit” már a jelszava.
S a háborúból, mi mindent elvett,
a király többé már nem jött haza.*

*Színház a világ, de drámába hajlott.
Bár sötét librettót ír a végzet,
elcsukló hangunk tán ma is meghallod,
időtlen bánatunk ma is megérzed,*

*s ha így van, jöjj még a túlvilágról
kínzó bajaink tetőzésekor.
E rút század baljós darabjából
nagyon hiányzik már egy hőstenor.*

BARTHA GUSZTÁV

AZ ÚT

HÁROM EGYFELVONÁSOS

3. NOVEMBER

Szereplők: Kálmán

Titiri, 14-15 éves fiúk a faluból

Tojás

Iván, bakter

Zoltán

Helyszín és időpont: Kárpátalja, 1956. november 3.

Szín: bakterház. Szemben a kijárat, a tömörfa ajtótól jobbra kétszárnyas ablak. Az ablak előtt fiókos asztal, két hokedli, az asztalon rádió, vízeskancsó, poharak. A henger alakú öntöttvas kályha (burszujka) a jobboldali, a fapriccs a baloldali falnál áll. A kályhán teáskanna, a priccsen a lepedő ócska pokróc, takaró gyanánt vasutasköpeny. A bal sarokban szerszámok. Csákányok, lapátok, sínfogók, kis- és nagykalapácsok. A jobb sarokban álló ruhafogason sárga mellények lógnak. A falak csupaszok, nemrég leszaggatott plakátok nyomai-val. A szobát száldróton himbálózó villanykörte világítja meg.

Elhaladó vonat éles füttye, zakatolása. A szoba kivilágosodik. Iván, szobaközépen, a felfordított szenesvödrön ül, jégeralsóban; kezében kis magyar zászlót szorongat. Egyenruhája, bakancsa szanaszét a padlón, sapkájával a priccsen ülő Tojás játszik, vaskos bot hegyén pörgeti. Kálmán és Titiri az asztalnál állnak, felváltva csavargatják a rádió keresőgombját.

Titiri (Kálmán vállára üt): Elfoglaltuk a rádiót – nem semmi!**Kálmán:** Nem elfoglaltuk, lefoglaltuk.**Titiri:** Nem mindegy?**Tojás:** Titiri, tudod is te, mi nem mindegy.**Titiri:** Izé... Kurvára sötét van odakint, dalolva mehetünk...

Tojás: Oláh Terka, látod, tudja mi a nem mindegy. Addig önféjűsködött, adta-vette, cserélgette a házakat, míg ki nem ment hegyesre. A párt nem szereti a kupecceket.

Titiri: Hát igen... ízé...*(Kihúzza, betolja az asztalfiókot, Ivánhoz fordul)* Ellátmányt kapsz: kolbászt, húskonzervet... Fiúk, megyek haza, hozok ennivalót. Éhes vagyok!

Kálmán: Ülj a fenekeden, és fogd be csőröd! Mintha magyarul...

Tojás *(abbahagyja a sapkapörgetést)*. Á, csavargathatod hajnalig, a vackon nincs rövidhullám, ez olyan... pártrádió.

Kálmán: Csenedesebben! Kussoljatok már!

Tojás *(feláll, a sapkát Iván fejébe húzza)*: A Szatmáriék rádiója, az igen, azon még a Vatikánt is lehet fogni!

Titiri: Hallgasd a Szatmáriét, nagyokos! A faluban nincs villany.

Tojás: Villany van, csak áram nincs.

Kálmán: Befognátok végre!

Titiri: Tojás kezdte.

Kálmán *(közel hajol a rádióhoz)*: Magyarul beszélnek.

Tojás: Az oroszok nem hallgatják Amerika Hangját.

Titiri: Hogy a fenébe hallgatnák, nem értenek magyarul!

Tojás: Amerikában angolul beszélnek. Akik az Amerika Hangján magyarul beszélnek, azok magyarok.

Titiri: Kukuljak meg, ha értem!

Kálmán: Csendet!!!

Elhangzik Mindszenty József bíboros november 3-án este a Kossuth Rádióban sugárzott beszédének néhány mondata, majd újra recsegní, sípolni kezd a rádió.

Kálmán: Alighanem, Mindszenty volt.

Titiri: Az meg kicsoda?

Tojás: Egy püspök, tudod, akit kiszabadítottak a csurmából¹.

Kálmán: Zavarják az adást. *(Ellép a rádiótól)* Tegnap is zavarták, de nem ennyire.

Tojás: Lokátorozzák. *(Körkörösén lóbálja a botot)* Kajdi mesélte, csak úgy sistereg a lokátor mellett a levegő.

Titiri: Kajdi! Hol volt ő Donbáson²? Az ólpadokon bujkált, Szabó Erzsí hordta neki az ennivalót.

Tojás: A lokátor nem Dombászon, a derceni hegyen van.

Titiri: Azt nem bírom benned, hogy okosabbnak hiszed magad a papnál.

Tojás: Bírjad a nővéredet! Szaros piszkafával se érni fel az orrát.

Titiri (*Kálmánhoz*): Most mit csináljak? Ha megütöm, ott marad.

Kálmán: Húzzuk ki a rádióantennát az ablakon! (*A szerszámok között keresgél.*) Kell hogy legyen itt drót. Titiri, fogjad ezt a stanglit!

Titiri (*elveszi a feszítővasat*): Kontyoljam meg vele Ivánt?

Tojás: Fogadjunk, nem tudod, mire való a földelés!

Titiri: Erre! (*A szenesvödör oldalára csap, mire Iván felugrik*) Füttyül a vonat, indul a bakterház! Lengjen az a zászló, baszd meg!

Iván: Kicsit beszél magyar...

Kálmán (*a drótköteget bogozva az asztal mellé ül*). Azt sem tudja a szerencsétlen, hol van letéve Budapest.

Titiri: Iván, Iván, hogy lehetsz ilyen hülye? Na, fel a kezekkel!

Tojás: Ruki ver!

Titiri: Verje a nehézség!

Iván (*magasba emeli mindkét kezét*): Mit akarni?

Titiri (*a feszítővassal ráüti a vödörrre*): Leng a zászló! Úgy... (*Énekel*) „Isten áldd meg a magyart...” Énekelj, vagy állsz vissza a viderre!

Tojás: Szpiváty, továris!

Iván (*motyogva*): Isten ad meg... Rossz lesz, ne csinál!

Titiri (*énekel*): „Jó kedvvel, bősséggel...”

Iván (*eldobja a zászlócskát, leengedi a kezét*): Elég, nem akar!

Kálmán (*odanyújtva a drótvéget*): Tojás, fogd meg! Húzzad! Hiányzik a kezedből a bot? (*Tojás eldobja a botot.*) Erősebben!

Titiri: Arról volt szó, hogy átszökünk a határon. Pesten forradalom van, ölik a magyart! (*Felveszi az eldobott zászlót, majd nagyot rúg a vödörbe.*) Drótozunk még egy hétig! Ettől jobb, ha alszunk!

Kálmán: Tudod, mi van odaát? Akkor meg... nyughass!

Titiri leül a priccsre, Iván odahúzódik a kályha mellé. Kálmán és Tojás kitoldják a rádió sárgaréz-drót antennáját.

Titiri: Éhes vagyok! (*Távoli vonatfütty.*) Máskor hébe-hóba csoszog el egy csotrogány, mostanában meg egymást érik. (*Benéz az ágy alá.*) Kolbászt zabál, húskonzervet... Az meg mi? (*Sztálint ábrázoló, bekeretezett litográfiát húz elő.*) Tojás, Kálmán, ide bagózzatok! Sztálin apánk!

Kálmán: Apja a hóhérnak!

Tojás: Hetekig siratták, gyászgyűléseztek a klubban az elvtársak, aztán meg – tintával! – a nevét is áthúzták a tankönyvekben.

Titiri: A halál se tud rajtuk kiigazodni.

Tojás: Isten se... Így szokás mondani!

Titiri: Felőlem. (*Letörli a képet.*) Vesztél volna anyádba! Baszd meg, kellett neked hóbörögni! (*Feláll, a képet a priccs végéhez állítja.*) Na, mi lesz, megyünk vagy maradunk? Mondjátok már valamit!

Elrobogó szerelvény zakatolása, hosszú füttyjele. Zoltán bejön. Tojás a borostás, foltos-pufajkás idegen láttán botja után nyúl. Zoltán nem visszakozik, állja Titiri mustráló tekintetét, aki körbejárja, s okával megnézi kopott sapkáját, átalvetős tarisznyáját, csámpásra taposott bakancsát.

Titiri: Ezt meg honnan szalajtották? Totya Peti kettő.

Kálmán: Titiri, gyere onnan!

Titiri: Kepecül néz ki, alig áll a lábán.

Tojás: Na és, ha alig áll?

Zoltán a priccsig támolyog, leül. Iván vizet tölt, Zoltán kezébe adja a poharat.

Zoltán: Blágádárju zá...³ (*Mohóm iszik.*)

Titiri: Még egy orosz!

Tojás: Magyarország is tele van velük.

Titiri: Ilyenekkel? (*Ivánhoz*) Te meg hova slattyogsz?

Iván: Bezár ajtó. (*Bezárja az ajtót.*)

Titiri: Én nem fogom itt őrizgetni őket, éhes vagyok! Megyek haza...

Zoltán: Helyes. És ti is hazamentek az anyátok szoknyája mellé, hogy oda! Értve!? (*Csend.*) Mire vártok? Nem láttatok még lyukas bakancsot, rongyos pufajkát?! Ostobák! Ostoba pulyák vagytok!... Mondjátok, mit akartok? Fejjel menni a falnak? Kérdeztem (*Feláll.*) valamit! Nézzetek, nézzetek jól meg: így akartok kinézni, ezt akarjátok?!

Titiri (*Kálmánhoz*): Te, ez tud magyarul.

Kálmán: Nem vagyok süket!

Titiri: Jó van, na! Muszáj kiabálni?

Kálmán: Még hogy menjünk haza! Kicsoda, micsoda, hogy csak úgy... parancsolgat itt nekünk?

Titiri: Totya Peti kettő.

Zoltán: Forradalmárkodni... nekivágni az országhatárnak... Órültég!
Ne csináljatok örültséget!

Kálmán: Honnan tudja, hogy mit akarunk?

Zoltán (*köhög*): Az ajtónál álltam.

Titiri: Hallgatózott.

Tojás: Kémkedett.

Zoltán: Nem jegenyefák őrzik a határt.

Kálmán: Nyárfák.

Zoltán: Apád lehetnék...

Kálmán: Tudjuk, mi van a határon, kik őrzik.

Zoltán: Értem. Akkor most mire vártok? (*Köhög*) Menjetez, rohanjatek rá az aknazárra! Még mindig jobb, mintha farkaskutyákkal kergetnek, fogdostatnak össze benneteket!

Kálmán: Te... maga ezt nem érti...

Zoltán: Persze hogy nem.

Tojás: Mi nem vagyunk olyan gyávák, mint... egyesek!

Titiri: Világos.

Zoltán: Még nem próbált meg benneteket az élet, könnyen beszéltek.

Iván, kihasználva a csendet, összeszedi a ruháját, bakancsát.

Titiri: Iván, a vidret is!

Iván: Já nye vinovát!

Titiri (*Tojáshoz*): Mit karattyol?

Tojás: Mindent én se értek.

Zoltán: Azt mondta, ő nem hibás, nem tehet róla.

Titiri: Má' hogyne tehetne! Szedi a potyapénzt, ellátmányt kap: kolbászt, húskonzervet... A bakterkedés nem kaszálás: fasza dolog.

Zoltán: A krampácsolás sem könnyű munka. (*Köhög.*) A levegő teszi, meleg van idebent.

Titiri: Iván nem krampácsol. Le- és felhúzza a sorompót, és annyi. Tesznek róla, hogy ne dolgozzák magukat agyon.

Tojás: Szakadásig...

Zoltán: Kik tesznek róla?

Titiri: Hogyhogy kik, hát az oroszok!

Tojás: Meg a kommunisták.

Zoltán fekete kockakenyeret, szalonnát szed elő a tarisznyájából. A kenyeret felszeleteli, a szalonnát újságpapírosra aprítja. Iván közben visszahúzódik a kályha mellé és felöltözik.

Zoltán: Valamit csak dolgoznak, másképp élnek meg unióban.

Tojás: Hát igen: erőszakkal leseperik a házpadlásokat, esténként meg arról gyűléseznek, hogy milyen jól halad a faluban a békekölcsön önkéntes jegyzése.

Zoltán: Van humorérzéked.

Titiri (*leül Zoltánhoz*): Vicces Lukács a nagybátyja, tőle hallja az... ilyeneket.

Iván (*belekukkant a teáskannába*): Lenni tea.

Zoltán: Enni van mit a faluban?

Tojás: Nem éhezünk.

Titiri: Hogy te nem éhez! Ahol sok a pulya, meg öregek is vannak a háznál, ott vacsora helyett sokszor a nyálukat nyelik.

Tojás: A kolhozraktárban adnak lisztet, barázdazsirt, húst is, ha van a tanyán kényszervágás.

Zoltán (*Titirihez*): Ne kérsd magad!

Titiri (*két pofára, mohón eszik*): Munkaegységre adják. Munka meg, hol van, hol nincs – télen, nem aratnak. Tojás könnyen beszél, az apja fogatos, van munkája egész évben.

Zoltán: Az a barázdazsirt micsoda?

Titiri (*tele szájjal*): Napraforgóolaj. Finom a szalonnája! Nem fokhagymás-paprikás, de jó.

Zoltán: Vegyetek, egyetek fiúk. Jöjjön ide bátyuska! (*Iván és Tojás a priccs mellé állnak, nekilátnak az evésnek.*)

Kálmán: Rám hiába néz, nem vagyok éhes.

Titiri: Finom a szalonnája.

Kálmán: Nem tudjuk, kicsoda, micsoda, honnan jött, ti meg pajtásoktok velem!

Titiri: Enni csak kell!

Zoltán: Zoltánnak hívnak. Azt már tudom, hogy ő Titiri, őt meg Tojásnak becézitek. Neked mi a neved, hogy szólítanak?

Kálmán: Nem mindegy! Úgy hívnak, ahogy hívnak: ne akarjon sokat tudni, hamar megöregszik!

Zoltán: Hétköznapi dolog, egyszerű kíváncsiság...

Kálmán: Ne kíváncsiskodjon! Az iskolában azt tanultuk, ha egy jöttment, egy idegen sokat kérdezősködik, akkor az illető kém, provokátor, vagy de... deze... Tojás, monddad már!

Tojás: Dezertőr.

Titiri: Az áldójt! (*Magához ragadja Zoltán tarisznyáját.*) Akkor pisztolya is van, meg kéziigránátja. (*Vaskos könyvet, katonai kulacsot szed elő a tarisznyából.*)

Tojás (*váratlanul ráveti magát Zoltánra*): Titiri, segíts! (*Titiri leszorítja Zoltán vállát.*) Megnézem a zsebeit. Semmi. Ebben sincs semmi. Vegyük le róla a pufajkát! (*Lerángatják Zoltánról a pufajkát.*) A pufajka az enyém!

Titiri (*elengedi Zoltánt*): Minek az neked?!

Tojás (*pufajkát tapogatva*): Láttam a moziban, hogy a filmben szereplő áruló, imperialista kém a pufajkája bélésébe rejtette a titkos dokumentumokat.

Titiri: Tyű ha!

Zoltán (*kényszeredetten nevet*): Áruló... Titkos dokumentum... Jól megtanultatok a leckét! Menjetek, jelentsetek fel a községházán... (*Köhög.*) Istenem, mikor lesz már vége?! (*Hosszasan köhög.*)

Iván: Lenni beteg?

Zoltán: Van épp elég bajom.

Titiri (*felveszi a padlóra esett könyvet, belelapoz*): Oroszul van. Az van fedelére írva: Vosz-kre-sze-nyie⁴.

Tojás: Magyarul. Vasárnap. (*Csalódottan visszaadja Zoltánnak a pufajkát.*) Ebben sincs semmi.

Zoltán: Kár, hogy nem tudjátok elolvasni, sokat okulhatnátok belőle.

Tojás (*fejét vakarva*): Elolvasni, el tudom olvasni, csak nem értem. Még keveset tudok oroszul.

Kálmán: Ne pajtáskodj!

Zoltán: A könyv címe: *Feltámadás*. Jobban mondva, így is le lehet fordítani. (*Felveszi a pufajkát.*) Németül Goethétől, oroszul Puszkintól kell tanulni. Példamondatokból még senki nem tanult meg jól oroszul.

Kálmán: Kinek hiányzik az a vadkacsa-nyelv? Nekünk nem, az biztos!

Zoltán: A magad nevében beszélj!

Titiri (*könyvet méregetve*): Mennyi idő alatt olvasta ki?

Zoltán: A tartalom a lényeg, nem a mennyiség. Ameddig az ember kép-mutató módon viszonyul, igazodik a társadalmi valóság elvárásaihoz, élete örökös kielégületlenség, csalódás lesz.

Titiri: Én ebből egy kukkot se értek.

Tojás: Tisztára olyan, mint az öreg tanító.

Titiri: Képmutatás, mi a fene az?

Kálmán: Miért mond nekünk ilyeneket?

Zoltán: Ha mindenáron létrán akartok menni a másvilágra, akkor semmiért.

Titiri: Ezt sem értem.

Tojás: Mondás. Azt jelenti, felakasztanak.

Titiri: Engem?! Én meg hagyom magam? (*Fityiszt mutat.*) Ezt nekik!

Zoltán (*köhögve*): Csap környéke... tele... katonasággal, tankokkal...

A síneken egymásba érnek a hadianyagot szállító szerelvények. Odaát nem háborúdsdi zajlik, valódi vér folyik!

Kálmán: Forradalom van.

Zoltán: Az orosz a világ egyik legerősebb hadserege, fél nap alatt legázolják, vérbe fojtják a felkelést.

Titiri: Úgy hazavágjuk őket, hogy a lábuk se éri a földet!

Zoltán (*felemeli a földről a botot*): Ezzel? Értsétek meg, menjen a kobakotokba, ez nem játék! Ne akarjatok hiábavalóan megdöglenni, kitenni magotokat annak a veszélynek, hogy a határon esetleg elkapnak benneteket – Szibéria a halálnál is rosszabb!

Titiri: A kutyák szoktak megdöglenni.

Kálmán: Rohadt muszkák... hogy azok!!! (*Iván visszahátrál a kályhához.*) Megölték a nagyapámat, a nagybátyámat... Tudja, mi az?! Mit ijesztget bennünket, azt hiszi, hogy mi olyan könnyen megijedünk? Pesten kapunk fegyvert, egyenruhát, meg...

Titiri: Zászlót.

Tojás: Tisztára propagandista. Azok csinálják így... Tudjátok, ahogy az amerikai Mihók szokta.

Titiri: Ühü! Nagy marhának ad az is enni, hazajönni Amerikából⁵.

Zoltán: Még él az öreg?

Tojás: Fenét öreg! A harmadik asszonnyal lakik.

Titiri: Van a faluban elég. Mit néztek? Valami rosszat mondtam?

Tojás: A harmadik özvegyasszonnyal él együtt, a gyűlésen meg van képe...

Titiri: Pofája.

Tojás: Arról szónokolni, hogy ő a kommunizmust jött haza építeni.

Kálmán: Fiúk, honnan ismeri Mihókot?

Titiri (*Visszaadja Zoltánnak a könyvet*): Dollárpapát ki nem ismeri? A beregszászi piacon is érdeklődnek felőle. Hazajönni – Amerikából! (*Leül Zoltán mellé.*)

Tojás: Igaz, de ez az ember nem idevaló.

Titiri (*újra nekilát az evésnek*): Töröm én rajta fejem! Ha idegen, hát idegen, a szalonnája nem rossz.

Kálmán: Nem tudjuk, kicsoda, honnan jött, és ráadásul okoskodik itt nekünk.

Titiri (*tele szájjal*): Na és? Csak Tojásnak szabad?

Tojás: Ki beszél! Egy... egy falás szalonnáért a... a lelkedet eladnád.

Titiri: Te mondd.

Zoltán: Ellenség vagyok, kém, a szocialista rend felforgatója... Két hónap híján nyolc évig raboskodtam lágerekben, Irkusztól Magadámig.

Iván: Mágádám?

Titiri: Nem semmi!

Tojás: Úgy teszel, mintha tudnád, hol van.

Iván (*egy pohár teát visz Zoltánnak*): Inni tea.

Zoltán: Ez forró! Iván, te nem láttad a fiúkat. Érted? Nem láttad.

Iván: Já vizsu.

Zoltán: Nem, nem láttad. Nem történt semmi. Semmi, érted? A fiúk hazamennek és vége. Konyec. Érted?

Iván: Aha! Semmi. Konyec.

Kálmán: Maga mehet, mi maradunk.

Zoltán: A fenébe, ne csináljatok ostobaságot! (*Csend*) Hogy magyarázzam, hogy megértsetek?...

Kálmán: Sehogy.

Zoltán: Ismeritek a térképet? Remek. Akkor láthatjátok, hogy a Szovjetunió hatalmas, kontinensnyi ország. Eltiporni neki Magyarországot (*légyfogó mozdulatot tesz*;) ennyibe se kerül.

Kálmán: Akkor is legyőzzük!

Éles vonatfütty. Elhaladó szerelvény zakatolása. A villany kialszik.

Titiri: Szétverjük a pofájukat, jobbal-ballal, mint a Papp Laci.

Zoltán: Bárcsak ilyen egyszerű lenne. Dávid nem győzheti a Góliátot, ez az igazság. (*Hosszasan köhög.*)

Kálmán: Ideje indulni!

Zoltán: Makacsabb vagy, mint egy számár. Nem érted, a pusztulásba vezetted őket!

Titiri: Nem vagyok kispulya, hogy vezetgessenek, ha megyek, magamtól megyek. (*Feldönti a képrámát.*) A fenébe! Iván, van gyufád?

Tojás: Gyertyát ne tartson?

Titiri: Akkor tapogatózz, nagyokos!

Tojás: Nagyokos az apád.

Titiri: Apámat hagyd, mert úgy megrázlak, hogy nehézség kiver! (*Csörömpölés. Elbotlik a szenesvödörben.*) A rohadt életbe! Mondtam, hogy rakja el a vidret! Mondtam?!

Felgyúl a villany. Titiri a padlón hasal, zavartan pillog körbe.

Tojás: Iván hová lett?

Kálmán: A kurva életbe (*felkapja a feszítővasat, kirohan a nyitott ajtón*), nem kiszökött!

Tojás (*követi Kálmánt*): Azóta már a faluban van, pár száz métert a sánta is lefut.

Titiri (*feltápáskodik*): Kellott Tojásra hallgatni! Mondtam, hogy kötözzük meg! Nem, csak azért se! (*Jót rúg a vödörbe.*) Jól mondja Dér Bálint, az orosz sunyi népség!

Zoltán: Ellátmányt kap: kolbászt, húskonzervet... Azt teszi, ami a dolga, rohan jelteni.

Titiri: Könnyebb, mint a krampácsolás.

Kálmán (*visszajön, indulatosan odalép Zoltánhoz*): Törődjön a tüdőbajával! Ha maga nincs, nem szökik el!

Tojás (*Kálmán mellé áll*): Rég megkötöttük volna, ha politikázik. Kálmán, mi lesz, ha ránk hozza a határőrseget? Ha lezárják a határhoz vezető utakat?

Titiri: Mi van, betojtál?

Tojás: Nem tojtam be. Kálmán tudja, hogy nem félek.

Titiri: Baszd meg, reszket a lábad!

Tojás: Odakint hideg van.

Zoltán: A határőr-laktanyát elköltöztették.

Tojás: Már régen. Miért kérdi?

Zoltán: Akkor még nem késő hazamennetek.

Titiri: Aha, csak hogy egy hete a faluban kutakodnak. Széthánytak már minden szénakazlat.

Tojás: Valakit nagyon keresnek.

Zoltán: Kicsodát?

Kálmán: Alighanem magát.

Zoltán: Ezt meg honnan veszed?

Kálmán (*visszarakja a sarokba a feszítővasat, leül az asztalhoz*): Tud róla, hogy volt a faluban laktanya. Maga az öreg tanító fia.

Titiri: Az anyját!... Maga a tanító!? Tényleg megölt három börtönört?

Zoltán: Nem öltem meg senkit. Szabaduló levéllel bocsátottak el. (*Köhög.*) Tanító sem vagyok. Közbeszólt a háború. Nem fejezhettem be a tanítóképzőt.

Tojás: Azt is mondják, rádió adó-vevője van.

Zoltán (*köhögve nevet*): Én meg a kémkedés!... (*Erősen köhög.*) Hogy tudjátok, azért sóztak rám huszonöt évet, mert az amerikai fogságban – állítólag – kiképeztek burzsoá propagandistának.

Titiri: Nem semmi!

Tojás: Azt sem tudod, mi a burzsoá.

Titiri: Hogyne tudnám – keresztapám is az!

Tojás: Kulák.

Titiri: Nem mindegy? Ő is huszonöt évet kapott.

Zoltán: Amikor Magyarországon valamelyest megszilárdult a kommunisták hatalma, Kárpátalján is megkezdődött a tisztogatás.

Titiri: Micsoda kezdődött?

Kálmán: Süket vagy?

Zoltán (*köhögve*): A listázás... A görög katolikus papság és a kolhoztagságtól ódzkodó nagygazdák meghurcolása, elítélése... Rám is akkortájt sóztak huszonöt évet. Propaganda... kémkedés... Feljelentő, besúgó, hamis tanú volt bőven.

Kálmán: Kár tagadnia, maga mégiscsak tanító.

Zoltán: Örök osztályismétlő, bukott diákja vagyok csak az életnek.

Titiri: Mért baj az? Második osztályt én is kétszer jártam.

Tojás: Mert nem tanultál meg olvasni.

Titiri: Hazugság! Az volt a baj, hogy sokat hiányoztam, hármunkra jutott egy pár cipő, és... és a nővéreim megbírtak velem.

Zoltán: Most már én mondom: ideje indulnotok.

Titiri: Most nem értem...

Zoltán: Szibéria rosszabb, mint a halál.

Tojás: Igen, de Iván alighanem már beárult bennünket.

Zoltán: A vasúti töltés mellett gyalogút vezet a Borzsáig...

Kálmán: Ismerjük az utat.

Zoltán: Addig mentek a folyó partján, míg az ide tartó határőrök mögé nem kerültek, aztán irány a fokárka⁶. A kanális torkolata sással, náddal sűrűn benőtt ingoványos terület.

Tojás: Fűzes.

Titíri: Hülye! Nem mindegy?!

Zoltán: Találnotok kell egy vaddisznócsapást, azon aknaveszély nélkül lejuthattok a Tiszára.

Kálmán (*feláll*): November van, hideg a víz.

Tojás: Könnyen begörcsölhetünk.

Zoltán: A szárazhatár öngyilkosság. Figyeljete! Ha már lent vagytok a Tisza-parton, elindult folyásirányba, és addig mentek, amíg gázlóra nem letek. Ahol megtörik a víz sima folyása, ott a gázló. Lehet, hogy pár karcsapásnyit úsznotok kell majd, de odaát csak meg tudtok szárítkozni valahol. Na, mire vártok?

Kálmán: Magára.

Zoltán: Elárulna bennünket a köhögésem. Nem tudom visszatartani.

Kálmán: Mondja, miért segít?

Zoltán: Hogyhogy miért! Mert a Nyírő Kálmán fia vagy, Titíri a Balog Pityué, Tojás a Szabó Albié... Mert egy utcában nőttem az apáttal... Mert... mert... Induljatok, az idő drága dolog!

Kálmán (*kezet nyújt Zoltánnak*): Hát akkor... a legjobbakat!

Titíri: Nyomás Tojás, húzzunk bele!

Zoltán: Értesültem róla, megkaptam a levelet... Apámat hogyan, mi-ből temették el?

Kálmán: Rendesen. A falu összeadta rá a pénzt. Gyerünk!

A fiúk sietve el. Vonatfüty, elhaladó szerelvény zakatolása. A szín hirtelen elsötétedik.

Vége

(Nagybereg, 2006)

JEGYZETEK:

¹ Börtönből.

² *Donyec-medence. A bányavidék szénbányáiban a múlt század ötvenes éveinek elején katonaköteles magyar fiatalokat dolgoztattak, alternatív katonai szolgálat címén.*

³ Köszönöm a...

⁴ *Feltámadás. Lev Tolsztoj regényének a címe.*

⁵ *A szovjet propagandagépezet agitációjának köszönhetően s hidegháborút megelőző időszakban az USA-ból és Kanadából több kárpátaljai tért haza.*

⁶ *A megáradt folyó vizét alacsonyabban fekvő, főként legelőként hasznosított területre vezető csatorna.*

TÁJ TELIHOLDDAL

*visszahozta a tálat
benne vizecske szárad
arcát rezgeti jámbor
égi fellegetes fátyol*

*képe ring a vizekben
könnyét gyűjti ezekben
mindegy merre hajolgat
el nem éri a holdat*

*látom senki az úton
járok ahogy a hűgom
lenge hajamon fények
ringat a világ-ének*

*játszik kezemen hajnal
éled szemem a nappal
késő ragyogás játszik
rajtam csendje virágozik*

*lenni veretes vértben
hangot hallani délben
ülni a világ ágán
enni az időt tálkán*

2015-04-14

KOVÁCS ELEONÓRA

RETESZ

Az ajtónak dőlve hallgatózott. A szapora és hangosnak tűnő szívdobogás elletetlenítette a folyosóról érkező zaj elemzését. Szemét lehunyta, tenyerét homlokára szorította. Mély lélegzetet vett, arra gondolt, hogy megnyugszik.

Még nem tudják, hogy itt vagy, szólalt meg valaki a háta mögött. Olimpia meglepődött: miután besurrant a lakásba, benézett az ajtók mögé, a szekrények mélyére. Senkit sem látott.

Mimóza vagyok, nyújtott kezét az ismeretlen. *Az erkélyen voltam,* tette hozzá. Olimpia a sután kinyújtott kezet nézte, nem reagált. Hátat fordított, egy gyereklánnyal szemben erőfölénnyel rendelkezik. Abban az esetben, ha Mimóza egyedül van.

Ő Philipposz, hallotta ismét Mimóza hangját. Az erkélyről a szobába lépő, sárga nadrágos alak egy falra akasztható tükröt szorongatott a kezében. Szótlanul helyet foglalt az egyik fotelben, és nikotintapaszt helyezett a karjára. Olimpia egyre nyugtalanabbá vált. Most már biztos, hogy utoléri, gondolta.

Kik azok az arcmetszők, kérdezte Mimóza, miközben szórakozottan felvett egy könyvet a padlóról.

A városban, a kataklizma előtt, kezdte elfulladó hangon Olimpia.

Tudom, intette le Mimóza, *Philipposz látta őket.*

Te nem? érdeklődött Olimpia.

Sohasem lépek ki a szabadba, válaszolt Mimóza. Összeráncolt szemöldökkel felnézett a könyvből. *Régen egy pszichiáter arra készült, hogy tudassa velem a diagnózist, vagy legalább javasoljon néhány gyógyszer.*

És? kérdezte Olimpia. Furcsa módon érdekelni kezdte, amit Mimóza sajátosan makogva előadott.

Megérkeztek az arcmetszők, felelte lesújtó pillantással Mimóza. Olimpiának nem maradt ideje azon gondolkodni, hogy ez a tény a múltra vagy a jelenre vonatkozik-e, ugyanis zajt hallott a folyosóról.

Míntha nehéz zsákok vonszolnának a betonon, legalább ketten vannak, gondolta Olimpia. Lehunyta a szemét, és látni vélte, ahogyan közelednek a sűrke köpenyt viselő Metszők. Az újbárosi busztragédia után kapták ezt az elnevezést. A helyi újságok közzétették a találgatásokon alapuló fantomképeket, majd az áldozatok rokonaival készített interjúkat. A közvélemény meg-

döbönt. A városlakók bizalmatlanok lettek kezdetben az óvárosiakkal, majd mindenkivel szemben, aki idegennek látszott. Később már képtelenség volt különbséget tenni a polgárok között. Ekkorra a napilapok is megszűntek.

Olimpia kinyitotta a szemét, mert érezte, hogy valaki a karját szorítja. *A kulcs*, mondta Philipposz. Olimpia értetlenül nézett maga elé.

Hátha benyitnak, a zár, ismételte Philipposz.

Mimóza halkán dűnnyögött, miközben a szőnyegen szétszórt könyveket csoportosította. Philipposz az ajtó mellett állva Olimpia karját szorította, közben körmével a tükör felületét karcolgatta. Olimpia megértette, hogy Philipposz arra kéri, fordítsa el a zárban a kulcsot. Úgy érezte, nem kap levegőt. Hiányzott a kulcs. Hallotta, hogy a közelben nyikorog egy ajtó. Philipposz óvatosan a szőnyegre helyezte a tükröt, majd halkán helyére igazította az ajtót záró reteszt.

Aztán hosszú időn keresztül lélegzetvisszafojtva várahoztak.

VALÓSÁG-ILLÚZIÓ

Something is wrong, azért gondolom ezt, mert a *valami nincs rendben* köz-hely. Idegen nyelven viszont más a hangzása. Ezt érzem, holott a nap nem-rég kelt fel és a vörös lágyabb árnyalatával színezte meg az égbolt alját.

A vörös az egyiptomiak szerint az életet szimbolizálta, jutnak eszembe a fekete ruhás nő szavai az oktatóvideóról. Mit jelent számomra?

Ezen a reggelen a természet szépségét, a harmóniát, de legalábbis az össz-hang meglétét kellene érzékelnem, miközben a látóhatár széle vörösés fényt kapott, és ebből egy kevés jut a neoklasszicista épület homokzatára is, amely előtt állok. Tökéletes építészeti alkotás és a természetben megfigyelhető egyik csoda az, amit éppen figyelek, mégis azt érzem, hogy valami azonnal össze-törik. Ennek érzete, valamint az összeomlás folyamata megállíthatatlanul zajlik, nem befolyásolhatom, mindenképpen megtörténik.

Az a legszomorúbb ebben a folyamatban, hogy magas fokú idegenség-érzet (?), krónikus összhang-hiány közepette élek, és maga alá temet, majd lassan felemészti a diszharmónia (?). Egyik ellen sem tehetek semmit. Azért sem, mert mindeddig magamnak sem fogalmaztam meg ezeket a problémákat.

Saját magam szemlélőjévé válok. A környezetemet figyelem. Megma-gyarázhatatlan ok miatt úgy érzem, az előbbi kép keretbe igazodik, valóság-

gos festménnyé válik. Miután ekképpen megelevenedett, lefagyott az általam szemlélt külvilág, s máris hajszálvékony repedések keletkeztek kifestített vásznán. A repedésekkel szemben tehetetlen vagyok, irányukat semmiképp sem befolyásolhatom. De várhatom a végét. A pillanatot, amikor a repedések olyannyira elmélyültek és kiszélesedtek, hogy végül szabálytalan alakzatok szakadjanak ki a korábban egységesnek tűnő képből.

Lehetséges, hogy hamarosan eltűnik ez a sejtés. Vagy egy időre velem marad. A jelenléte meglepő. Korábban nem tapasztaltam.

Zavarbaejtő, hogy miatta úgy érzem, öt percen belül zokogni kezdek. Az általam szemlélt környezet háttéralakjai csodálkoznának, vagy félrenéznének.

Something is wrong, vagy épp *everything is all right*. Az is valószínűnek tűnik, hogy a káosz a természetes, elvárható alapállapot? Ennek tudatában lehetséges élni? Megoldást jelenthetne, ha nem keresném a pszichológiai szaklapok által hangsúlyozott *fogadd el önmagad, légy harmóniában a világgal* tanácsát? Abban az esetben, ha nem keresem, akkor nem értékelhetem tragédiaként, ha nem élek benne. Ez a lemondás az összhang hiányának látható következménye? A hiányérzeté, mely régóta megbújít a valóság-érzékelésemben?

HISZEKEGY

*Ha éhes vagyok eszek
Ha szomjas iszok
Nem kecségtet ámtítás
Láttam a halált
Hiszek az Istenben
És senki másban
Tudom hogy már akkor gonosz voltam
Mikor könnyek között vajúdott anyám
Rongyomat drága kelmének hívom
Bizsumat gyémántként viselem
Az aranyat sárba dobom
És minden szabálytalant megteszek
Szeretem a színemet az ízemet a koromat
Nem vágyok hasonlítani
Nem leckéztetek és nem kérek
Nem festem át ami
Feketefehér
Bocsáss meg Uram*

ÁTSZÁLLÁS ELŐTT

*Újra zsákokban mindenem
Beleraktam és elviszem az összes
Halvány tegnapot
Úton vagyok megint
Tárgyakat őrzök
Röhögök a bambaképu álldogálókon
Én és az út
Fél nappal átszállás előtt
Nem búcsúztam el
Rendet hagytam magam után*

MEGINT

*Most kell felnőnem
Hogy megtanuljak gyermekül
Levetkezni minden tettetést
Ringatás helyett ringani csendben
Kést villát ollót elkerülni
Tűzhöz nem nyúlni mert forró
Nem hazudni mert csúnya dolog
Felvenni mindent ami
Jó és Igaz
Mosatlan enni zöld gyümölcsöt
Cipő nélkül szaladni a fűben
Újra kell tanulnom a
Szavakat*

Andras

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

(RÉSZLETEK)

* * *

Az éjszaka vagy inkább a hajnal langyos és bőséges nyár eleji esőt hozott. Nagy lesz az öröme annak a néhány banda libának, kacsának, mert összejött végre, amire vágytak: a Vásártéren mindhárom tó medre telegyűlt vízzel. De legalább ne hangoskodnának olyan tele torokkal, mintha mindez csak a kedvükért lenne! Láthatják, hogy a középső tó sekélyes szélét már birtokba vették a disznók: gyötrik, dagasztják a sarat, belevizelnek, majd vastagabb ürülékkel is belerondítanak, azzal is szaporítva a híg pocsolyát. No, azért ne bízzák el magukat ők sem, ne higgyék, hogy egyedül csak nekik szól a jó időben érkezett égi áldás. A magasabb helyeken, a partokon élénk-zöldben pompázik a fű, és mindössze néhány tehén legelészget benne – látszólag gazdátlanul. Szemmel tartja azért, ki a kapuból, ki az udvarról a magáét, s előkerül mindjárt Buda Laci, az Ilon néni legkisebb fia is, aki fiatal tehenteket, a Babát hajtotta ki erre a finom kis gyepre.

Nagyapám is kicsapja a Tündért, s hosszú botot ad a kezembe:

– Itt van, ügyelj rá, messzire ne menjen!

Nem kell még ezekre nagyon ügyelni, emlékeznek még az istálló sötétjére, a koratavasszal elfogyasztott sok ízetlen tengeri szárra, s most hálások hogy kedvükre szaggathatják az eleven zöldet. Eltelik tán másfél óra is, amíg megkívánják a vizet, s fejeiket egyenként felszegve megindulnak a zsidó temető előtti tóra. Mire az utolsó is teleitta magát, a Baba és a Tündér már tovahaladtak a temetőt kerülő földúton, mintha tudnák, hogy a lakott területen túl, a Tisza közelében dúsabb és változatosabb a legelnivaló. Igaz, hogy azt a legelőnek kiváló mezőt már régóta a katonák birtokolják, s időnként méltatlan dolgokat művelnek vele. Két éve például egy nagy árokvájó géppel keresztül-kasul szabdalták az egész területet. A gép merev kanalakkal fogazott hatalmas kereke csak szórta kétfelé a drága humuszt. Vagy fél méter széles, s úgy egy méter mély árkot hagyott maga után, amelyet a katonák aztán ásókkal és lapátokkal szabályos árokszerűvé formáltak, néhány nappal később pedig teljes menettfelszerelésben belefeküdtek az árkokba, s úgy tettek, mintha harcolnának. Olykor egy héten át

minden nap ropogtak a fegyverek, s amikor elhallgattak, megengedték, hogy oda menjünk, s összeszedhessük a szétszórt töltényhüvelyeket. Mostanában, mivel idejük lejárt, nem használják már az árkokat semmire. Az őszi esők idején vízzel teltek meg, átázott, laza partjaik beomlottak, de hogy teljesen elsimuljanak, arra sokat kell még várni.

Nem sokkal később aztán történtek itt újabb változások is. Az elmúlt őszön egy rádiós zászlóalj költözött ide, s azoknak első dolguk volt, hogy nagy teljesítményű antennarendszert telepítsenek a mezőre. Meglehetősen magas, talán harminc-negyven métert is elérő traverzes szerkezetű vastornyokkal ültették tele a mezőt, hogy ezek tartsák majd a magasban kiépítendő antennahálót. Az emberek jártukban-keltükben csak fejüket csóválták a szaporodó tornyok láttán, fel sem tudták fogni, mire való mindez. Egy tizenöt-húsz méteres fenyőpózna tetején például egy rézcsövekből hajtogatott szerkezet díszelgett, azt mondhatnám, a formája után leginkább repülőgépre, mások szerint azonban krumplitörőre hasonlított. Egyik szomszédunkat, a kissé bóka susztert, amint éppen háza előtt álldogált, megkérdezte valaki:

– Mit gondol, Tibi bácsi, mi a fészkes fene lehet az ott?

A suszter felnézett a pőzna tetejére, s bár halvány dunsztja sem volt róla, egy hirtelen jött ötlettel a következő rövid és határozott válasz hagyta el a száját:

– Amikor a kémrepülő jön, és pont felette száll el, ez magához húzza, mer’ mágnes van benne.

S két felemelt karjával, mintha csak maga lenne a mágnes, meg is mutatja, hogyan történik mindez.

– Ááá, az nem létezhet. Hát tudja maga, hogy az a repülő milyen svunggal jön? – hitetlenkedett az érdeklődő, s csak jóval később, egy-két év elteltével jut el a tudatunkig, amikor a hasonló szerkezetek egyes házak tetején is megjelennek, hogy a nagy talány tulajdonképpen egy korai tv-antenna volt. Az egész létesítményről azonban sejteni lehetett, hogy a csapatok közötti híradás mellett más feladatot is szántak neki, mégpedig a nyugati rádióadók zavarását.

Nos, ebben az antennaerdőben, mivel a katonák itt semmilyen járművel nem közlekedtek, volt alkalma a fűnek szép nagyra nőni, s e földi paradicsom láttán teheneink szinte maguktól idekaptak. Ezt az alakulat parancsnoksága talán még el is nézte volna, csakhogy a tehének a vasoszlopok kispannolt tartókötelei között bóklászva felfedezték, hogy azok értelmebb szolgálatra is alkalmasak. Ha sikerült szerencsésen aláférfkőzniük, kéjesen és hosszasan tudtak dörgölözni a sodrott drótkötelekben, csakhogy

ettől lassan az oszlop is mozgásba jött, s attól pedig a mozgás hullámszerűen átterjedt a magasban feszülő antennahálóra. Képzeltető, hogy ha két vagy három marhának egyszerre támadt kedve vakarózni, a készülékekre figyelő fülhallgató specialistáknak ez micsoda zavart okozhatott! Jöttek is szinte azonnal. A bordóra mázolt tűzoltópajzsokról lekapott ásókkal és más hosszúnyelű eszközökkel, ütötték, vágták a szerencsétlen jószágot, ahol csak érték. Máskor meg behajtották, elzárták őket, s ilyenkor valamelyik befolyásosabb gazdának kellett közbelépnie a tehének kiszabadítására. Így ment ez rendszeresen, amíg a katonaság be nem kerítette az önkényesen kisajátított területet, de mindig akadt rá ember, aki helyenként – hol ezért, hol azért – kibontotta a drótkerítést, s kezdődhetett minden előlről.

Jobb ezért mindig a tehének nyomában lenni, hogy váratlan dolgok ne történjenek. Ha pedig a töltés felé igyekeznek, lépünk ki magunk is, a nagyobb fiúk ismerik ott a legeltető helyeket. Az Akácós szélénél a Pap Tiszája félig száraz medrén átkelve teheneink már a füzes bokrai közt legelésztek, amikor valakinek eszébe ötlött, hogy át kellene hajtani őket a Szigetre. Annál dúsabb, érintetlenebb legelő a környéken nincs, ráadásul ott nem kóborolhatnak el semerre, mi meg majd kedvünkre dagaszthatjuk a Hótt Tisza finom, szürkés-kék iszapját. Neki is eresztettük hát a ránk bízott jószágot a kis folyóágnak, hogy aztán utánuk menjünk, ám a sodrás miatt képtelen volt megkapaszkodni lábunk a meder kavicsos fövényében. Felnőtt ember könnyedén átlábalt volna rajta, de én őt, legfeljebb hatodik éves lehettem, s a többiek hasonló korúak. Szerencsére a kecskéivel útközben hozzánk csapódott Rozmán Bálint, aki a maga tizenegy-tizenkét évével, felnőttes biztatással értésünkre adta, hogy számíthatunk a segítségére. Segített is, először a kisebbeket – Öcsit, Gyuszit cipelte át, majd Ferit vette a nyakába, s utolsóként indult vissza értem.

– Na, gyere te is! – szólított meg, s hogy fel tudjak kapaszkodni a hátára, kissé megroggyantotta térdét.

Vállai fölött átnyúlva az álla alatt összekulcsoltam a kezem, de hogy ne a nyakán kelljen csimpaszkodnom, lábaimmal átfogtam a derekát. A meder közepén jó derékig érhetett neki a víz, így én is benne voltam rendesen, de ha tesz még öt lépést, már akár le is szállhatok. Erre ő megállt a legerősebb sodrásban, és erőlyesen hátraszólt:

– Szállj le!

Ezt én egyszerűen nem akartam érteni, s még erősebben kapaszkodtam belé.

– Nem értetted, mit mondtam? Kinek beszélek? – mordult rám erőlyesebben, s elkezdte himbálni, rázni felsőtestét, hogy ledobjon.

Két lábam lefeslett a derekáról, s az ár már rángatott volna magával, de én még elkeseredettebben kapcsoltam össze két kezem a nyaka körül.

– Bálint, ne tegyél le, Bálint, vigyél ki innen! – könyörögtem kétségbeesve, de ő két erős kezével szétfeszegette egymásba forrt ujjaimat, aztán egy erősebb csípődobással levetett magáról.

– Jaj, Bálint, ne eressz el, Bálint, húzzál ki! – kiáltottam már tőle elszakadva, s mikor utolsó szalmaszálként csak klott gatyája szélét értem el, kezemre csapott, s miután tőlem így megszabadult, elégedetten indult ki a partra.

Most kellett volna lejátszódnia képzeletemben annak a bizonyos filmnek, amelyről a halál torkából szabadultak szoktak beszélni. Most lett volna itt az ideje, ha kész lett volna belőle akár néhány jelenet is. De mi volt az a csekélyke idő, amit én addig éltem, hol volt még az a film, melynek forgatása épp hogy elkezdődött? Mai eszemmel azt hiszem, maga a rendező szólt közbe, nehogy életem gondosan megírt forgatókönyve hiábavalóvá legyen, ezért gyám nélkül maradt apró testemet a Tisza kegyelmére bízta. A víz aztán megmérte, megpöregtetten rendesen, s miután nyeltem belőle néhány emlékezetes kortyot, meggondolta magát, és engem, mint előkészített, megérdemelt áldozatát, ragadozó természete ellenére oltalmába fogadott. Csapkodtam karjaimmal, kapaszkodtam volna az árnyékba is, s ekkor azt vettem észre, hogy már nem merültem el, hátára vett az ár. Rohant velem vagy húsz-harminc métert, jól meghintáztatott, majd a szakadó partokat elhagyva, az Akácos előtti kanyarban kivetett a sárga főnyere.

Feküdtem egy darabig, ahogy általában későbbi olvasmányaim partra vetett hajótöröttjei fekszenek, de ne túlozzuk el nagyon, nem a kimerültségtől maradtam ott. Felállhattam, elszaladhattam volna szinte azonnal, de mérhetetlen hálát éreztem valaki iránt, akiről semmit sem tudtam, s akiről ma sem tudnék leírni legalább egy tántoríthatatlan mondatot. Az a hálaérzet nagy hirtelenséggel nőtt fel bennem, és teljes erejével odasújtott a parthoz. Homlokom, térdem, két tenyerem belemélyedt a homokba, s a homok nem tört az én kicsi életemre, engedelmes és meleg volt, akár az anyaöl.

Hogy a Tündér hogy került haza aznap, nem emlékszem, de az én anyámat sem igen a tehén érdekelte, amikor rosszat sejtve sietős léptekkel keresésemre indult. Mozgása meglassult, majd megkönnyebbedve megállt, amint a töltés felől hazafelé futó ösvényen észrevett, és karjait azonnal ölelésre tárta. Alacsony, vézna alakja felmagasodott a szememben, s már úgy állt ott kitárt karjaival, akár egy természetes útszéli kereszt. Szaporázni kezdtem apró lépteimet, nagyon áhítottam már oltalmazó ölelését, miközben az a különös sejtésem támadt, hogy annak a keresztnek én leszek majd egyszer a Krisztusa.

* * *

Sanyikával gondoltunk egyet, és kimentünk a templom mellé, hogy a csinált úton elhaladó teherautókat figyeljük. Öt-hat percet is kell várni, míg feltűnik egy, s ha a közelünkbe ér, apró kavicsot szedünk a lábunk alól, azt dobáljuk utána. A következő érkezése előtt gyorsan átszaladunk a túloldalra, de csak azért, hogy a sofőrnek legyen oka dudálni. Nekünk még érdekes az autókürt hangja. A város felől most egy régimódi, fakabinos jármű érkezik, és Sanyika már szalad előtte visszafelé, de én megvárom, hogy közelebb jöjjön, csak akkor eredek neki. A sofőr a fékre tapos, amint meglát az úttesten, az autó csúszik a kockaköves burkolaton, és épphogy meg tud állni. A vezető szinte feltépi a kabin ajtaját, és nyomunkba ered. Futunk egy jót a házsor alatt, majd a dombról a laposba vesszük az irányt. Hátrasandítok közben, aztán lassítok: már nem üldöz a sofőr.

Rosszalkodtunk ma már eleget, meg aztán az idő is borongósra váltott, elindulunk hazafelé. Alig léptünk néhányat, az egyik száraz szárártövis-bokron széles, fehér műselyem-masnira figyelek, s izgatottan futok oda, hogy lekapjam azt a szép szalagot. Sanyika észreveszi, és kétségbeesve figyelmeztet: – Jaj, hozzá ne nyúlj, biztosan meg van babonázva! De késő. A szalag a kezemben van, forgatom. Azt hiszem, valamelyik kislány hagyta el, ők viselnek ilyet a hajukban. De Sanyika csóválja fejét, őt már nem lehet ilyesmivel átverni, Karácsfalván jó kiképzést kapott a különféle rontások kivédésére. – Nem szabad hozzányúlni! – néz hosszasan a szemembe. – Mondtam, hogy meg van babonázva! Nekem fogalmam sincs róla, hogy mi az a babona, de elfogadom, hogy tud valamit, amiről én még nem is hallottam, ezért engedelmesen átengedem neki a talált tárgyat, Óvatosan nyúl hozzá, két ujjának szinte csak a körmeivel. Ekkor megáll, s szemével int, hogy figyeljek rá. Háromszor megköpöködi, majd visszahelyezi arra a tövisre, ahonnan elvettem. – Gyere, menjünk innen gyorsan! – mondja olyan arckifejezéssel, mintha rontásűző cselekedetének máris komoly következményétől kellene tartani. De alig léptünk néhányat, Ica és Katica jöttek velünk szembe, keresték az elhagyott szalagot.

A konyha most is asszonyokkal van tele. Nagymama egy elkészült karton ruhát vasalgat, és szokása szerint szóval tartja a kuncsaftokat. A háborúról és a család megpróbáltatásairól mesél, amelyet én már legalább háromszor hallottam, de Nagymama ezt olyan szépen szokta mondani, hogy bármikor szívesen meghallgatom újra. És ki tudja, hátha elhangzik még valami, amiről még nem tudok, meg aztán itt vannak az asszonyok. Azok is mondhatnak valami érdekeset.

– Három fiam má’ a fronton vót – kezd bele Nagymama a szokásos módon. – Kálmánrul és Árpádrul sejteni lehetett, hogy hazajönnek, de a kis Elekrül, akit a Don-kanyarba kűttek, má’ vagy fél éve nem tudunk semmit, de onnen, ahun ű vót, nagyon rossz híreket lehetett hallani, oszt amikor ezek bejöttek, én má’ nem sok jót reméltem. Ki is dobolták nemsokára, hogy menni kell az embereknek. Már csak Laci vót itthon, meg Pista, de a’ meg még fiatal vót, hát Laci, ennek az apja – mutat rám – jelentkezett, amikorra kihirdették. Petrus Erzsi, a komonista bíró – becsületére legyen mondvá – ismerte, ezér’ oszt’ állítólag mondta is neki, hogy te fiú, te még nem is vagy tizenyóc, eriggy haza. A’ meg, a bolond, elkezdte bizonygatni, hogy ű má’ áprilisba betötötte, ű se ijjed meg egy kis munkátul. Akkor oszt az az orosz tiszt, valami kapitány – úgy mondták – ott ült, de az ojjan részeg vót, hogy csak úgy lógott a feje, de amikor elibe tolták a papírt, csak ráütötte a pecsétet, így oszt’ elvitték a többivel. De az újlakiak ott maradtak egész télen Szolván, mer’ a tifusz miatt el lettek különítve, oszt’ amikor úgy alakult, látogattuk űköt, vittünk nekijek egy kis ezt, egy kis azt, ugyi, amit tudunk. Hát, Gáton hozzánk csapódott egy nagydarab, tarka szoknyás cigányasszony, ű is oda igyekezett, az ű ura is ott vót. Jött az máskor is, eccer aztán, ahogy odaérünk, azt lássuk, hogy az asszony ledobta a nyakából a zajdát, mer’ meglátta az urát, de má’ nem az őrizetesk közt, hanem egy nagy hosszú szuronyos puskával a vállán, a karján meg egy piros karszalag vót. Oszt’ nagy örömmel így kiáltott neki (nagyanyám ekkor letette a vasalót, mert a cigányasszony mozdulatainak utánzásához mindkét kezére szüksége volt, hogy karját széttárja, majd két tenyerét a csodálkozástól összecsapassa): „Alikám, te fődig angyal, te Ukrajna sépsége, hát te ijjen megbizható vagy?” S itt, ennél az utolsó mondatnál, ahol általában nevetni szoktak, kesernyés mosolyba öltözött a Nagymama arca.

– Hát, igen. Bizony, így vót – helyeselte a hallottakat Badalovics Erzsi. – A Jóisten lássa a lelkemet, nem akarok én senkit se megsérteni, de ezeknek a cigány sok esetben megbízhatóbb vót egy rendes gazdálkodó magyar-nál, aki világeletibe’ a szorgalmával tartotta el a családját.

– Így van e’ még most is, nem sok minden változott itt az alatt a tíz vagy mennyi év alatt – szólalt meg Moháné, majd nagyanyámhoz fordult:

– Oszt’ mondja má’, Margit, a fija, Laci mikor jött hát haza?

– Hát, azt elég vót kívárni... Istenem, de sokat sírtam éccakánként, mikor már hatodik hónapja nem tudtam rulla semmit! De tudhattam vón, hogy a sírás semmire se jó, attul csak kimerül az ember. Itt csak az imáccság. Az az

egyedüli, ami segíthet. Az égből – onnen még jöhet segítség... Maguk tudják, hogy én nem vagyok templomjáró, de azért' higgyék el, a drága jó Atyámmal én szoktam beszélgetni. Akkor is egy péntek délután, hogy ne zavarjon senki, lementem a kiskertbe, leborultam a ribizlibokor tövére, ott összekulcsoltam a kezemet, és így szólítottam meg: „Drága jó Atyám, aki a lelkembe látsz, ismered az én nagy keserűségemet. Hozzád fohászkodok, mer' tudom, hogy egyedül csak te uralkodsz az élet és a halál felett. Istenem, már fél éve nincs hír az én Laci fiamról. Istenem, egy anya számára nincs rosszabb a bizonytalanságnál. Asse tudom, él-e, hal-e? Azt kérem tülled, Uram, ha eddig életbe tartottad, ha csonka is, ha béna is, segítsd haza, mert én szültem, én neveltem, engedd meg, hogy én legyek mellette nyomorúságában is. De ha nem él már, a te akaratodból azt is elfogadom, Uram, csak mondj, vagy üzenj nekem valamit.”

Nagymama itt megállt néhány pillanatra, a vasalót visszatette a tűzhelyre, majd körbenézett hallgatóin. Szeme homályos lett, és látszott az arcán is, hogy a lelke mélyéről jön az előbbi monológ lezárása.

– Mikor ezt a fohászt elsóhajtottam, olyan jóleső nyugalom szállt rám, mint azelőtt még soha. Tudtam, szinte biztos vótam benne, hogy most választ kapok, de azért' még elmondtam három Miatyánkot és három Üdvözlégy Máriát, aztán csak vártam lehajtott fejjel. És ekkor megjelent nekem az Úrjézus. Olyan tisztán láttam, mint akármékőtöket itt ebbe a konyhába. Először csak ú magába. De aztán a teste takarásából előjött lassan az én Laci fiam képe. Először csak az alakját láttam, aztán lett arca is. Nagyon sápadt vót, látszott rajta, hogy beteg. És az Úr, ahogy fogta a kezit, így szólt: „Hazavezetem a te fiadat.” Csak ennyit. És rá egy hétre, ha hiszik, ha nem, június végire járt, úgy emlékszek, Laci csontra fogyottan megérkezett. És képzeljék el, hogy az is szintisza valóság vót, hogy betegnek láttam. Ezt már ú is meg tudja erősíteni, mer' gyengéledőn vót akkor má' második hete. Ojjan erős mandulagyulladás vót, hogy levegőt alig tudott venni. Akkor – azt mondja – egy doktornő ment oda hozzá, és kettétört egy olyan nagy pirulát, hogy azt mondja a fiam, egészséges ember se tudta vóna lenyelni, nemhogy ú. De az a nő erélyesen ráripakodott, hogy azonnal nyelje le, még a kezit is ökölbe szorította, hogy mingyár' odaüt neki, ha be nem veszi. Be is kapta, lesz ami lesz, és minden erejével nyelni kezdte. Hát az a nagy kettétört pirula csak úgy ment le a torkán, hogy felhasította neki azt a megduzzadt, gyulladt manduláját. És rögtön érezte, hogy az ott megindult neki folyni. Megijjett erre, pedig e vót a szerencséje, hogy így alakult, mer' másképp reggelre biztosan megfúlt vóna.

Az asszonyok lehajtott fővel, egyetértőleg bólogattak.

– Bizony, ilyen kicsiségen múlik néha az élet – szólt valaki, de Mohánének újabb kérdése volt:

– Margit, és Pista, a kisebbik fia hol is vót?

– Szegény Pista fiam a lágert ugyan megúsza, mer' ű fíjatalabb vót, de azt meg Donbászra vitték kényszermunkára. Kijutott neki is rendesen, de ott leg-alább kitanult egy szakmát. Festő lett, szobafestő. Keres is szépen, mer' tavaszul őszig van munkája, de így sincs az asszony előtt becsülete, mer' ha targoncával tolná haza a pénzt, a feleséginek akkor se lenne elég. Mondtam is neki: fíjam, Károly Ica nem anyád, de te szakítottad, neked kellett, hát most má' szaguld. A múltkor is hazajött, igaz, vót a fejibe valamennyi, de láttam én rögtön, hogy történt valami köztök, mer' csak leült a sá mellire, a homlokát a két tenyeribe temette, oszt' búsult magának. Gondolom magamba, ha neked nem sürgős, má' csak kivárom, hogy kipanaszzkodd magad. Én továbbra is tettem a dógomat, közbe kinéztem az udvarra, mer a tyúkokat megriasztotta valami, oszt' amikor megyek vissza, látom, hogy a haluskás tárlul, ahogy ott állt a blóder tetejin, levette a fedőt, oszt' a fakanállal csakúgy tömi magába a krumplis haluskát. Na, gondolom magamba, ennyi vót csak a baja, hogy éhes, csak restellte mondani. De ugyanakkor el is facsarodott a szívem, úgy megszántam szegény fíjamat, de már magamra is haragudtam szinte, mer' ahelyett, hogy megkérdeztem vóna, hogy éhes-e, hagytam, hogy búsuljon ott magának. Oszt' mondom neki: gyermekem, hát mijér nem szólsz, hogyha eccer éhes vagy? Űlj az asztalhoz rendesen, egyél, ahogy egy emberhez méltó. Mikor oszt' jóllakott, visszatért rögtön az életkedve is, mer' azt mondja:

– Mama! Bennem van a magyar vér!

– Tudom, fíjam, tudom, hogy benned van – mondom neki, mer' ilyenkor, amikor a bor beszél belőle, mindég ez a szava járása –, de azért csak feküdj le ide a sezlonyra – mondom –, oszt' pihend ki magad egy kicsit.

Ennyit mondott Nagymama a Pista fiáról, bár tudott volna még háromszor ennyit, amit szívesen meghallgattak volna a szájukat tátó asszonyok, de azt már én is tudom, hogy vannak csak a családra tartozó dolgok, amelyeket nem kell feltétlenül a kívülrőlők tudomására hozni.

– De, ez a Laci fia, aki magukkal lakik, az ugyi, nem iszik? – jött Badalovicsné máris az újabb kérdéssel.

– Bár mindenki ilyen józan életű lenne, mint ű! Akkor nem lenne a családokba az a sok veszedelem, amit az ital okoz. Nem mondom én, hogy soha a szájába se veszi, az ördög mindenkivel megpróbálkozik. Ugyi, amikor dógozni

kezdett, fizetéskor ű is bement a cimborákkal a csájnába,* meg kártyázgatott is néha, de oszt’ amikor hazavergődött úgy hajnal fele, gondolta ű, hogy sokat hagyott ott, ezér’ meggyújtotta a lámpát, oszt’ kezdte számolgatni, ami maradt a zsebibe. Azt hitte, mindenki alszik, de én csak úgy tettem, oszt’ amikor látta, hogy nagyon nem akar stimmelni, sehogy se tudott beletörődni, mer’ csak ezt hajtogatta: Bassza meg az ánti! Bassza meg az ánti! Nagyon bosszantotta. De attul kezdve sokkal jobban vigyázott a fizetésire, ilyen azóta se fordult vele elő.

Az asszonyok ismét bólogattak és hallgattak. A rövidre szabott csendet a szobaajtó nyikorgása törte meg. Az én anyám, aki a fárasztó éjszakai műszak után eddig ágyban volt, most ébredt, vagy csak most szánta rá magát, hogy kijöjjön egy halk és kedvetlen jónapottal. De nem állt meg egy percre sem, nem állt szándékában beszélgetésbe elegyedni senkivel. Az is lehetséges, hogy jól hallott mindent, ami férjéről és sógoráról a konyhában elhangzott. Na és ha elhangzott? Igaz volt ott minden egyes szó, minden állítás, de különben sem ettől volt most kedvetlen. Korlátozva volt az ideje ezúttal is, készülnie kellett lassan a munkába. Mindenekelőtt mosakodni szándékozott, de mivel a testi tisztálkodás színtere nálunk általában a konyha volt, most valami mást kellett kitalálnia. Előszedte a sarokban álló lavórt, a tűzhelyről langyos vizet töltött bele, és visszatért oda, ahonnan néhány perccel az előtt előjött: a kis ház szobának nevezett részébe.

* *Csájna* – csájnájá (orosz) eredeti jelentése teázó, valójában kocsmá.

SHREK TÍMEA

A BETEG

Két éve volt, amikor utoljára találkoztam Évával. A városi kórház onkológiai osztályának folyosóján. Pontosan tudom, hiszen akkor állapította meg a nőgyógyász, hogy csomó van a jobb mellemben. Hosszas huzavona és rengeteg vizsgálat követte, mert én váltig állítottam, hogy nincs semmi bajom. Minden évben rendszeresen járok szűrővizsgálatra. Két nap elteltével az orvosom egy százassal, én pedig egy visszatérő gyomorideggel lettem gazdagabb.

Ott álltam, az ajtó előtt, várva a soromra. Természetesen a klinikán nincs semmilyen betegfogadási rendszer, sorszám vagy névsor, esetleg fogadóidő, az jut be hamarabb, akinek több ismerőse van. Éva édesanyja előttem állt, hogy gyorsabban teljen az idő, beszélgetésbe kezdtünk. Kinek hogyan alakult a sorsa a középiskola befejezése után, örült és büszke volt rám, hogy pedagógus lettem. Felháborodottan meséltem el neki, hogyan kerültem oda, milyen állítólagos leletek állnak mögöttem. Megnyugtatóan mosolygott, majd ő is elmondta, hogy lánya szűrővizsgálati eredményeire vár. Éva még nem igazán bír járkálni, nemrég szülte meg gyermekét. Gratuláltam az unokához, aztán tovább rágtam magam, és emésztett a gondolat, hogy valami bajom van. Arra nem is gondoltam, hogy volt osztálytársam hogyan került oda, igaz, nem is értek én az orvostudományhoz. Nem szeretem a kórházat, nincs rendes ellátás, minden csak tévedés lehet.

Majd két órás várakozás után megvizsgáltak, elindultam hazafelé. A folyosó végén találkoztam Évával. Lassan jött velem szemben. Néhány szót váltottunk, gratuláltam a gyermekéhez, majd ismét elváltak útjaink. Ez a paródia, amit az orvos végigjátszott velem néhány papírpénzért, nagyon megviselt. Még aznap kézhez kaptam az egészségügyi igazolásom, benne a pecséttel, amelyen az állt: „Egészséges. Munkához engedve.”

Néhány nappal később Vikivel kávéztunk. Ő is a kórházban dolgozik. Elmeséltem neki, mi történt velem, megemlítettem Évát is.

- Ő nem volt olyan szerencsés, mint te. – vágta a fejemhez.
- Miért?
- Még a terhessége alatt rosszindulatú daganatot találtak a mellében, szülés után el kellett távolítani.
- A daganatot?
- A mellét.

Percekig nem tudtam megszólalni. Előtte csak magamra gondoltam, az eszembe sem jutott, hogyan került Éva a folyosóra, hiszen az anyja azt mondta, még nem bír. Sajnáltam és szégyelltem agam, azért, mert önző voltam.

Néhány hónapja egy üzenetet kaptam. „Éva bajban van, segítenünk kell.” Csak ennyi állt benne. Felhívtam az üzenet küldőjét, aki részletesen elmesélte, mi történt az elmúlt két évben. Már a rák utolsó stádiumában van, a betegség a máját támadta meg a huszonhat éves lánynak. Előtte a bal mellét, a petefészkét és a méhét is. Abban a percben tízéves emlékem tört fel bennem. Milyen is volt ő a középiskolában. Éva mindig a legjobb tanulók közé tartozott, mindig mindenkinek segített, tanáraink nagy reményeket fűztek hozzá. Aztán mégis a rádiógyárban kezdett el dolgozni.

Élni akar, hiszen van egy csodálatos gyermeke. Csak ennyit tudtunk hajtogatni magunkban. Az üzenet küldője vállalta, hogy felkeresi az összes olyan embert, aki valaha is a mi osztályunkba járt. Nem tudtam annál többet tenni, minthogy tartom benne a lelket. Szükség volt minden segítségre.

Néhány nap alatt sikerült egy akkora összeget összegyűjtenie, ami majdnem elég volt a műtét költségeire. Felkereste a családot, átnyújtotta a pénzt. Nem tartottam vele, mert féltem, hogy nem tudom elviselni azt a tudatot, hogy Éva haldoklik. Valahol büntudatom volt az önzőségem végett. A gyűjtés hetekig folytatódott.

- Hol műtötték, Debrecenben?
- Nem, Pesten.
- Sikerült?
- Ez igen. De találtak máshol is a testében.
- Hol?
- A tüdejében és a csontjaiban.
- Kezelhető?
- Nem sok jót ígérnek.

Aznap esett az eső. Az ötemeletes panelház udvarán hatalmas tömeg gyűlt össze. Autók sorakoztak egészen a főútig. A buszról leszállva erősen markoltam meg a fehér virágos koszorút. Az egyik kerítés mellett állt három barátnőm. Rám vártak.

- Sajnálom, hogy így kellett újra találkozunk.
- Én is. – mondtam halkán.

A lépcsőházból lassan, lehajtott fejjel jött ki a pap. Őt a koporsó követte, aztán a családtagok. Az udvar közepén asztalt állítottak, majd a lezárt fenyőfaladát ráhelyezték. Az özvegy rózsát tett rá.

A pap Lázárhoz hasonlította az elhunytat. Szépen beszélt. Valaki a házból széket hozott a gyászoló édesanyának. Aznap két nőt temettek el. Egy gyereket és egy anyát.

KOLDUSOK

Reggelre fehér lett minden odakint. Csak cigiért indultam le a kisboltba, majd annyira elkalandoztam a gondolataimban, hogy a város központjában találtam magam. Adventi vásár volt, a főtér tele sátorral, kézművesekkel, kirakodóvásárral. Borvidékhez méltóan a helyi termelők sem maradtak otthon. Találkozás néhány ismerőssel, pohár, pálinka, koccintás. Ez lett belőle.

Az egyik árus előtt valaki megrángatta a hátizsákom. Hátrafordulva láttam, hogy két koszos cigánygyerek nyújtja felém a markát. Azonnal felismertem őket. Megtorpantak, lesütötték a fejüket és elfordultak. Távolabb láttam, hogy anyjuk szigorúan néz rájuk és ököllel integet. A kisebbik visszafordult, kezét előre nyújtotta és halkán elmormolta a már jól betanult ukrán szöveget.

Reggel fél nyolc. Becsengettek. Az iskola folyosója üres volt. Kiléptem a tanári ajtaján, majd megszólalt a bejárat csengője. Egy idősebb, jól öltözött asszony állt ott két fiúval. Ukránul kezdett el makogni, az igazgatónőt kereste. Készségesen indultam az irodába, s szóltam neki, hogy egy szülő szeretné, ha fogadná. Néhány perc múlva egy magyar és egy ukrán olvasókönyvet kért tőlem, a gyerekek tudását ellenőrizte. Magyarul köszönni sem tudtak, de az ukrán jól ment nekik. A főnök azt tanácsolta az asszonynak, hogy a városvégi internátusban próbálkozzon, hiszen ez magyar iskola, nehéz lesz a fiúknak itt. A nő erősködött, s elmondta, hogy ott már járt. Onnan ide küldték, mert a lakhelyüknek megfelelően ez az iskola felel meg nekik a tanuláshoz.

Az igazgatóhoz fordultam és megkérdeztem:

- Honnan jöttek?
- Perecsenyből, a gyermekotthonból.

- Ide költöztek?
- Itt is laktak.
- Akkor hogyan kerültek a gyerekek oda?
- Majd a papírból kiderül.

A két fiú maradt, az anya elment. Attól a naptól kezdve sohasem hiányoztak. Jól felszerelve, tisztán jelentek meg a tanórákon.

Néhány nap múlva az anya ismét a folyosón állt.

- Meghoztam a papírt. – szólt hozzám.

Kivettem a kezéből, elolvastam, majd visszaadtam. Gyors léptekkel az irodába mentem, az asszony követett. Az igazgató is átnézte a dokumentumot, kicsit töprengett, majd azt mondta:

- Muszáj felvennünk.
- Tudom. – válaszoltam.

Hónapokkal később egy beszélgetésre lettem figyelmes az osztályban.

- Oszt milyen vót Perecsenybe?
- Rossz.
- Minek?
- Me csak.
- Bántottak?
- Igen.
- Kik, a pulyák?
- Nem.
- Hát akkó?
- A tanárok.
- Oszt mé?
- Me csak.
- Há csak vót mijér!
- Nem. Csak, ha rossz kedvük vót.
- Mivel ütöttek?
- Botokkal meg szíjjal.
- És minek vótatok ott?
- Me nem vót más.
- Há anyád, meg apád hon vót?
- Mindegy.
- Monygyad má!

- Nincs apám.
- És anyád?
- Csurmában.
- Lopott?
- Nem. De hagyja má, jó?
- De monygyad má, minek vót ott?
- Me megöltük apámat. Most má békén hagysz?

ORTUTAY PÉTER

APAGE SATANAS!

- REFLEXIÓK APÁM ÉLETÉBŐL -

Nálunk a családban az alpműveltség része volt, hogy ismerjük a szülők, nagyszülők és a közeli rokonok születésnapját. Így természetesen *egyszer s mindenkorra eszembe véstem*, hogy jó apám 1916. június másodikán született, anyakönyvi bejegyzés szerint Ungváron, pedig én úgy tudtam, hogy akkoron Beregszászon laktak. Egyébként apám el is várta, hogy felköszöntsük ezen a napon. De még inkább elvárta, hogy neve napján is gratuláljanak neki. Mivel Elemér nap – a régi kalendárium szerint – csak minden szökőévben volt, február 29-én, ezért érthető, hogy ragaszkodott hozzá. „Csak elvárhatom a gyerekeimtől, hogy négy évben legalább egyszer felköszöntenek nevem napján,” dörögte néha sértődötten, ha erről megfeledeztünk.

Gyerekkoráról, ifjúságáról, meg egyébként mindarról, ami az én születésem előtt vele történt, keveset tudok. Főként csak azt, amit ő maga mesélt, vagy valaki más mesélt néha őróla. Így tudom, többé-kevésbé, hogy a csehek alatt (1921-1939) Beregszászon járt iskolába. Jó tanuló lehetett, bár nem mondta. Inkább az ellenkezőjével dicsekedett. Például azzal, hogy feltúrt ingujjal, de kesztyűben volt illendő a menő fiúknak vagánykodni télidőben. Vagy, hogy dicsőség volt cseh nyelvből szekundát kapni, mert a magyar hazafi mindent negligál, ami cseh. Vagy, hogy, mint úri gyerek, kénytelen volt zongoraórára járni, járt is szorgalmasan tizenhét évig, de még a boci, bocitarkát sem tanulta meg rendesen. Meg hogy felnézett rá, tetszett neki egyik unokatestvérének, Mihalovics Jancsinak nagystílusú szeláramossága, aki még az ő apját is befírolta és leitatta egyszer, pedig, mármint az apja, a mi nagyapánk példakép volt a városban és tudvalevőleg sohasem ivott. A fociról is szeretett beszélni, amit ő is tudott (középhátvéd volt az iskolacsapatban), de különösen büszke volt Béla öccsére, Tutira, aki a Fradiban is játszott és országos bajnok is lett vele egyszer. De akkor is jó tanuló lehetett, ha erről nem beszélt. Hisz már a gimnáziumban megtanult latinul, mellette franciául, folyékonyan. Azt hiszem, a történelmet, a magyar nyelvet és irodalmat különösen szerette. Nagyra tartotta Ady istenes verseit, dolgozatokat írt róla. Mivel a ruszint (amit ma ukránnak mondanak az ukránok) anyanyelvi szinten beszélte (a cselédség, a környezet

egy része ehhez a nációhoz tartozott, no meg nagyapám nyilván, és nagyanyám biztos, anyanyelvi szinten beszéltek a „*po-násemut*”), gondolom, a cseh nyelvet is könnyen elsajátította, bár voltak nehézségei vele az olmtüzi egyetemen. Az első év végén csak úgy tudott pl. a fő tárgyból (nem emlékszem, mi volt az, de amelyből, mint mondta, a félévben megbukott) cseh nyelven levizsgázni, hogy egy egész vastag könyvet kívülről „bevágott.” „Csak nem fogok bukott diákként szégyen-szemre Beregszászra hazakullogni,” indokolta meg ezt az elhatározását nem egyszer. Úgyhogy az év végi vizsgán még a cseh tanár is gratulált neki kitűnő feleletéhez, és jelest adott, pedig a tananyagnak több mint a felét nem is értette. Igaz, a beregszászi magyar gimnáziumban (mint már fentebb említettem) nem volt dicsőség cseh nyelvből jó jegyet kapni. Az élet fintora, hogy később még egy szláv nyelvet, az orosz is meg kellett tanulnia, ha a Szovjetunióban egyáltalán létezni akart. Meg is tanulta, méghozzá a legmagasabb szinten Lev Tolsztoj *Háború és békéjéből*, melynek mind a négy vastag kötete a lágeri könyvtárban elérhető volt, és ő – jó szokásához híven – az egészet „bevágta.” Egy szóval, apám jó pár nyelvet ismert nem akármilyen szinten. Ha összeszámolom, akkor magyar anyanyelvén kívül tudott ruszinul, ukránul, csehül, szlovákul, franciául és oroszul – bár ez utóbbit „förtelmes” akcentussal beszélte élete végéig, „*but who the fuck cares*,” gondolhatta mai nyelven, no és persze, mint a latin nyelv tanára és tudora, latinul is kitűnően tudott. Öreg korában indult a Vatikán által meghirdetett pályázaton, és vén ütött-kopott kis kézi írógépén egy-két év alatt lefordította latinból az egész új egyházjogot magyarra (micsoda teljesítmény, ma is bámulok!), amit aztán a KGB egy házkutatás során, mint állam- és népellenes vallási irodalmat... elkobzott tőle. Ez cirka a nyolcvanas évek közepe táján, még Gorbacsov előtt történt. És (a későbbi) demokrácia ide vagy oda, a kéziratot, a vastag, több száz vagy talán ezer oldalas kéziratköteget, mellyel talán díjat is nyerhetett volna, nem is kapta vissza soha.

Ám próbálok betartani a kronológiai sorrendet, és úgy írni emlékeimről. Szóval, mondjuk, a gyermek- és iskolaéveket lezártuk. Jöjjön hát az ifjúkor, a tanulás, a házasság és a papszentelés.

Gondolom, életének ezek voltak a legszebb felhőtlen napjai, hónapjai, évei, néhány, mert egyáltalán nem sok éve. Kárpátalja, Ungvár, Munkács és Beregszász újra magyar. Apja országgyűlési képviselő, ceholnyai fő esperes, a család a felső tízezernek is az elitje, pénz, bőség, gazdagság, hírnév és köztisztelet. Ez mind az övé, ill. a családjáé. És nem kellett többé a cseh-

szági Olomoucon sem a cseh nyelvvel kínlódva a teológiai diplomát megszerzeni, hisz nyugodtan átíratkozhatott Budapestre, és folytathatta tanulmányait a Pázmány Péter püspökről elnevezett egyetemen magyarul. Ahol diplomát szerzett, és ahol egy évre rá le is doktorált teológiából. Sietett ledoktorálni, mondta, mert akkoriban kellett első gyermekének a világra jönnie, és azt akarta, hogy a csecsemőket egymástól megkülönböztető karszalagon a kórházban már ott legyen az a két betű is a gyerek vezetékneve mellett, nevezetesen az, hogy „Dr.” (megbocsátható apró kis hiúság, és... érthető).

És aztán várt rá, jó apámra a fényes karrier. Már fiatalon kitűnő hitszónok volt, hittant és latint oktató tanár a híres nevezetes ungvári Drugeth gimnáziumban, ahol egykor Dayka Gábor és Szabó Dezső is tanított. Tanítványai mind szerették. A fiúk, mert még focizni is leállt velük, a lányok meg azért, mert hát jó képű volt, sármos és okos. És mindig mindenkivel igazságos. Ungváron divat lett tőle magánórákat venni latinból. Volt is annyi tanítványa, mesélte, mint a nyű, és pénze is annyi, mint a pelyva. A gazdag családok gyermekeit „megvágta,” nem adta olcsón a tudományát, de a szegényeket viszont ingyen tanította. S ezen kívül boldog fiatal férj és apa volt. Kell ennél több egy huszonhat éves fiatal ambiciózus férfinak! A lába előtt hevert az egész világ.

Anyám és apám akkoriban ismerkedhettek össze, amikor Beregszász is újra magyar lett, azaz 1939-ben valamikor. Jó anyám, a pesti Vitéz Gabriella kisasszony, a banktisztviselő Gyuri nagyapám és Gál Irma nagymamám idősebbik lánya Ica húgával a nyolcadik kerületi Vajdahunyad utcából lelátogatott édesanyjuk testvéréhez Beregszász városba. És hát ott megismerkedett apámmal, aki – mint már említettem is fentebb – az Olmütz városban levő egyetemről átíratkozott a Pázmányra. Vagyis a megismerkedést követően ott élt ő is, mint diák, Budapesten, ahol az anyám. És csapta is neki a szelet rendesen, ahogy az egy fülig szerelmes (mert saját bevallása szerint is az volt) vőlegényhez és úriemberhez illik. Bokréta a menyasszonynak, nagy csokor virág és bonbon a mamának, drága italok a papának. 1941. szeptember 20-án kötött meg a házasság. Az ungvári Koronában volt a világraszóló nagy esküvő, nem tudom hány száz vendéggel. Milliomos nagymamámnak (apai) nem volt szokása, hogy a fogához verje a garast. Kített magáért. S utána, mármint az után, hogy apám elvette anyámat, történt egy másik nagy esemény. Az ungvári görög katolikus Bazilikában Sztojka püspök pappá szentelte apámat. Egy egész sor profi fotó is készült mindkét eseményről. Azt hiszem, húgom őrzi őket.

A házasságkötés napjára azért emlékszem ilyen jól, mert minden évfordulón nekünk, gyerekeknek „kötelességünk” volt szüleinket felköszönteni. Szó sem lehetett róla, sulykolta belénk jó apánk, hogy anyánkat „ne tiszteljük” meg ezzel. Haragudott, ha elfelejtettük.

Aztán jött még két boldog felhőtlen év apám életében, 1944 őszéig. 1943-ban megszületett a második fiúgyermek, Tamás is.

De akkor már lángokban állt a világ, és elért bennünket is a katasztrófa ebben, az akkor még a világtól elzárt kárpátaljai földön. 1944 októberében „felszabadultunk.” Kárpátalját elfoglalták a szovjet csapatok.

„Felszabadítóink” azzal kezdték, hogy nagyapámat például és a hozzá hasonlókat (magyarokat, ruszinokat, zsidókat, nációra tekintet nélkül), akiket azzal lehetett vádolni, hogy ilyen vagy olyan „bűnt” követtek el az átkos „fasiszta” rendszerben (horthysta kollaboráns volt, szovjet- vagy kommunistaellenes), begyűjtötték. Majd koncepciók perekben elítélték tíz évre, húsz évre, és természetesen vagyonekobzásra (tisztá haszon az új szovjethatalomnak) vagy eltűntették (valószínűleg kivégezték, mint pl. Bródyt), és aztán több minden mással folytatták. Pl. azzal, hogy *málenykij robotra* hurcolták a magyar lakosságot, helyükre keletieket telepítettek, megrendezték a nagy népi „hurált” a munkácsi Csillag moziban, ahol NKVD-s katonák géppuskacsövei mellett a kárpátaljai lakosság „egy emberként, egyöntetűen, óriási lelkesedés mellett” (idézet korabeli újságokból) elfogadta az újraegyesülést *mátuska* Ukrajnával, azaz a nagy Szovjetunióval. És történt még jó néhány más, a nemzetközi jogokat is mélységesen sértő disznóság. Ezek egyike volt a görög katolikus egyház betiltása, majd ezt követő felszámolása. Ami a papi családok kitelepítését jelentette az ungvári püspöki palotából, illetve mindazoknak a görög katolikus papoknak 25 évi kényszermunkára való elítélését, akik nem voltak hajlandóak hitüket megtagadni és a Pravoszláv egyházhoz való csatlakozást aláírni. Aki nem írt alá, azt huszonöt évre elítélték és a Gulág valamelyik koncentrációs táborába száműzték... Marhavagonokban vitték az embereket, több ezer kilométeren át étlen-szomjan. (Nem részletezem, hisz erről közismeretségnek örvendő barátom, egykori újságíró kollégám, dr. Dupka György nagysikerű kandidátusi disszertációt is írt). Így került apám is 1949-ben a Komi ASZSZK-beli Vorkutára, a Sarkkörön túlra, ahol szénbányában dolgoztatták szabadulásáig, 1956 augusztusáig.

Apám sokat mesélt lágeri „élményeiről.” Megfigyeltem, hogy azok közt, akik megjárták a Gulágot, két típust lehetett felfedezni. Az egyik nem szívesen, vagy egyáltalán nem beszélt róla, minden bizonnyal azért, mert félt,

és nem akart még beszélni sem azokról a szörnyűségekről, melyeket átélt, a másik pedig szívesen elmondta, mit élt át, és milyen is volt az a világ, mert nem félt, és tanítani akart. Apám a másik típushoz tartozott. És tette ezt azért, mert szerinte az életben mindenkől lehet és kell tanulni. Abból is, ami jó, és abból is, ami rossz. Én itt és most nem említem azokat a borzalmakat, melyekben apámnak is, sok ezer, de hogy ezer, sok millió, rabtársával együtt volt része, mert Szolzsenyicin óta jól tudja a világ, hogy mi is volt az a Gulág a Szovjetunióban, az egykori „gonosz birodalmában”.

Aztán... „*szo sznyátyijem szugyimosztyi,*” azaz mivel ártatlanul elítélték a semmiért, hazaengedték. „Kárpótlást” is kapott a szovjet *goszudársztvától* a rabságban eltöltött éveieért, a meghurcoltatásért, éhezésért, a karcerekért és kínzásért, azért, hogy hét évig volt kénytelen feleségétől és négy gyerekétől távol lenni, szóval „kárpótlást” is kapott, még hozzá írd és mondd összesen 150 (százötven) rubelt. Vett érte Moszkvában gyerekeinek... egy futball-labdát. Nehogy már üres kézzel jöjjön haza! Hazajött... és nem kapott munkát, mert „ült.” Azaz priuszos volt. De legelőször, amint itthon volt, megkísérettette még egyszer a Sátán! A KGB elővette legkedvesebb szirén hangját és ajánlatot tett neki. „Nézz, *továris Ártutáj* mondták neki. Mi jó emberek vagyunk, hisz a börtönből is hazaengedtük, látja. És most még azt is megengedjük, hogy családjával visszaköltözzön haza, Magyarországra, a szép és csodálatos Budapestre. És semmit nem kérünk cserébe, csak azt, hogy olvassa fel a Kossuth Rádióban, hogy a Szovjetunóban vallás-szabadság van.” Apám természetesen ezt kapásból elutasította. Erre azt a válasz kapta, hogy akkor majd megint elviszik, valahová Szibériába vagy a Távols-Keletre, és ott fog megdögleni. Erre nemes egyszerűséggel, csak azt válaszolta: *Apage Satanas!* Persze nem így, hanem a KGB szlengjén, mert nemcsak az orosz nyelvet, de a KGB szlengjét is elsajátította, és velük ezt használta, hogy megértsék. Ezt mondta szó szerint: „*Húj sz nyim, tám tozse lyugyi zsvivut.*” Tekintsünk el a fordítástól.

Végül mégsem vitték el sehová, sőt elhelyezkedni is sikerült. „Úri” állást kapott az ungvári csempegyárban. A proletáriátus igazi képviselőivel, igazi „úriemberekkel” (ezen „úriemberek” határozottan ragaszkodtak hozzá, hogy azoknak tartsák őket), magyarán echte melósokkal dolgozott, hatvan fokos forró kemencében, amit nem sokan bírtak sokáig. Apám bírta, mert az ott kapott aránylag magasabb fizetéssel biztosítani akarta a megélhetést a családjának, és ha török vagy szakad, de lakást is kellett vennie, mert állami lakásra „fasiszta” múltja miatt nem számíthatott. Ezt a mindenkori illetékes hatalom nyíltan meg is mondta neki a szemébe.

De azt azért itt még mindenképpen el kell mondanom, hogyan vívta ki melós társai általános elismerését, és hogyan kerülte ki azt, hogy ezen „úri társaság” képviselőivel, azaz csempegyári kollégáival, a munka végeztével ne igya le magát tökrészegre, ahogy a többi. Ui. apám elmondta, hogy amikor egy olyan kábé nyolcórás műszak után kibújtak a forró kemencéből, ahonnan a még forró csempéket kellett kirakni, nem tudom hány kiló nedvességet veszítve és holt fáradtan, mindenki inni akart. És bármennyit is ittak, akár egy vödörrel is, a szomjúság megmaradt. Viszont hamar rájöttek, nem kellett hozzá sok ész, hogy ha előbb ittak egy kis vodkát és utána vizet, a szomjúság elmúlt. Úgyhogy műszakok után az volt a szokás, hogy a legfiatalabb kollégát elszalasztották jónéhány üveg vodkáért a sarki közértebe, és aztán... jó oroszosan és rendszeresen, azaz minden nap berűgtak, mint a lakodalmos kocsis. S gyarapították ezzel a Szovjetunióban élő amúgy sem kisszámú alkoholisták seregét. Természetesen apám sem berűgni (egyszer sem), vagy pedig alkoholista lenni nem kívánt. Ezt úgy kerülte el, hogy az első deci vodkát mindenkivel együtt megitta pohárból. Aztán vizet ivott, s elmúlt a szomjúsága, harapott valamit, ha volt mit, minél többet, és aztán még egy fél decit megivott a kollégáival. S utána már csak vizet ivott. Pótolta azt a mennyiséget, melyet szervezete a forró kemencében elveszített. S aztán a kollégák hiába kínálgatták, hogy „Elemér bácsi, no, még egy pohárkával, de hát az egészségünkre, muszáj,” ő mindig azt válaszolta, hogy „köszönöm, fiúk, többet nem kérek.” Először nem, de aztán megértették, hogyha Elemér bácsi azt mondta, hogy „köszönöm, fiúk, többet nem kérek,” akkor Elemér bácsi többet nem fog inni, még akkor sem, ha revolvert szegeznek a halántékához. Revolvere meg egyébként sem volt senkinek.

Közben (s aztán még nyugdíjasként is – csempegyári munkásként ment nyugdíjba hatvan évesen) az ateizmus terjesztésével szembeszállva, s így szovjet törvényekkel dacolva fialakat oktatott, papokat nevelt „egyszemélyes szemináriumában,” jól tudván, hogy ezért akár többéves börtön is jár a Sátánnak eme birodalmában. Pedig tudta, hogy titkosrendőrök figyelik. A leleplezés ellen azonban egy nagyon egyszerű trükkel védekezett. Mégpedig azzal, hogy Engels utcai lakásának ajtaja a negyedik emeleten mindig tárva-nyitva volt mindenki előtt. Nem kellett hozzá sem kopogni, sem csengetni soha. Az illető - gyerekei vagy az ismerősök – csak egyszerűen beléptek az ajtón, kopogtatás nélkül, és köszöntek. Például így: „Csókolom, Zsuzsa vagyok, Elemér bácsi, Gabi néni! Hoztam valamit.” (Az a valami mindig jól jött, mert a boltokban soha sem volt semmi.) Apám, anyám sosem zárták kulcsra az ajtót, mert azt mondták, hozzájuk nem jön rossz ember. És ha esetleg jön, hát...

Erről is van egy történetem, hát elmondom. Annak ellenére, hogy ez a történet aligha vicces, mert mi vicc van abban, ha az ember esetleg börtönbe vagy valami más egészségtelen helyre (pl. a Kolimára) kerül, valahogy mégis kedves. Ui. mint említettem, apámat szemmel tartotta a KGB, hogy valamiképpen és valahogy valamilyen „illegális tevékenység” vádjával elkapják, „leültessék,” és hogy aztán – nem utolsó szempont – az ilyen jó elvtárs éberségéért még feljebb is léphessen a számlálétra. Szóval történt egyszer, hogy két vagy három ilyen jó ember lesben állt, és azt nézte, hányan és ki megy fel apámhoz az Engels utcai lakására. Jött vagy három fiatalember, persze, nem egyszerre, és felment. No, gondolták a rend tisztés őrei, most elkapjuk a papocskát, ahogy hirdeti a népnek a téveszméket. Ám a szüleimével átellenben lévő lakásból a szomszédasszony, az úgy harmincéves, csinos elvált orosz asszonyka (valahonnan a nagy Szibériából vagy ki tudja honnan került ide), Nyinocska volt a becsületes neve annak, akik ismerték, ezt kifigyelte. Az asszonykát egyébként apám és anyám is szerette. Egyszerű jó lélek, mondta róla jó anyám, és irtozatosan kerékbe tört orosz nyelvén állandóan invitálta egy kávéra, teára vagy csak egy beszélgetésre. „Nyinocska, ó, Nyinocska, gyere be, *záhogyi, záhogyi*, lelkecském,” mondta neki, ha történetesen ő is benyitott (neki sem kellett kopogni vagy csengetni), és órákig volt képes hallgatni Nyinocska pletykáit a lépcsőház népéről. „Gobi néni, Gobi néni – mondta Nyinocska, és szippantott az eléje tett kávéból (hiánycikk volt akkoriban a kávé) – tetszett hallani, Gobi néni, hogy a Kátya itt lent alattunk összeveszett a férjével? Majdnem összeverekedtek.” Anyám illendően hűledezett és örült Nyinocska pletykáinak és annak, hogy van kivel beszélgetnie, bizonyítván ez által azt az állandóan hangoztatott elvét, hogy nincs orosz, ruszin, zsidó, cigány vagy magyar ember, hanem csak jó és rossz ember van. De eltértem a tárgytól. Szóval Nyinocska kifigyelte őket, és rögtön tudta, hogy ezek nem lehetnek jó emberek. És amikor feljöttek, és megnyomták a csengőt (ők csengettek, és ezzel máris elárulták, hogy az általunk nem igazán kedvelt kategóriához tartoznak), Nyinocska is megjelent egy üveg pezsgővel az ajtóban és beinvitálta ezen úriembereket (ő invitálta)... a szüleim házába, mondván: „Jé, maguk is megtudták, mint ezek a fiúk itt, hogy Elemér bácsi ma *imenyinnyik*? Akkor hát igyunk az egészségére, *rebjátá*.”

Ittak. A KGB-és *rebjátá* is. Nem mondhattak nemet a csinos Nyinocska szívélyes kínálásának, mert akkor milyen úriember az ilyen. Úgyhogy ittak, és szó nélkül eltakarodtak. Ez az akciójuk (is) úgy befuccsolt, mint a pinty. Istennek és... Nyinocskának hála.

Lám, apám ezt is túlélte. Nem úgy, mint sok melós társa, Kvcis Józsi és sokan mások például, akik a forró kemence és vodka miatt úgy ötven és hatvan éves kor előtt távoztak ebből az árnyékvilágból. Apámat nem törték meg sem a láger, sem a hatvan fokos kemence, sem a fondorlatos KGB, sem a problémák, ha voltak, a családban, az életben, mert hát azok is voltak. Nem törte meg semmi. Isten segedelmével hosszú kort élt meg, és a sors még azt is megadta neki pluszban, hogy élete utolsó éveiben, hetven éves kora után újra teljes szívvel és lélekkel éljen hivatásának. Mert ő is ott volt azon elsők közt, akik újjáélesztették a görög katolikus egyházat hamvaiból. És „egyszemélyes szemináriumaival” már előtte is papokat nevelt, és adott az egyháznak. Mint ahogy ezt most is, ezekben a pogány időkben kérjük Urunktól, Istenünktől nap mint nap: „Adj nekünk, Jézusunk, a Te szíved szerinti papi és szerzetesi hivatásokat. Ámen”.

És lám, az Úr meghallgatta imánkat, mert adott és ad nekünk új papi és szerzetesi hivatásokat. És teszi ezt azért, mert olyan hitében erős, tántoríthatatlan emberekre számít ezen a földön, akik – történjen bármi, jöhet bármilyen vihar és zord idő, vagy a történelemnek bármilyen erős, pusztító vihara - mindig ellen tudnak állni a Sátánnak, annak minden fondorlatának és kísértésének.

LENGYEL JÁNOS

GONDOLATOK SZERDA ÉJJEL

Vajon miért nem érzem már azt, amit néhány éve még érezni véltem? Éltem és megéltem, megéltem és megértem. Érezni és tudni, önmagamban és önmagamról tudni és megtudni az igazságot, az igazit, a valót, vagy legalább a valóságost, nem ezt a tucát-bóvilit, amit útszéleken árulnak idegleglős szemfényvesztők, jóérzést lenyúló lélekkalmárok. Próféciaímat számos vallomásban öntöttem már szavakba, mondatokba szedve gyaláztam meg szűz papírosokat, ujjbegyemmel tuszkoltam fel fényes képernyőkre, a lét verőlegényei „baráti” unszolásának engedve. Szemem fényénél keresgéltem önmagam lát-leletét, apámtól örökölt görbe lencsésű mikroszkópon át lestem az élet csigázó menetét. Körmenet, jövet-menet, lejtmenet, s ha nem tetszik, kérem, bármikor elmehet! Nyugatabbra, nyugodtabbra, másra, többre, idegenre. S rámehet az idegekre, ideges idegenre, ki minden barna bőrű szakállas embertől retteg. Agyában ott a Pokol-kép, hogy mindjárt robban egy pokol gép.

Röntgenfilmeken rögzítettem minden félelmemet, hogy végül összeállva, s ez által felmagasztosulva, egészen én legyek. Fogvacogva, a nem-tudomtól szorongva vártam a nagy napot, hogy világra segítsem önbecsülésem koraszülött lárváját, akarom mondani, árváját. De mi végre minden igyekezet, ha senki sem igyekszik igazán létrehozni az ént? Mert az én a legfontosabb. Eredetiségem az énem szavatolja. Mindenki az énben lesz az, ami és aki. Aki nem, az ők labirintusában bolyonghat örökkön, örökölt körökön. Kiürült a lét puttunya, áldatlan ontja belsejének hiányát. A hiány pótlék, a nincs „lájtosabb” változata, s most ne „lájkolj”, te közösségi magányba süllyedő én-maradék!

Kiürültem én is. Ürességem a luftballonéhoz hasonló, embervázam hártaolja, óvón védelmezi, nehogy sérüljön kétes identitása, miközben bármily kismérvű valami befurakodván, bepiszkítsa az üresség éteri tisztaságát. Ez félelmetesen korhű és korszerű, mármint az üresség maga. Mert ma már semmi sem igazi, minden csak látszat, érintőleges képződmény, a valóság nagyobb részét is valóság-pótlóval képezik. Ki, kicsoda képzi ezeket? Megpróbálják pótolni a pótolhatatlant. Csak kevés látó van, aki felismeri, s köztük még kevesebb, aki felkiált: *De hiszen a király esztelen!*

Megfoghatatlan, az antianyag színében őrjögő valami telepedett érzéseim veteményére, s nem tudom elűzni, pedig ordibálok teli torokból: hess, madár,

hess, madár! De ezt a szárnyast nem rettentik el az elme démon-riogatói. A démonok egyre többen vannak, hitüket vesztett angyalok töltik fel soraikat. Menny-járó szárnyaik csonkjából fekete vér szivárog. Ocsmány csápjaikkal befurakodnak a legkisebb zugba is, mint daganatot osztó polip karok. Ezek a karok nem óvón ölelnek, a pusztulást tuszkolják a lényeg mélyébe.

Nem marad más, csak a lázadás. Állandó rebellió az évszázados hagyományokkal merevített téboly ellen. „Azért sem” kiáltással újra és újra Don Quijote-i rohamokra indulni a „vanság” közönyének szélmalmai ellen. Megvívni hiábavaló csatákat, elbukni megnyerhetetlen háborúkat, párbajra hívni a Sorsot, miközben az korábban a létezésünkről sem tudott. Nem hiszem, hogy csak ennyit érek, csak ennyit érdelek, csak ennyit kaphatok, csak ennyit adhatok! Csak ennyi az egész. Ez lenne hát a lét, az élet, amihez annyira ragaszkodunk?

Adj Uram új reményt porhű szolgádnak, hiszen gyenge pillanatodban a te akaratom hozta a világra a bajt, amit csak megvetően embernek nevez a mindent és mindenkit megnevező! De néha csak undorodva tetemre hívja a felismerés kaján angyalát. A rézangyalát elorozták, s leadták a begyűjtőknek a színesfém-tolvajok.

A zongora, a fekete zongora. Szikár ujjak játszanak ódon billentyűin, rekedt torok dúdolja az elmúlás kopogó dallamát. Karádi és Dietrich lép elő a homályból és ódon deszkákon lépdelve búgják el a légoltalmi szirénák dallamát. Légi veszély, régi veszély, egy újabb ok a halálra. Lepróziára jótékonyan borult rá a sötétség, s mind behunyta szemét, aki ilyenkor álmodja életét. Létét a párnák mélyébe rejtve forgatják független játékfilmjüket. Egy-másra zúdítják sirámaikat, a legtöbb könnyet mégis önmagukért ejtik. Miközben mások ejtik őket a társadalom nagy „ki-minek-miért?” tőzsdéjén, értékük rohamosan csökken, papírjaikat már csak mellékesen jegyzi. Miközben kezükkel ügyetlenül tapogatózva próbálnak jobbra fordulni. Életükkel egyetemben. Egyetem-egyetem, mit kívánsz? Jó munkát, tisztas bért, emberi életet! Valódi jogot, mert a lehetőség még nem esély.

Hát igen: az ember akkor veszi észre, hogy ő igazából nem is él, amikor szembesül magával az étellel, ami nemcsak a nevében az. Mert nevet adni bárki tud, de találót csak az, ki ismeri a névadás tárgyát. S nem trágát rak tényérjára, mert az gusztustalan, nem trendi, kor- és kórszerűtlen. De négy-száz évvel ezelőtt még fenemód nem volt az. S az úr étvágytól nyáladzva trágázta meg nemesi étvét az jó keleti fűszerekkel, avagy közönséges kő-sóval. Ami nagy érték volt egykoron, és nagy hasznot hozott, mára cafatja-

iban is elporladt királyságunknak. Az elején a jobbágy is jómódban kezdte, csak később görnyedt meg a föld terhe alatt. Mert teher alatt nő a pálma, de nem az ember, élete mégis teherként indul anyja testében. Egy idő után terhes lesz a számára, és kínnal telt örömmel toloncolja ki a zajos valóba, hogy ő is megízlelhessen, mitől is fél a rettegés. Az élmény egy életre szól, s csak az elmúlás kegyelme oldhatja el béklyóit.

Figyelmeztetés: állj meg végre, ha nem is érted, mi végre! Közel már a vége, ne gyorsítsd a találkozást! Halottról vagy jót, vagy semmit, tartja a közmondás, akkor inkább hallgasson agyon a média. Ne legyen hír a híradóban, mert akkor biztosan meghaltam, eltűntem, leégett otthonom, elítélt a bíróság, házamat a bankot megelőzve vitte el az ár, s így a bankároknak már csak a jövőm maradt, de kamatként viszi életkedvemet is.

Talán meglekéljem a koponyámat, hogy agyamba nézve megtudjam, ki vagyok, ki lehetek valójában? Kinek hagynak lenni, és én hogyan hagyom? Ezt kellene tennem, hiszen nem győzhetem le az Ént, ha nem ismerem, akivel szemben állok. Áldatlan állapot és ilyenkor egy pap sincs kéznél, hogy enyhítse pogány létemet.

Lám, a gondolat már erőltetett, nem tükrözi igazán azt, ami agyamban megfogalmazott, de jól szabott szavakat hozzá nem talál. Túlon túl bárdolatlan az elme, nem csiszolta-finomította egyetem, amelynek futára csak ennyit hozott hírként: „*Láttalak!*” Láttalak, mert van szemem. Még. És nem a talpamon, mert zokniban bizony nem venném észre az élet éles kanyarjait. Hiszen tágra zárt szemekkel sem tudom bevenni azokat, élükön mindegyre megsebzem magam. Mert magam vagyok egyedül igazán. Nem másokkal osztom meg magányomat, hiszen rögtön elvonnék, és nekem már ez sem maradna. Én magam vagyok a maradék, mi abból maradt, aki akkor voltam, amikor csak lehettem volna az, ami most vagyok. A magányom nélkül mi lenne énvelem? Ezért nevelem egómat, hogy elbírja a kettős terhet, amit az én rakott reá. Reális elvárás egy irreális közegben. A közösség megtart, megóv, ha betartom szabályait, ha mégsem, hát ő tart be nekem.

Vigasz? Fájdalmat és örömet nem lehet elmondani üres, rideg szavakkal, azokat érezni kell, és túlélni bármi áron. Túlfélni a kanyarokat és az egyeneseket. Hiszen ilyenkor kapcsolnak rá a nyomo(ro)mban lihegők, hogy megelőzzenek. Elém vágjanak, mindent, ami kezük ügyébe kerül, hogy nekem is kerülgetnem kelljen balsorsuk kellékeit, de én nem lehetek előzőkeny. Most nem. Még nem és már nem. Közeleg az idő, amikor ki kell állnom kereket cserélni, mert úgy érzem, elhasználtok magyon. Ha nem

teszem meg, az örületet kockázhatom. S minden dobással az egyest kockáztatom. Vigyázat, akinek hiányzik egy kereke, az kiesik a versenyből! Örökre, hogy aztán a „soha-többé” szponzorálhassa belterjes futamait.

Én nem eshetek ki, nem eshetek el. Már nem. Nem adhatom fel soha, ha kell, a kerekek roncsain is folytatom a versenyt, mert győzni akarok, a veszteségből már elég. A vereség olyan luxus számomra, amit megfizetni csak drágán tudok. Még ha nem is győzöm már a köröket róni, megyek előre, mert ha van célom, még a leggörbébb út is egyenesnek tűnik. Amikor majd eljön, beleegyezően mondhassam a dolgát végző kaszásnak: „*He-lyes, itt már eleget voltunk. Ideje odébb állni egy világegyetemmel!*”

CSORDÁS LÁSZLÓ

HÁROM KÖNYVRŐL RÖVIDEN*

Érdekes játék egymás mellé helyezni és összevetni (vagy erősebb fogalommal élve: összeolvasni) olyan könyveket, amelyeket a kiadói stratégián (mindhárom itt tárgyalt kötet egy kiadónál, viszonylag kis időkülönbséggel jelent meg a tavalyi őszi szezonban), illetve az olvasói érdeklődésen kívül alig köt össze valami. A műfaji vizsgálódások eleinte lehet, hogy sokat ígérnek, főleg két novellagyűjtemény esetén, amelyeknél akár hasonló írói stratégiákat, kezdeményezéseket is tetten érhetünk, nem csak a ráfogás szintjén. De a „hangos memoár” ebbe a sorba se akar beleilleni. Miután pedig sem a nemzedéki, sem a poétikai összevetés szempontjai nem bizonyulnak túl erős kapaszkodónak ebben az esetben, a minden mindennel összefügg elve előtt pedig nem vagyunk hajlandók meghajolni, még mindig ott a lankadatlan olvasói érdeklődés, valamint a beismerés, hogy a többé-kevésbé erőltetett összeolvasás helyett talán mélyebb tapasztalatra tehetünk szert a sajátosságok külön kiemelésével, hangsúlyozásával.

*

Darvasi László új novellagyűjteménye már kissé enigmatikus címével magára vonja a figyelmet: *Isten. Haza. Csal.* De mindjárt az első végigolvasás után érteni véljük a kötet koncepcióját (és a címválasztást is): Darvasi egy-egy sokszor és sokféleképpen (el)használt, illetve kisajátított fogalmat emel a kötet adott ciklusának élére, amelyet a novellák újraértének, újrafogalmaznak, így új jelentésrétegeket tesznek láthatóvá. Az eljárás működőképesnek bizonyul, hiszen figyelemfelkeltő hatást fejt ki, de nem lesz hatásvadász. Ezzel együtt ez a módszer irányítja is az olvasást. Nem agresszíven, csak amennyire érdekelhet minket az, mihez kezd a szerző ezekkel a középpontba állított fogalmakkal.

„A felesége mindig azt hajtogatta, nem lesz semmi baj. Mint aki imádkozik. Nem azt mondta, hogy istenem, hogy szenteltessek, hanem hogy nem lesz semmi baj” (23.) – mondja a *Vicces dolgok, humoros esetek* narrátora, amikor a sérült lánya iránt aggódó férfi gondolatait közvetíti felénk. Figye-

* A szöveg eredetileg a SzIFonline Vándorló könyvespolc elnevezésű sorozatának 7. darabjaként jelent meg. Link: http://www.szifonline.hu/?cikk_ID=420

lemfelkeltő az a párbeszéd is, amely egy templom építése közben hangzik el az egyik munkás és az építésvezető között: „–Az ima elkészülhet-e?! / – Talán, ha meghallgatásra talál” (*Papagáj*, 17–18.). Az idézett részek jó példák arra, hogy lássuk, hogyan indul be az előbb említett folyamat.

A novellákban egyértelműen a groteszk minőség dominál. A legemlékezetesebb szereplők (a mindent elfeledő fiú; az önkéntelenül bólogató lány; a nyaktól lefelé teljesen megbénult apa; a személyes tárgyokban az elégetendő anyagot meglátó üstös férfi; Gizi, a mély etikai problémákon töprengő gyilkos prostituált; a takarítónőjét hidegvérrel megölő, ezzel mellékesen a pszichoanalízisnek is fricskát adó Elena), és helyzetek (az interneten saját lánya pornófilmjeit megtaláló apa elbizonytalanodása; az idős ember és a betörő között kialakuló őszinte párbeszéd; a felesége hulláját szállító Gruber kálváriája és hazatérése; a templom összeomlásakor is nyugodtan ülő takarítónő vészjóló és zavart megnyilvánulásai) is groteszk hatást keltenek. A történetek mögött, a háttérben pedig ott van a furcsa, fojtogató hazakép, a magyar vidék a kocsmáival, a széthulló családjaival, az istenkereséssel, a csalással, a félelemmel, a dühvel és az erőszakkal.

Darvasi nem könnyen emészthető kötetének szereplői a normalitás határain túlról lépnek elénk. Rendszerint bizonyos fokú testi és/vagy lelki sérülések, torzulások jellemzik őket, amelyek kihatnak létmódjukra, hangulatukra, sokszor ok-okozati kapcsolódási pontokat elrejtő vagy ilyeneket egyáltalán nem is ismerő cselekedeteikre. Ehhez jól illik az az írói technika, amely a kihagyás, az elhallgatás, a mellőzés, a megszakítottság szövegalakító (retorikai) eszközeihez nyúl. Az *Isten. Haza. Csal.* erős, emlékezetes írások sorát tartalmazó novellagyűjtemény egy olyan írótól, aki biztos kézzel formázza meg és teszi esztétikailag hitelessé legszokatlanabb témáit is.

*

Tizenhárom év terméséből válogat és ad közre egy kötetre való novellát a regényíróként már többszörösen bizonyított Dragomán György. A nyilatkozatokból tudható, hogy a novellák a regényekkel párhuzamosan íródtak, így akár ez is magyarázhatja, hogy a legújabb kötet, az *Oroszlánkórus* nem egy története már *A fehér királyból* vagy a *Máglyából* jól ismert világba vezet el ismét. A fixált gyermeki nézőpontból előadott monológyszerű beszédmód, a vesszővel tagolt, összetett mondatokkal gyorsított történetmondás, a realitásoktól elszakadó, mágikusnak tételezhető elemek jelenléte eddig is fontos szerepet játszott Dragomán nagyepikai konstrukcióiban. Innen nézve is jól eltalált a kötetnyitó írás, a *Vasvonó*, melyben az irreális szigorról, mániákus

teljesítési vágygal rendelkező apa figuráját formázza meg, aki gyermekét egy képzelt lény, „a fekete hegedűs” miatt végletes helyzetekben kötelezi gyakorlásra. De a *Húsleves*ben felbukkanó kislány látószögének megválasztása szintén hiteles, aki egy hazugság miatt előbb édesanyja halálának traumáját éli át, majd a felnőttek beszélgetéseiből szép lassan megsejti, hogy egészen más családi tragédia van a háttérben, és az anya valójában él.

Az *Oroszlánkórus* horizontja viszont bizonyos szempontból tágasabb, mint a regényeké. Megfér itt a világ eseményeinek krónikáját író és gyilkossá váló különc történésztől (*Szeánsz*) a romániai alvilág különös figuráit (*Medvetánc*) sok minden. A pont, amely összeköti az itt található történeteket, az a zenéhez való viszony. Az átlagszínvonalból a *Limon con Sal* emelhető ki, amely az éneklés aktusába vetett, szinte babonás hitet ágyazza be egy El Salvadorból Magyarországra jött lány saját élettörténetét feltáró monológjába: „Azt hiszem, a történetem akkor lenne az igazi, ha nem mesélném, hanem énekelném, mert az igazi hangom nem az, amin beszélek, hanem az, amin énekelek, mert az énekhangom sokkal nagyobb, mint én” (60.).

Olvasva az *Oroszlánkórus* darbjait, az is látszik, hogy a kisepikai forma inkább kísérleti terepül szolgál Dragomán számára. Bátrabb és invenciózusbabb, de egyben bizonytalanabb, kiegyensúlyozatlanabb is az író. Szubkulturális beszédmódok életre keltésével próbálkozik, de ezek a szövegek az imitatív nyelvhasználaton túl adósok maradnak valamilyen mélyebb gondolkodásmódbeli megközelítéssel (*Hevimetál*, *Poszthumán randi*, *Adrenalin*), sőt néhol ez a tendencia enyhe didaxisba csap át (*Adatmentés*). A novella műfaji kereteit is feszegeti, tágítja, ugyanakkor a szövegek mögött rendszerint érződik egy nagyepikai forma elszalasztott lehetősége. A *Karcsikát*, a *Rosszaságokat* vagy a *Cry me a river* füzéreként összekapcsolt, töredékes novellaciklusát inkább kisregényként továbbírva tudnám elképzelni.

Összességében Dragomán György hozza a tőle elvárt színvonalat az *Oroszlánkórus*ban, néhány igazán szép darabbal gazdagítva a kortárs magyar irodalom novellatermését.

*

Eleinte könnyed esti olvasmánynak tűnik, majd időről időre töprengésre késztet Réz Pál „hangos memoárja”, a *Bokáig pezsgőben*. Végig lehet olvasni ezt a könyvet nagyon gyorsan irodalmi anekdota- és pletykagyűjteményként, pörgetve egymás után a lapokat. Egy-egy jellemző történet vagy megjegyzés erejéig megtalálható itt a 20. századi magyar irodalmi élet színe-java. Egy igen impozáns névsor állítható össze Németh Lászlótól Ottlik Gézáig és Nagy

Lászlótól Petri Györgyig. De úgy is olvashatjuk a kötetet, lassítva a tempót, hogy odafigyelünk a finomabb és árnyaltabb megjegyzésekre, amelyek az életút fontosabb állomásait, illetve a legközelebbi ismerősök, barátok tetteit, műveit kommentálják. A kétféle olvasat persze nem feltétlenül zárja ki egymást, de más-más típusú tapasztalatokat tesz hozzáférhetővé.

Réz Pál hanyag eleganciával, olykor kissé rezignáltan mesél, de mindig hitelesen. Beszélgetőpartnere, Parti Nagy Lajos pedig igyekszik szigorúan venni vállalt feladatát, azaz mederben tartani a könnyen megáradó, néhol parttalannak tűnő történetmondást. Ha Réz esetleg elbizonytalanodik saját pozícióját illetően, akkor Parti Nagy az, aki túllendíti ezen a fázison a beszélgetést. Az eredmény: egy izgalmas kísérlet. A műfaj: nehezen körvonalazható. Mert mi is a *Bokáig pezsgőben?* Memoár? Élet(út)interjú? Vallomás(sorozat)? Különböző időpontban készült rádióbeszélgetések lejegyzett változata? Beszélgetőkönyv? Több is, más is egy-egy ilyen kategóriánál.

A szerkesztő az az ember az irodalmi életben, akinek a nevére jellemzően *nem emlékszünk*. Az irodalomtörténetét, a kritikusét, a műfordítóét még csak-csak megjegyezzük, de a szerkesztőét már nem. Rendszerint a háttérbe szorul: az író, a költő árnyékában dolgozik. Pedig a színpalak mögött pótolhatatlan munkát végez: a szerzővel együttműködve teszi jobbbá a kéziratot, és elévülhetetlen érdemeket szerez – különösen diktatúrák idején – szerzők (újra)felfedezésében, publikálásának elősegítésében. Anélkül, hogy egy pillanatra is kisebbíteném egyéb tevékenységét, Réz Pál elsősorban szerkesztőként érdekes és fontos a magyar irodalomban. Először is ott a szakmáját a legapróbb részletekig lelkiismeretesen végző profi, a hajdani Szépirodalmi Könyvkiadó, illetve a nemrég megszűnt *Holmi* legendás szerkesztője, aki nem veti meg a filológusi aprómunkát, aki képes többször is utánanézni egy évszámnak, ha a helyzet úgy kívánja, és akit nyugtalanít, ha a levonatban egy név valamelyik betűje megváltozik. Ezzel párhuzamosan ott az ember, akinek élete szétválaszthatatlanul összefonódik az irodalommal, akinek határozott véleménye van egy-egy szerzőről és műről, aki emberileg kerül közel nagy írókhoz, és hat rájuk. Erről így vall a kötetben található legfrissebb, 2015 nyarán készült beszélgetésben: „Tulajdonképpen az volt a szerepem, hogy összehoztam embereket. Barátságokat kötettem olyan emberekkel, akik nem voltak barátok, de volt közöttük egy titkos kapcsolat. Az, hogy minden jelentős író volt a lakásomon és én is a lakásán, hogy ismertem a gyerekeit és udvaroltam a feleségének és hülyés-

kedtünk együtt, elég volt nekem. Megismertem az irodalom, úgy is mondhatom, hogy az alkotás működésének technikáját, hogy például egy viszonyból vagy szerelemből, ami az orrom előtt bontakozott ki, hogy abból mi lesz a műben, hogyan lesz az életből irodalom. [...] Úgy látszik, erre születtem.” (314.)

Különleges olvasmány a *Bokáig pezsgőben*, amellyel a Magvető újraindította Tények és Tanúk elnevezésű sorozatát. Méltó kezdete egy remélhetőleg hosszú életű kezdeményezésnek.

(Darvasi László, *Isten. Haza. Csal.*, Budapest, Magvető, 2015.

Dragomán György, *Oroszlánkórus*, Budapest, Magvető, 2015.

Réz Pál, *Bokáig pezsgőben*, Budapest, Magvető, 2015.)

TINKÓ MÁTÉ

FÉLIG VAGY EGÉSZEN

(*Hájas Csilla: A fele komoly*)

Nem túl nagy kockázat kijelenteni, hogy *A fele komoly* című első prózakötetével Hájas Csilla mintegy kézen fogja olvasóját és egy beavatástörténetbe vezeti, amely tulajdonképpen a saját gondolkodásmódjába való beavatással azonos. Azért nem identifikálom ezt a szerző Én-azonos világával, mert hiszen a fikció talaján keletkező irodalomnak mindig meg kell adni az esélyt, hogy a mögötte dolgozó fantázia átírja a valóságból kinyert epizódokat, ezáltal fenntartva a jogot arra, hogy a megkonstruált történetek főhősei elkülönbözzenek a referenciálisan beazonosítható szubjektumoktól, akikkel ugyanakkor mintegy párokat képeznek. A párlogika létjogosultságát pedig az a jól kivehető szándék adja, miszerint „itt és most” a kötetben az életélmények irodalommal transzformálása zajlik, nagyrészt különféle családi történetek és egyéb fiatalkori kalandok apropóján.

„Jó volt gyerekek lenni. Időnként még most is annak érzem magam. Sose fogok megkomolyodni. Amiket mindenki más elfelejtett már, nekem néha eszembe jutnak az évekkel ezelőtti élmények: egy íz, egy illat, egy mozdulatról egy másik mozdulat, egy érzés, amit bizonyos dolgok váltottak ki belőlem vagy a környezetemből. Ilyenkor kicsit úgy érzem, sikerült megmentenem egy darabkát a múltból, amit már egyre nehezebben idézek vissza, de hűségeesen őrzöm azokat a fényképeket, amiket az emlékezés albumjába illeszthetek.” (85-86.)

Félreértés ne essék, ez a fajta attitűd, a magát kifejezetten irodalmi jelleggel vizsgáló narrátori pozíció a majdnem kétszáz oldalas kötetben épphogy felsejlik, a háttérbe húzódóan van jelen csupán, mégis az emlékezés – szerző szerinti – erejéről és kitüntetettségeről sok mindent elárul.

Ami szinte gátat sem szabva dől a történetekből, az a helyzetkomikum felismeréséből, lehetőségeiből fakadó humor. Teszi ezt az elbeszélések hosszú-hosszú sorra, még hozzá abból a nézőpontból, amely egy gyakran kedves, de sosem kedveskedő, néha dühöngő, és olykor komikusan frusztrált, azonban magát a kihívásoktól szinte sohasem féltő, azokba hol idéletlenül, hol vagány módon beleáll – ez is vicc forrásául szolgál –, kétségekkel teli, egyúttal az önmarcangolást elutasító, húszas éveiben járó lány és nő

sajátja. Az olykor szeleburdi, vagy totálisan szétszórt, míg máskor nagyon is éles látású, magát és külvilágát is kifigurázni képes karakter noha elszakadt már a gyerekkortól, oda időről időre visszavágyik, ám ezt nem mint valamiféle programot hirdeti meg, hanem szemléletmódjának radikális érvényesítésével demonstrálja. Az átmenetiség állapotát nem csak az életkor, hanem a vidéki és nagyvárosi lét közötti rekedtségéből származó identitástudat is visszaigazolja, humoros jelenetek látványá oldásával.

„Továbbá ki- és megkapáltam a paszulyt meg a paprikát, itt lelkiismeretesen dolgoztam és okosan, amit véletlenül kettékapáltam, azt sietve át-hajigáltam a szomszéd kertjébe, egyrészt mert nála idén csak kapor termett, de az derékmagasságig, másrészt pedig hadd örüljön.” (107.)

A testvérek és a legjobb barátnő iránti viszonyulás szintén többször visszatér, mintegy motivikus kapcsolatot teremt egyes szövegek között, amelyek nyelviileg is leplezetlen őszinteséggel ábrázolják az elbeszélői/főhősi attitűd ket-tős – csípkelődve és gyöngéden egyszerre közelítő, feltétel nélküli – természetét. Ha úgy adódik, csatlakozik a nagytestvér is a kicsihez, kooperál vele, de mindig egy olyan perspektíva birtokosaként, amely elsősorban a felnőtt-kort képviseli, mégis – az élmény szintjén – feloldódik a játékban vagy tevékenységben ő is. Ilyenkor nem ritka, hogy a figurák közt ide-oda oszcilláló mesternarratíva jön létre, mely a szituációból adódó komikum mellett valami végtelenül oldott derűt és bájt képes sugalmazni az olvasó számára.

„– Csillus, én is kettétörhetem a tojást? Hoppá, hozok egy másikat. Légyszí, ne mondd meg anyának, hogy megint eltörtem egyet, jó? Szórhatom én a lisztet? Ami mellément, azt is seperjem bele? Csillus, a tojásfehérjét én fel tudom verni, verhetem én? Jaj, nem érem el a konnektort. Nem baj! Odatolom a széket, ráállok, és úgy. Na, most add ide a mixert, kapcsolj be, én meg fogom. Jaj, Csillus, kicsit tojásos lett a fal.

És aki bejön a konyhába, csak annyit lát, hogy a hétéves gyerek rabszolgasorsban él nálunk. A hűtő mellett áll egy széken, remegő bokákkal, és bőszen mixerrel négy tojásfehérjét. Időnként óvatosan rám pillant, és a pulcsija ujjával letörli a tojás hab nagyját a falról és a nagymamáék fényképéről.” (90.)

Ideje, hogy a recenzió is némileg oldottabb hangvételben folytatódjék: ha szabad ezzel a kifejezéssel élni, a pikírtságért sem kell Hájas Csillának egész a szomszédig mennie, mihelyt a családtagok és egyéb háziállatok – a két kategória olykor egybeesik – jellemzéséről van szó, egyből beindul az archetípus-gép, amely saját korlátoltságuknál, korlátozottságuknál fogva jó előre beszipantja a karaktereket. Ez a teljesítmény a kötet háromnegyed részéig

kitart, a családi tablót olyan sztorikkal dúsítva, amelyből az elbeszélő teljesen kivonja magát, és a pusztá látványon mulat. Mi pedig együtt, vele.

„A múltkor arra lettem figyelmes, hogy a macska trónol az ágyam közepén, a hétéves fityfiritty meg aluról pislog felfelé és rimáncodik: légszí macska, engedj fel engem is! Állok a küszöbön, képességeimhez mérten teljes csendben, lélegzet- és röhögés-visszafojtva, kíváncsian várva a fejleményeket. A macska persze nem válaszol. Először is, mert örök haragot és némaságot fogadott ellene, másodszer pedig, mert nem tud.” (94.)

Nem kevésbé nyújt lehetőséget a mókázásra a nagymama túlbuzgóságát tematizáló novella, a maga teljességében. Itt is a gondoskodás és a vigyázó felügyelet archetipikus jellemzői mentén rajzolódik ki a figura, idealizált formájában sem feladva azt az értelmezői lehetőséget, hogy ez a szereplő mégiscsak hordoz magában valami nagyon személyest és eddig ismeretlen, amely a hájasi ábrázolásból fakadóan, menthetetlenül autentikus és különleges.

„A reggelit úgy hozza be, hogy *egyetek gyerekek, mindjárt kész az ebéd*. Ott ül, és árgus szemekkel figyel, amíg el nem tűnt az utolsó falat is. Egyetlen módon lehet nála túlélni: ha az ember úgy eszik, mintha most szabadult volna valamelyik fegyintézetből. Ez egyáltalán nem tesz jót az egészségnek, de mit számít egy kis gyomorfekély, mikor az ember látja nagymamát megnyugodva hátradőlni a karosszékében. Mikor már megettünk minden létező ennivalót, és azt hinnénk, hogy végre egy kicsit nyugodtan emésztethetünk, akkor jön az újabb megpróbáltatás: nagy csörtet befelé egy óriási tál rántott csirkecombba, az aláfestő szöveg a következő: *most süttöttem, meg kell enni, nehogy megromoljon!*” (142.)

Ugyanakkor fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy a poének egy idő után önműködővé válnak, nem egyszer eljut a kötet arra a pontra, hogy az ötletességet felváltja a közönségesség, és a női szerepek megfelelési kényszerének, illetve az ezzel járó – nem egyszer teljesen jogos paranoiának – a láttatása az elkötelezetten élményközpontú olvasat szerint is inkább borítékként, ha jellemezhető. Előfordulhat, hogy ezzel a szerző is egyetértene, ki tudja, hogy egy más felosztású, nem annyira a kötet közepére sűrítettéget helyező kompozíció milyen összbenyomást keltene.

A hangulatbeli váltás lehetősége valahol ott üti fel fejét először a kötetben, ahol nem tűnik megoldhatónak, hogy a romlásnak és a pusztulásnak idilli vagy kifigurázható környezet szolgáljon háttérül. A főhős és környezetének egészségügyi problémái, főként a fog körüli aggodalmak, illetve a nagyanya alakja körüli törődő aggodás ezt az átkötést már némiképp előké-

szítik, noha még jócskán heterogén hangulatisággal. Ám a kötet negyedik, azaz utolsó ciklusa egy hirtelen tónusbeli váltással az egész előzetes kötetbeszédmódot lebontja, átalakítja, ami volt, azt negligálja, megkockáztatom, a szerkesztés e gesztusa a tudatlan olvasóban azt a benyomást is keltheti, hogy a záró szakasz szerzője, még pontosabban belső tudata nem azonos az előzőekével. Mintha egy eddig humorokban bővelkedő szitkom több évadát néztük volna végig, interiorizáltuk volna a szereplőket összekötő viszonyulásokat, és akkor a rendezői gárda – egy csapásra, jobb válasz híján – az elmúlást és a pusztulást mint az ábrázolás kizárólagos opcióját kínálná fel a történet befejezéséül. (Hadd emlékeztessenek az *Így jártam anyáttal* Magyarországon is sikerrel vetített, kilenc évados szériájára, Hájas kötetével az éles hangulatváltás terén analógia alá vonva, amely ugyanezt a – elsősorban lélektani – fordulatot tartalmazta, meghökkentve ezzel nézőközönségét). A fordulat nyelvi síkon is lezajlik: az eddig túlnyomórészt élőbeszédben megfogalmazott, nemritkán egyenesen vulgarizált regiszterben megfogalmazott mondatok helyét átveszi az irodalmi köznyelv, a felülstilizáltság, ennek eredménye lesz az érzelmi állapotokat tükröző, olykor banálisan ható közhelyek sorozata, de mindezek mellett rendkívül eredeti szóképekkel is találkozunk.

„Az emlékezés pókháló ösvényén rövid hajú kislány szökdécsel, s mikor hátrafordul, arcából nagyapa néz vissza rám.” (157.)

„Olyan ez a család, mint egy iszapban nőtt tavirózsa, ami a szenny dacára megmaradt szépnek és illatosnak.” (171.)

Megjelenik az örökséggel mint családi teherrel való vívódás, felsejlik egy vállalhatatlan anyai hagyomány és minta képe, amely traumák befogadása kikezdi az eddig a komfortzónában hobbitevékenységet folytató olvasót is. A korábban kritizált, mert hanyagul kezelt női szerepek is egészen más megvilágításba kerülnek, a narratíva leplezetlenségének eredménye ekkor már a letaglózó döbbenet.

„Az anyámtól elsősorban a vénás lábaimat örököltem, de nem egy átlagos vénás lábat, hanem egy lábat négy és fél kiló vastag, dudorodó vénával, pont olyanokkal, mint amibe a hurkát töltik disznóvágáskor. Ennek köszönhetően az egyik lábam barna, mint a többi normális embernek, a másik meg kék, mint az istennyila. Amúgy is mindig megbámulnak az emberek, de ezt a fajta bámulást nem szeretem. Legfőképpen attól futkos hátamon a hideg, mikor a metrón hatéves forma kisgyerek hangosan kérdezi az anyjától: anya, a néni lábát otthon megbeszéljük? Hát innen is üzenem, hogy a kurva anyádat, te kislány!

Bármennyire is irtózom tőle, hasonlítok az anyámra.” (166.)

Zárásként egy végtelenül szenvedélyes és érzelmes szöveggel találkozik az olvasó, amely akár egy szakítólevél üzenete is lehetne. Idézni belőle képzelenség: csak egy lendülettel történő befogadásában érezhető és élhető át.

Akkor járt jól el a kritika, ha az oly sokáig nyugodt mederben zajló, világos szempontok szerint felépülő vizsgálódását egy ponton elbizonytalanította, kaotikussá tette, mégpedig annál az oknál fogva, hogy a recenzens átmenetileg nem tud következetes véleményt formálni Hájás Csilla *A fele komoly* című, 2016-os Könyvhéten debütáló kötetéről. Mindenesetre sírni, nevetni vágyóknak egyaránt ajánlhatom a könyvet, noha arról nem vagyok meggyőződve, hogy a lineáris a novellák helyes olvasási rendje. Vegye azt félig, vagy egészen komolyan, semmiképp sem fogja megbánni a különös kalandot az, aki hagyja, hogy a szerző őt sajátos világába beavassa.

(*Hájás Csilla, A fele komoly, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2016.*)

FERENCZY IMRE

NAGYBÉGÁNYI ÚJÍTÓK

Beregdéda, Nagy- és Kisbégány, Balazsér lakossága a háború után árgus szemekkel tekintett jó ideig Beregszász, Mezőkaszony, Gát, Nagyberg felé, ahol állítólag az ott lakóknak nem kellett hosszú napokon és éjszeleken keresztül strázsálni, hogy a fáradságos munkájuk eredményét, esetleg a közösből vagy csere-bere útján szerzett kis terményüket megőrölhessék, kiúthassék a napraforgójukat, hogy ezáltal némi kis zsiradékhoz jussanak.

Igaz, Nagybégányban a háború előtt és után ugyan működött bizonyos ideig egy kisebb daráló, amit Miska Mihály és Kani Béla vezetett jó ideig, ám, ha annak az örleménynek segítségével a környék asszonyai, ha nyögvenyelőt vagy csíráshaluskát készítettek, pedig ahhoz igazán nem sok liszt kellett, akkor azt még Ludas Matyi sem tudta volna egyhamar kiverni az emberből, mert úgy belé dagadt. Megtörtént, hogy az éhségtől és munkától elcsigázott és frissen munkatáborból hazatért szeretett férjnek, kedveskedni vágyó szerető felesége ilyen haluskát készített, amitől az egyszerűen feldobta a talpát, vagy ahogyan nálunk mondják: a fűbe harapott. Mert ugye abban az időben a szegény ember orvosi ellátása kissé közel volt a maihoz.

Ezért oda jobbnaira, ugyanúgy, mint a magánházaknál lévő darálókbá, csak a jószág részére vitték a darálnivalót, hogy azok jobban, hatékonyabban tudják hasznosítani a takarmányt, mert nem volt mindegy, hogy mennyi időn belül és takarmányfogyasztás után lesz levágható a jószág.

Így a környék lakossága részére, hosszú távon, továbbra is megoldatlan gondot jelentett egy jó minőségű kisebb malom vagy nagyobb daráló hiánya, amit úgy oldottak meg, hogy többségben az asszonyok összefogtak, és fuvarost fogadtak, akik vállalták a többnapos távollétet, és alvás nélkül eltöltött éjszakák fáradalmait, hogy szekerre pakolják a terményt és mikor hová elvigyék megőrölni.

Sok sikamlós történet kelt szárnyra és keringett abban az időben ezekről a közös örlésekről, olajütésekről, amelyek igazát sem akkor sem, pedig ma nem tudnák sokan igazolni. Mert ami az egészben igaz, annyi, hogy a legtöbbjüket az emberi fantázia és az irigység szülte, mintsem a valóság. Viszont arról sem maradt fenn tényleges és bizonyítható adat, hogy hány özvegyasszonynak sikerült soron kívül megoldani az örléssel, olajütéssel kapcsolatos teendőit, hogy minél hamarabb hazajusson, mint ahogyan arról sem,

hogy hány igazi szerelem szövődött eközben a malomba látogató leányzók, özvegyasszonyok és a lisztes szemöldökű huncut molnárlegények között. Ezért jobb és ajánlatosabb, ha kíváncsiságunk szekere rúdját más irányba toloncoljuk.

Nagybégányban a múltban több kovácsműhely is létezett. Az egyikben közülük, egy Kulcsár nevezetű kovács dolgozott, akinek Erzsike nevű lánya velem tanult első osztályban, és temető mellett laktak, ahol a ház egyik fele műhelyként, a másik pedig lakásként működött. A ház közvetlen a Nemes Család Kriptájának közelében állt. Sajnos, ezeknek ma már se híre, se hamva. A műhely itt működött a kripta és a temető békés szomszédságban sokáig.

A lányuk, Erzsike, akire jól emlékszem, mert egy padban ültünk, nagyon aranyos, kis szurtos teremtés volt, aki velem együtt olykor tollhegy hiányában hol gyufaszállal, hol meg cirokból faragott tollal és kutyaszőrlőből készített tintával írt a füzetébe. De nem kell mosolyogni, mert abban az időben szinte mindenki azzal írt, amivel éppen tudott. Mert nagy különbség volt a bodza meg a kutyaszőlő között. Ugyanis erre az időre a palatábla már kiment a divatból. Az új lehetőségek pedig a Jézuska, jobban mondva a Téalpó, akik közös megegyezés révén helyet cseréltek egymással, még a kert alatt jártak. A tintát, erre a célra a boltban vásárolt tablettából vagy magunk készítettük ecet hozzáadásával, amitől aztán úgy nézett ki egy-egy betű, akár a csillagszóró. Ezért az Erzsike és énáltalam irkába vetett betűk még takarékosak is voltak a rendes tollal írtakhoz viszonyítva. Tudom, hogy ezek nem tartoznak a témához, csak azért írom, hogy érzékeltessem a világot, amelyben akkor mi, beregvidéki gyerekek és emberek éltünk.

Később, nem sokára (1947–1948 táján) a Kulcsár család és Erzsike, a lányuk, még be sem fejezte az első osztályt, valamilyen ismeretlen okból elköltöztek a faluból, és helyükbe a Borsos család költözött, de ha jól emlékszem vissza, ők a kovácsműhelyt igazi rendeltetéseként nem használták. De erre már nem mernék fogadni.

Kulcsárákon kívül létezett még a faluban más kovácsműhely is, akik tulajdonára pontosan nem emlékezem, de egyikük különösen megragadta az emlékezetem: a Noshogya család, ahol az apa és a fia egyaránt kovácsok voltak. Sok ilyen iparkodó természetű ember jut a gyerekkoromból az eszembe, de ennek ellenére ők mégis különösen üstökön ragadták az emlékezetemet.

Arra is nagyon élénken emlékszem, hogy Nagybégányban, Beregvidék más falvaitól eltérően, a polgári építészet szépségei a szeszfőzde épületét, amit inkább ipartörténeti érdekességként tartanék számon, és egy kisebb kastély épületét kivéve, amelyek gyümölcsössel voltak övezve, eléggé nehezen vertek gyökeret.

(Viszont azért akadt a faluban néhány építészeti érdekesség, amelyek maradványai, igaz, nem teljes egészében, de fellelhetők. Ezek egyikéről-másikáról itt-ott már régebben említést tettem. Ilyen különlegességnek tekinthető, bár az épület homlokzata nem eredeti kivitelezésben tetszeleg, a Noshogya család háza is.)

Ezt látszik igazolni az a magatartás is, amely ezeket az értékeket az évtizedek folyamán övezte, mert sajnos amíg az utóbbit az érdektelenség teljesen felszámolta, az előbbi nyomai még élnek. De nehezen lehetne megmondani, mi lesz a sorsuk, mert a mai vállalkozás legnehezebb mutatója nem is annyira a pénzkérdés, mint a bizalom és az összefogás hiánya. Ezért a Nagybégányiak feltehetően még egyhamar nem igen fogják élvezni ennek az értéknek az előnyeit. Pedig érdemes lenne vele foglalkozni már csak azért is, mert a szeszfőzde komoly ipartörténeti értéke a falunak, ami ezáltal turisztikai különlegessége is lehetne, és munkahelyet teremhetne, pénzt hozhatna a házhoz. Igaz, lassan történnek bizonyos lépések az épület helyrehozatalában, aba, hogy ezek mennyire helyesek vagy nem helyesek, mostan nem szeretnék belemerülni.

Noshogyáék családi háza azért érdekes, mert egykoron a nagyon egyszerű polgári stílusban épült és duplatelkes ingatlan egyik felén a lakóház, a másikon pedig az utcához közel a kovácsműhely és mögötte egy nagyobb raktárszerű épület állt, ahová a család férfi tagjai a későbbiekben megáldmodták a malmot és az olajütőt.

A két Noshogya, az apa és nagykorúvá érett fogadott fia kiváló kovácsok voltak, ezért munka a számukra úgy háború előtt, mint utána akadt bőven, mert vállalkozó és alkotószellemű emberek voltak: kapusarkot, kész kerítéseket, kapát, ásót, boronát, vasvillát, fából vaskarikát, amit a lakosság el tudott képzelni, más szóval minden igényt kielégítettek. Szinte pihe-nés nélkül verték a vasat reggeltől késő estig.

Így azok a vándor kovácsok, akik a faluba véletlenül cseppentek, egy-kettőre útilaput kötöttek a saját talpuk alá, mert nem bírták szusszal a versenyt. Azok a kovácsok pedig, akik hallottak a Noshogyáék létezéséről, messze elkerülték a falu határát.

Mivel Nagybégány nem egészen kicsi falu, azért a többi helyi kovács is megtalálta a számítását, de ma már nehezen lehetne megmondani, miért éppen Noshogyáékra esett a sors választása, aminek eredményeként a két meglett férfi az 1940-es évek végén komoly lépésre szánta el magát, aminek titka abban rejlett, hogy felismerték a szükségességét egy kisebb malmot és olajütőt vagy sajtoló megépítésének. Persze ez nem abból adódott, hogy netán a fiatal Noshogyának kételyei támadtak volna felesége hűsége

íránt, aki másoktól egyáltalán nem gyakrabban lépte át a vidék malmainak küszöbeit. Ilyesmi állítólag a fiatal Noshogyának még gondolatában sem merült fel.

A lényeg abban állt, hogy a két Noshogya szakmai kérdésekben nőttek fel, amely révén több és nagyobb dolgok „átölelésére” lettek képesek, ami arra készítette őket, hogy nagyobb horderejű dolgok megoldását helyezték előtérbe, hogy lényegesen csökkentsék a falu lakosságának gondját.

Ezzel kapcsolatosan aligha lehetne azt állítani, hogy a Noshogya család, amolyan pénzhajhász hírében állt volna, mert ha valakik, de ők igazán a leg-szerűesebb körülmények és igények szerint éltek. Arról volt szó, hogy úgy az apa, mint a fia ismert feltalálók és újítók hírében álltak a környéken. Így könnyen fel tudták szellemileg mérni az általuk elképzelt malom és olajütő szükségességét, a megépítéssel járó lehetőséget és annak hatékony működését.

Szovjet módra nem járták a vidéket, hogy ipari kémkedéssel foglalkozzanak, hanem az egyik este az apa a fiával leült, és megbeszélték, amiről nem tudni, készítettek-e rajzot vagy sem, hogy a közeljövőben összehoznak egy malmot és egy olajütőt. Viszont annyi bizonyos, hogy úgy az egyikhez, mint a másikhoz mindent saját maguk és sajátkezüleg készítettek.

Laci bácsiék ezen kívül más dolgokra is felfigyeltek, köztük olykor sajnó szívvel sétálgatták körül a szeszfőzdét, mert abban az időben még lehetett volna vele mit kezdeni, és ők biztosan tudtak volna is segíteni vele a falun, ha természetesen hagyták volna őket megfelelően kibontakozni.

Máskor késő éjszakáig járták a falu gyér világítását szemlélve és mérlegelve, ami abban az időben 25 w-os égőkkel volt felszerelve és a magasból a fényük talán el sem érte a földet, olyan gyenge volt világításuk, amin se a helyi nőszövetség, sem pedig a pártszervezet nem segíthetett. Ezért estenként az emberek vihar- és petróleumlámpákkal, vagy a kezükben tartott gyertyákkal közlekedtek egyik szomszédtól a másikig a villanypóznákon ide-oda sóvárgóan csörömpölő világítás mellett, mert messzebbre el sem nagyon merészkedtek az irdatlan sötétben, különösen sárvíz idején, amíg a hó le nem esett, ami után felsóhajtott a falu.

Mivel az utak nem voltak aszfaltozottak, azok két oldalán a padka olyanynyira fel volt ázva őszi-tavaszi időben, hogy ha ki kellett kerülni egy járművet, akkor az illető lábbelije a vendégmarasztaló sár miatt biztosan másreggelig ott ragadt. A köves úton, a sártengeren kívül, tócsa tócsát követett. Ezért a Noshogya családot nem ok nélkül izgatta a falu koraesti és reggeli megvilágítása, és az ehhez hasonló helyi gondok.

A malom és az olajútó, az egész létesítmény úgy épült, mint a mesefilmekben: hihetetlen gyorsasággal. Természetesen előzőleg az eszközök legtöbb részét legyártották egyedül, és amit nem tudtak, azt beszerezték, úgy láttak neki az egésznek.

Ma már egészen biztosan állítható, hogy a feltalálók karmesteri pálcáját nem az öreg, hanem a távolba látó és bizonyos szellemiekkel megáldott fiatal Noshogya tartotta, amíg az idős apa inkább széles látóköre révén az apró tennivalókat tartotta szem előtt, aminek eredményeként a két férfi rendkívül jól és pontosan összedolgozott. Ennek állítására elég a családi fotók némelyikének a nyomatékos megtekintése, amelyen nagyszerűen fellelhetők a két férfi különleges adottságai, amihez egyáltalán nem szükséges nagy tudomány.

Teljesen nyilvánvaló, hogy előbb készült el a vállalkozás nehezebb része, az olajútó, azaz a sajtoló, majd pedig a szárító és a pergelő, később a napraforgómag hántolója és legvégül a malom. Hihetetlen, de igaz, néhány hónap leforgása alatt elkészült minden. Megszégyenítő volt az összhang és a teljesítmény egyaránt, amivel ez a két meglett férfi dolgozott.

Az érdekes, nagy gondokat megoldó feladatok felől, a szomszédokon és néhány érdeklődő nagybégányin kívül, nem törődött szinte senki, de ennek ellenére majd mindenki tudta, hogy mi történik Noshogyáék udvarában. Mert a megrendelők nemcsak a szerszámokat, hanem a hírt is vitték arról, amiről beszélgetés közben értesültek, felfigyeltek.

Azonban nem tudni miért, tudunkkal figyelmen kívül hagyta ezt a komoly eseményt úgy a helyi, mint a megyei média. Közömbösen fogadták az eseményt, vagy egyszerűen nem tudtak, esetleg nem akartak tudni róla, amivel kapcsolatosan komoly következményeket lehetne levonni. Az egyik közöttük az, hogy látszólag nem nagy lelkesedéssel üdvözítették az alulról jövő hasonló kezdeményezéseket. A másik zavaró tényező lehetett, ami a legvalószínűbb, hogy a feltalálás ideje egybeesett a mezőgazdasági szervezetekbe tömörítés átfogó gondoljaival.

Pedig egyes elbeszélők szerint ekkor már a falu életében minden a kollektivizáció szellemében történt, aminek eredményeként rövidesen a kolhoz az első jelentős sikereit is elkönnyvelhette. Ezt leginkább a közösség első elnökének, Varga Sándor volt beregszászi kőművesnek köszönhette, akinek szájából nemsokára elhangzanak azok a bizonyos félig megállapító, félig megfelhívás jellegű szavak, amikor az egyik évzáró gyűlésen befejezésül a szónok öblös szájjal kijelenti, hogy: „Eltársak! Én tudom, hogy Nagybégányban úgy gondolják, hogy a kolhozvagyon–drága kincs, aki nem lop – annak nincs! A falu komoly sikereket ért el, de hogy a sikerek még nagyobbak legyenek, a

lopást be kell szüntetni!” Az elnök talán be sem fejezte a mondókáját, leváltották, s ha jól emlékszem, el is akarták ítélni, de a beszéd még így is a mezőgazdasági pályafutásának végét jelentette Nagybégányban. Azonban ne gondolja senki, hogy az elnök elvtárs örökre valamilyen partra kivetett lett. Nem, mert rövidesen még mélyebb „vízbe” dobták, ahol nagyhalként, kedvére fickándozhatott. Ugyanis nemsokára ő lett a Május 1. Bútorgyár következő igazgatója, akinek személyében boldogan tevékenykedett.

S ha már itt tartunk, elmondok még egy Temető Istvántól hallott esetet. A nagybégányi hegy délnyugati oldalán a falu kolhoza kőbányát üzemeltetett, amelynek vezetője Holozsi József lett, akit az elnök egyik alkalomkor személyesen lopáson kapott. Hogy, hogy nem a lopott követ a bányavezető néhány segítőjével, a kissé távolabb fekvő Zápszony nevezetű faluba ugrasztotta, ahonnan néhány munkása is származott, mert így nagyobb valószínűsége volt, hogy nem érik tetten, és nem súgják be.

Amikor a tényre fény derült, az elnök nem csapott nagy lármát, és csak ennyit mondott a bányamesternek: „Holnap reggel beszédem lesz magával. Négy szemközt!”

– Jól van, elnök elvtárs! – bólintott a bányavezető és másnap, ahogy megparancsolta az elnök, kora reggel be is ment az irodába.

Mivel koratavas volt, az elnök kint dohányzott az iroda teraszán, ami után üdvözölték egymást, a bányamester emlékeztette az elnököt, hogy: „Varga elvtárs azt mondta, ma reggel négy szemközti beszélgetés van velem!”

„Igen, akkor menjünk be az irodába!” – tessékelte volna az elnök befelé Holozsit, aki erre eképpen válaszolt: „Már voltam benn, de ott nincs senki!”

„Na és?!” – vonta meg a vállát az elnök elégedetlenül.

„De hát maga azt mondta, hogy négy szemközt van beszélgetés velem! Ezért akkor hívja be azt az embert is!” – mutatott a bányamester, Tompa Lajos felé, aki az elnök már második parádés kocsisa volt, és egy kicsit távolabb várakozott.

„Mit akar ezzel mondani?” – vonta kérdőre az elnök Holozsit.

„Mert az a helyzet áll fenn, hogy nekem is meg magának is csak egy szeme van.” – amire elröhögte magát a bányamester, de az elnök se tudta sokáig tartani magát. Majd legyintett egyet és elküldte Holozsi Józsiat a melegebb vidékre és faképnél hagyta.

Így aztán nem tudni, hogy az elnök vezetői stílusa vagy embersége járult hozzá leginkább a sorozatos lopásokhoz a faluban és a környéken, vagy egyik sem, hanem inkább az, hogy képtelen volt átölelni a feladatát, vagy pedig arra számított, hogy egyszer csak részese lesz ő is egy kis mellékesnek. De az egész-

ből levonva a tanulságot: a lopásokhoz nem a nagybégányiak erkölcstelensége, hanem azok az ádáz állapotok járultak hozzá leginkább, amelyek uralkodtak a mezőgazdasági termelőségvetkezetekben, és azok között is a közös tulajdon eszmei megvillanása. Mert semmivel sem, volt jobb helyzet ezen a téren még az Unió azon területein sem, ahol a közöst az 1930-as évektől művelték.

Így aztán a híres, de rövid és velős mondás: „A kolhozvagyton – drága kincs, aki nem lop – annak nincs!”, a környék elfelejthetetlen és igazi szállóigéjévé vált. Ez egyben komoly meghatározója is lett a falu fejlődésének, de ezáltal nemcsak Nagybégány, hanem több más falu is hitelét veszttette a hatalom szemében, ami azzal járt, hogy a helyi igyekezetet és becsvágyat nem nagyon engedték kibontakozni.

Ezért, a lopások megelőzése érdekében fogantatosított ellenőrzések a hatékonyságát úgy fokozták, hogy rendszeresen növelték azok számát, hogy a követelményeket ne engedjék egy cseppet sem lankadni, és az elfogottakkal szemben, szigorították a szabályokat. A hatalom emberei úgy igyekeztek megfelelni a követelményeknek, hogy a falvak élére a lehetőleg idegenből hozott vezetők kerültek, és a helybélielkből pedig csak szavazó polgárok lettek, amiből kiváló módszer született. Ennek érdekessége, hogy egyes hivatalok, mint a spanyolviasz legkitűnőbb formáját, ezt ma is szívesen alkalmazzák, mit sem törődve a közösségek egészséges igényeivel és érdekeivel.

Eközben bárki is nehogy azt gondolja, hogy ezt a beregvidéki átlagos lélekszámú falut valamilyen tolvaj nép lakja, hanem arról van szó, hogy a közösben dolgozottért csak természetbenivel fizettek, ahonnt a beadás címén a betakarítás után elvittek mindent. Ezért sokszor a munkanapokra már nem jutott szinte semmi. Ezért kényszerültek az emberek a lopásra, mi több a következő tavasszal a helyi vezetés körbejárta a falut, és amit a padlásokon találtak, elvitték, hogy legyen mit elvetni, mert a kolhoz magtárában annyi sem maradt, hogy megoldják a vetési gondokat a közösben, nem az, hogy elszámoljanak a munkanapokra járó adóságokkal.

A beregvidékiek lopásaival kapcsolatosan még annyit, hogy a politikusok száján keresztül sok szennyest tisztára lehet szapulni, de köztük azt azért nem szabad elfelejteni soha, hogy a termés betakarítása után a kolhozok vezetőségei nem engedték meg a gyerekeknek, és az időseknek a mezőn felejtett, véletlenül otthagyt, a betakarítani nem sikerült termékek tallózását, a búzafű–kalászosok összeszedését. Ugyanis ezek a tevékenységek a közös eltulajdonításának, lopásnak számítottak, amiért jobbik esetben a gyűléseken kipellengézték az embereket, szigorúbb felelősségre

vonáskor, ledolgozott munkanapokat vontak le, amiért nem fizettek, vagy átadták a hatóságnak az elkövetőt, mint törvénytörtőt, ahol aztán 2-3 kg krumpliért vagy néhány csokor búzáért akár néhány évet is ülhetett a szerencsétlen áldozat. Alkalmankint úgy megnyaggatták, hogy még az élettől is elment a kedve az illetőnek, ha rajtakapták és az történetesen nem gyerek volt, mert akkor a legközelebbi hozzátartozóit vonták felelősségre.

Ezért a földeken elhullatott vagy be nem takarított termést inkább beszántották, aminek eredményeként érdekes párhuzamok alakultak ki a hatalmak mezsgyéin: nálunk az említett, mostan tiltakozásképpen kiöntik a terekre, utakra, annak idején az USA-ban, Boston mellett több száz tonna teát a tengerbe öntötték, mintsem azt az embereknek adták volna, hogy enyhítsék a nélkülözéseiket. Csoda egyáltalában, ha itt tartunk, ahol vagyunk.

Azt hiszem, ekkor és ezek voltak azok az igazi mozzanatok, amikor a hatalom megmutatta a valódi énjét. Mert amikor házról-házra jártak, nem kérdezték senkitől, hogy adod vagy nem adod, hanem mint a „Békekölcsön” idején, megfogták és elvették. Ugyanis a Világbéke, ami a mai napig megoldatlan kérdés maradt ugyebár, azon kívül még mennyi más nagyon fontos dolog, amit a politikusok összeígérgettek, közöttük az állami és szövetkezeti gazdaságok nyereséges munkája, az nem várakoztatható magára, nem állhatott, annak menni kellett. Mert minden faluban akadt néhány nagypofájú, a hatalomhoz erősen kötődő, hogy ne kelljen dolgoznia és kihasználhassa a lehetőségeket, akikkel önszorgalomból ráerőszakoltatták a végrehajtást. Az ilyen emberek alig várták, hogy koszorút vihessenek a Hősök terére, az anyjuk sírjára meg másoknak kellett virágot vinni halottak napja alkalmából.

Ez idő tájt születhetett Noshogyáék ötletsorozata. Ezért, szerintem túlzott optimizmussal kellett rendelkezniük a háború utáni világban, egyáltalában, hogy elkezdhessék a munkát, aminek gyümölcseire nem tudni, mennyire pályáztak, de azt biztosan tudjuk, persze csak feltételezni, hogy égető vágy fűtötte őket a tetre akarásban.

Az első napokban és hetekben Noshogyáék kimondottan csak saját részre, rokonoknak, közeli ismerősöknek dolgoztak. Úgy látszott, mintha minden a legnagyobb rendben ment volna. El is kezdődött a falu lakosságának a kiszolgálása, mi több, még más falvakból: Kisbégányból, Homokról, Balazserről is érkeztek megrendelők.

Finom pergelt napraforgó és friss olaj illata lengte be az egész környéket. A ház előtt az úton sorokba álltak a szekerek, és reménykedve vártak az emberek a sorukra.

Számomra még ma is felemelő, különleges gyermekkori élmény visszagondolni a Noshogya családra, akik kovácsműhelye előtt mi, szomszéd gyerekek a malom és az olajütő beindítása körüli teendőkből gyönyörködtünk, bámultuk, és csodáltuk a felnőttek serénykedését, igazi alkotómunkáját. Mert az valami fantasztikus látvány volt, amint a fiatal Laci bácsi az apjával felönti a szemetet a darálóba, vagy ahogyan pergelték a magot, és annak következményeként sajtolták és folydogált az illatos friss olaj, amelynek megismételhetetlen illata és íze egy életre fogságban tartotta az embert.

Eközben a vállalkozásuk, a malom és az olajütő működése kezdetén, mivel kovácsok voltak, az üres órákban verik a vasat, patkolnak, szerszámokat, szekér és autóalkatrészeket gyártanak. Igaz, az utóbbiból keveset.

A két kovács, sokak ámulatára, ha nem volt maszatos, akkor talán nem is érezte jól magát, még az étel sem úgy csúszott, mint máskor. És talán egy, ami mindegy volt nekik, hogy a koromtól vagy a lisztől piszkosak. Ilyenkor érezhetőbben kedélyesebbek is voltak, mert dolgoztak, érezték, hogy hasznos és értelmes munkával töltik idejüket.

Akár hiszik, akár nem, elcsordul a nyálam, amikor rá gondolok a frissen pergelt pucérmagra, és arra, hogy soha olyan ízletes, héjában főtt olajos kolompért és olajos savanyú káposztát nem ettem, és feltehetően már nem is igen fogok, mint abban az időben, amit az anyám azzal az olajjal főzött, amit a Noshogya család készített. Sajnálatos, de nem sokan voltak ezzel így a környéken. Mert váratlan fordulat következik be a malom és az olajütő üzemeltetésében. Egyszerűen, minden szó nélkül bezárják. Különböző szóbeszéd tárgya lesz a tény. Ezzel kapcsolatosan egyesek erre, mások arra tippelnek. Az igazat valójában kevesen tudják biztosan, mert még ma is különböző vélemények kószálnak a malom és az olajütő sorsáról.

Az emberek szomorúan veszik tudomásul a tényt, de ténylegesen, pontosan nem nagyon tudja senki sem az okát, hogy végül miért is zárták be az igazán különlegességnek számító vállalkozást. Néhányan még ma is szétárt karokkal válaszolnak a múlt eme igazi újtására, tisztavirág-életű vállalkozására, ugyanúgy, mint akkoriban.

Ma már nehezen lehetne nagyobb utánajárások nélkül végérvényesen megmondani és eldönteni, hogy kinek volt igazán útjában az embereken segíteni akaró vállalkozás: a hatalom vetett rá görbe szemet, vagy az a néhány kielégítetlen és nagyszájú megrendelő, aki a liszt rossz minőségére és a napraforgó alacsony fizettségére panaszkodott. Nem tudni, ezért csak

A Lőrincz fotószalon által készített képen: a Noshogya család

feltételezni lehet, hogyha az utóbbi játszott szerepet, akkor azon, ismelve a Noshogya család hajlékonyságát, könnyen segíthettek volna, mert ellenkező esetben nemigen vágtak volna neki olyan nagy hévvel a rengeteg munkának, ennek a nem egészen kis feladatnak.

Persze az sincs kikötve, hogy az akkori hatalom mindössze egyszerűen a panaszosok vitorlájából igyekezett kifogni a szelet, amivel a véletlenek az előbbieket és nem Noshogyáék malmára és olajütőjére hajtotta a vizet, ezért véglegesen bezáratták. Persze erre valódi bizonyítékokat nem találtunk, mintahogyan a malom és az olajütő beindítására is csak a család és a szemtanúk elbeszéléseiből tudjuk rekonstruálni a tényeket.

Eközben persze az sincs kikötve, ami alig hihető el, hogy egyszerűen a sors és a kudarc játszottak közre, hogy az üzem bezárására kényszerítette a két vállalkozókedvű tulajdonost. Viszont ezt nehezen lehet elképzelni róluk, mert akik olyan következetességgel és kitartással dolgoztak, véghez tudták vinni az elképzeléseiket, akkor azt a feltételezésem szerint olyan okok, mint a liszt gyenge minősége és a kiprészelt olaj mennyisége nem igen tántoríthatta el az eredeti céljától.

Ezt követően már a többi elképzeléseiket: a szeszfőzde sorsát és a falu éjszakai megvilágítási gondját illetően is elvesztették a reményüket. Így minden maradt a régiben. Pedig ezeknek, az embereknek nem a meggazdagodás volt az igazi céljuk, hanem egyszerűen csak segíteni akartak a környék lakosságán. De netalán, ha még fantáziát láttak az esetben, igazán megérdemelték volna, hogy némi jövedelemre tegyenek szert, annyi fizikai, szellemi és anyagi befektetéseik révén.

A fiatal Noshogya Lászlónak egy szép és egészséges leánygyermek született 1948-ban, a kérdéses időpontban, aki a történelekről nem igen sokat tudhatott, amit igen, azt is csak hallásból. Ugyanis nincs kikötve, hogy a szülői házban később elhangzottak az általuk megépitett és beindított malom és olajütő sorsával kapcsolatosan bizonyos utalások, amiről Éva lányuk is hallhatott. Esetleg a családon belül más bizonyítékokkal is rendelkeztek, de sajnos az idő, az élet váratlan fordulatai sok mindent elmostak. Így kézenfogható nem maradt semmi. Pedig ezekkel, a bizonyítékokkal nagyszerűen ki lehetett volna egészíteni a falu amúgy is hézagos történelmi múltját. Ezért nem maradt más hátra a számunkra, mint megelégedni a visszaemlékezésekkel.

A fiatal Noshogya László és családja. A képen balról jobbra felesége – Daróczi Anna, 1948-ban született lányuk: Éva és Laci bácsi

Vizont tudjon bármit is Noshogya Éva szülei újításairól, annak keletkezéséről és váratlan bukásáról, az már a múlt történésein keveset változtat.

Noshogya Éva nemsokára férjhez menetele után elhagyta Nagybégányt, és hosszabb-rövidebb kutatások eredményeként sikerült őt és az édesanyját megtalálni: Évát Kisbégányban, az édesanyját pedig véletlenül a családi ház kapujában. A téma érdekessége miatt többen igyekeztek segíteni nemcsak a felkutatásukban, de a malom és az olajütő sorsával kapcsolatosan is. Köztük igen nagy segítséget kaptunk régi iskolatársamtól, Temető Istvántól. A kutatások következtében ismertté lett, hogy az idős Noshogya 1880-ban született és 1950-ben elhalálozott. Fogadott fiúk, akit a nevükre vettek, 1924-ben született és 1948-ban megnősült Daróczi Annával, és még ebben az évben egy leányuk született, akiről a fentebb már említést tettem.

A fiatal Noshogya László, akire nyugodtan ráillik az Aranykezü Mester kifejezés, sajnálatunkra korához képest elég korán, 1976-ban meghalt, amiben nem kis szerepet játszhatott a túlfeszített fizikai munka, a tehetséges szakember becsvágásával járó feszültség és a kimondottan rossz munkakörülmény, amelyek végül az ügyes kovács egészségét aláásták.

Végül, a kiváló egészségnek örvendő Temető István, Noshogyáék egyik közeli szomszédja és a véletlenül a családi háznál, pihenés szempontjából otthon tartózkodó Noshogyáné Daróczi Anna segítségével tiszta vizet tudunk önteni a pohárba. Először is, hogy a fentebb említettek igaznak és valósnak bizonyultak, csak annyiban kényszerülünk helyesbítésre, hogy a feltalálás: a malom és az olajító teljes mértékben, kivéve a villanymotorokat, a két ezermester leleményességének volt köszönhető, és mint azt Annus néni, a fiatal Noshogya felesége állította, az utóbbi a házasságkötésének idejére, azaz 1948-ra léallt, de a malom továbbműködött még egy darabig.

A kérdezősködésünk folyamán az is igaznak bizonyult, hogy az olajító nem egészen felelt meg az elvárásoknak. Tehát további csiszolásokra lett volna szükség, ami feltehetően meg is történt volna, ha a nagyszerű kezdeményezés nem esik egybe a faluban akkor zajló államosításokkal, mezőgazdasági szövetkezetesítéssel, nem beszélve azokról az anyagi lehetőségekről, amelyek már eleve vízbe fojtottak minden hasonló kezdeményezést abban az időben. Mindezt, egyáltalán nem lehet csodálni, mert még a későbbiekben is a helytelen és igazságtalan nemzetiségi és kisebbségi politika következtében, a faluban egyik idegen vezető a másiknak adta a kilincset. Ezzel a helyi értelmiséget és kezdeményezőseiket mindig a padló alá separték, kivéve azt az egyetlen alkalmat, amikor az 1950-es évek táján egy Guszev nevezetű kolhozelnök előbb kifizetette, de inkább kiadatatta a ledolgozott munkanapokért járó természetbenit, és csak azok után teljesítette a megmaradt termésből az állam felé a kötelező beadást (eladást), amiért csúnyán elhúzták a nótáját. De ez egy másik történet.

Viszont annyit még hozzá lehet fűzni a fenti történethez, hogy amíg Nagybéány első kolhozelnöke, Varga Sándor, vagy ahogyan a helybeliek nevezték - a Vak Varga, aki az egyik szemére valóban vak volt. A vakságáról, amikor az oroszok bejöttek, azt állította, hogy a Szálasi emberei vakították meg vattatáskor, ami persze hazugság, amit onnét tudok, hogy az apámmal együtt dolgoztak a Beregszászi Dohánygyár építésén, ahol beleesett az erősen meszes malter a szemébe, és annak következtében veszítette el a látását.

De ez talán nem is olyan lényeges, hanem arra akarok kilukadni, hogy ő, amíg a két Noshogya a saját és családja szájától vette el, majdhogy az utolsó falatot, hogy a falu és a környék gondján enyhítsenek, addig az elnök a nagy

szegénységben földes urakat megszegényítő módon és pöffeszkedéssel, parádés kocsin hordoztatta magát keresztbe–kasba nemcsak a mezőkön, hanem a városban is. Így azoknak, akik valóban tenni szerettek volna a falu érdekében valamit, nem jutott egy fillér sem. Tompa Sándor és fia, Lajos több éven keresztül parádés kocsisai voltak az elnököknek. Csak feltételezni tudjuk, hogy leszármazottaik biztosan tudnának mit mesélni. Bár nem hiszem, hogy szülőfalum, Nagybégány történetét éppen az ilyen kolhozelnökökre kellene építeni.

Végtelen kár, és egyáltalán nem csoda, hogy végül nem övezte dicsfény a két Noshogya kezdeményezését, kemény, és megfeszítő munkáját. Ez nemcsak az akkori hatalom és a két Noshogya kudarca, hanem másoké is. Szerintem rövid ez a történet, de nagyon elgondolkoztató több vonatkozásban, aminek végleges tisztába tételét nem szeretném teljesen magamra vállalni. Hiszen föl-dijeim sem kevésbé rátermettek ebben, mint én.

A szomorú végzetnek köszönhetően rövidesen a malom és az olajútó berendezéseit, amelyek a legnagyobb részben egyedi és saját gyártású eszközök voltak, a mondottaktól eltekintve, a nagybégányi emberek hol itt, hol ott vélték felismerni, amire természetesen sosem derült fény, hogy azok végül a képzelet játékaik vagy a valóság szülöttei. Hát így ért véget az 1940-es évek végén egy nagyszerű újítás sorsa, aminek következtében a környék lakosai továbbra is hosszú évtizedeken keresztül kényelmetlenségekre, többletkiadásokra, megaláztatásokra lettek ítélve, amit a hatalom a továbbiakban sosem kárpótolt. Pedig örökösen a népjólétról papoltak.

Sajnálatos módon kell megjegyezni, hogy ma már az említett kovácsműhelynek, malomnak és az olajútónek még a hült helye sincs, még az épületek közül is csak a Noshogyaék családi háza áll. A többiek az évek során lerombolták. Pedig különböző szempontokból ezek a dolgok, ha nem más, hát a falusi turizmus fellendítése szempontjában fontos lehetne. Hogy mennyire érné meg visszaállítani ezeket a dolgokat, és egyáltalán megvalósítható-e egy ilyen elképzelés, nem tudom, de hosszú távon bizonyosan. Már csak azért is, mert sajnálatos, és végtelen szomorúsággal kell szólnom róla, de tény, a falu más helységek (Nagybereg, Nagydobrony, stb.) példájára nem nagyon dicsekedhet a múlt értékeinek megbecsülésével. Bármennyire is szeretném Nagybégányt, mint szülőfalumat kiemelni, csak abban reménykedem, hogy talán egyszer mégis összefog a falu értelmisége, végre félreteszik a torzsalkodást, valaki magára vállalja a vezetést, megértően kezeli majd a dolgok orvoslását, és helyre billenti a mérleg nyelvét, amivel elindít egy egészséges folyamatot a faluban.

2009. március 29. Vasárnap.

Nyíregyháza–Beregvidék

ZUBÁNIC S LÁSZLÓ

CERUZASOROK HOMONNAI DRUGETH JÁNOS ORSZÁGBÍRÓ EGYIK LEVELÉRE

A 16. századi magyarországi reformáció, majd ellenreformáció (a hozzájuk kapcsolódó oktatási hálózat kialakulásával) jelentős mértékben hozzájárult az írásbeliség, ezen belül a levelezés fejlődéséhez. Az adott korszakból fennmaradt misszilis levelezés megfelelő értelmezés mellett egyszerre tud átfogó képet nyújtani a korabeli politikai, gazdasági, vallási állapotokról, illetve rámutatni az emberi kapcsolatok egész rendszerére. Mint a téma szakértői megjegyzik: „a török hódoltság időszakában a levelezés a mainál fontosabb és nélkülözhetetlenebb szerepet töltött be”. A hírek átadásának, az egymással való kapcsolat tartásának, a „communicálásnak” a „nyelvvél való üzenés”, vagyis követ, illetve küldönc bocsátása mellett az egyetlen formája a levél volt. A levél mint önálló közlési forma szorosan összefügg a magyar nyelvűségnek az irodalomban, ezen belül a levelezésben való elterjedésével, általánossá válásával. Először csak latin nyelvű levélhez illesztett utóiratok, toldások formájában, később pedig a latin nyelvű megszólító és datálási formák közé ékelt, lényegében a levél törzsét jelentő szövegeként. A későbbiekben a levél nagy része magyar nyelvű, azonban bizonyos latin nyelvű formák mindvégig megmaradnak. A magyar nyelvűség irodalmi szerepének széles körűvé válása tette lehetővé a családi levelezés kialakulását. A családi levelezések közül kiemelkedik Nádasdy Tamás nádor és Kanizsai Orsolya („szerelmetes Orsikám”) levélváltása, amelyek alapján heti szinten nyomon követhetjük Magyarország legfontosabb famíliájának mindennapjait.

A levelek nagy részét férfiak írják, részben saját kezűleg, részben írnok (diák) közreműködésével. Ez utóbbiak segítségére szorultak a korszak jelentős levelezését lebonyolító nagyasszonyok is, akik a nőnevelés elterjedésének lassúsága miatt többnyire csak felnőtt korban (gyakran férjük ráhatására) próbálták meg elsajátítani a betűvetés tudományát. Példaként Czobor Erzsébetet, Thurzó György nádor feleségét hozhatnánk fel, aki jelentős levelezést hagyott látra, illetve Várday Katát. Ez utóbbinak férjeivel, Telegdy Pállal és

Nyáry Pállal folytatott levelezését külön kiemeli a magyar irodalomtörténet, azonban meg kell jegyezni, Várday Kata kb. harmincévesen tanult meg írni, hogy ne íródeákon keresztül „kommunikáljon” férjével.

Szerkezetüket tekintve a levelek nagy része eleinte öt, később három részből áll, amelyek közül az első és a harmadik gyakorlatilag rögzített forma, a levélírónak csupán a középső részt kellett saját gondolataival kitöltenie. Ezek a részek a salutatio (megszólítás) és a captatio benevolentiae (üdvözlés), majd ezután következett a levéltörzs, a narratio. A levelet a conclusio és a köszöntés követte, illetve a datum és az aláírás (subscriptio) zárta le. Maga a többnyire latin nyelvű címzés a levélpapír külső oldalán volt található, amely egyfajta borítékként is szolgált (külön borítékot ritkán találunk). A „levéltitkot” a küldeményt lezáró, különböző színű viaszba nyomott pecsét hivatott biztosítani.

A továbbiakban gróf Homonnai Drugeth János (†1645) országbírónak unokaöccséhez írt egyik missilisét elemezzük, amely a hagyományos levelek csoportjába tartozik, azonban alapos elemzést követően számos, eddig számunkra ismeretlen információval is szolgál.

„Homonna, 1644. január 7.

Illustrissime Comes domine fráter¹ observandissime seruitiorum commendaione praemissa. Sok új esztendőket kívánatos jó egészségben engedjen Isten ő fölsége kk. érhetni, szerencsésen elis mulathatni.

Tegnap adá meg Görbey uram az kgd levelét, ő keglitől értvén az kid-jó egészséget, szűbitil erőlttem kívánván Istentől ő Szt. Felségétől, hogy abban az jó egészségben sokáig megtartsa klmdet. Az klmek között való vérséget penig, és az kis asszony² között, reménységem kívül, igen véletlenül értem, mivel én ekkoráig semmi oly közöl való atyafiságot, mely az anyaszentegyháznak tilalma alatt volna, kid és az kis asszony között sem olvastam, sem hallottam még öreg éleletes emberektől is tudhatta maga is kid édes öcsém uram, hogy a mikor afféle dologban dispensatio³ kívántatik, szükség hogy legfeljebb negyedik izt foglaljon magában az atyafiság. Mi-nek okáért deducaltassa jól kid édes öcsém uram az geneologiat, mind két ágrúl, és küldje párját énnekem is, hogy értsem, mivel mi nyiri Báthoriak familiájából⁴, Báthory Erzsébet után szakadván, ő klme penig az rozgonyi Báthoriak⁵ ágából szálván alá, nem láthatom az oly közelvaló atyafiságot, melyre kívántatnék az dispensatio, mindazáltal ha mi oly leszen az mely miatt nem nyughatatnának meg tovább is az emberek, kész vagyok ezen

dolgot kk. igazságában promoveálni minden alkalmatossággal és szolgál-
nom kk, de nem reménylem hogy tovább vonodjék az a dolog; ha palatínus
uram⁶ ő klme tudott volna valami akadályt az kid házasságában, nem is
adta volna kk szerelmes leányát, tudom hogy okos ember ő klme praeventialta
volna előbb az dolgot.

Casu quo ugyan dispensatio nélkül nem lehetne meg, palatínus úr ő
klme azt egy szavával megnyerheti az Nuncius Apostolicusnál.

Páter Szeghedy Ferencz uramnak is fiam praefectusának, kit kid jól
esmér, megírtam, hogy ha kid requiralni fogja és parancsolni ezen avagy
más dologban is serényen szolgáljon kk.

De caetero édes öcsém uram meg nem írhatom, mennyire örvendezek,
azon hogy kegyelmedet Isten az anyaszentegyháznak kebelébe áldotta meg⁷,
kívánom Istentül, hogy azon ajándékjában, malasztjában, élete fogytáig
tartsa meg, az ő szent nevének dicséretére.

Felette igen tetszett volna nekem, hogy ha ez az impedimentum nem
találkozik vala lenni, hogy még ez farsangban az kéz fogásnak színe alatt
lehetett volna meg az klmek lakadalma, mert az lakadalomnak minden
ceremóniáit, és annak illendő praeparatióit, az kid gyászos állapotjára néz-
ve⁸, mostanság meg nem lehettek volna, arra való képest is irtam mind
palatínus Uramnak is, mind pengi kidnek is, hogy ő kglme, mind idő s
mind beteges állapotjára nézve, adná élteben haza kk az kis asszonyt, s
tudhatna kid is micsoda dispositióval lenne klmek.

Az mi az szegény asszonyom ángyom eltakarítását nézi⁹, ugy gondol-
lom, úgy is értetem másoktól, hogy még e farsangnak a közepében meg
lenne, és így az kid kézfogásának egyik akadéjja találtatnék. Ezzel az ur
Isten tartsa meg kidet sok jó egészségben.

Dátum Homonnae die 7. January Anno 1644. Illsima dominationis Yestrae.
Servitor et fráter paratissimus Comes Joannes Druget de Homonna¹⁰, m. pr.

P. S. Ezt az levelemet in ea parte, ha kívántatik magyaráltassa meg kid
az pápa követének, quo ad concernens negotium, ha ugyan ex superabundanti
kívántatnék, az testimonialis levelét is meghagytam kk, én kldtül várok
superabundanter ha kívántatik szolgálatom. Édes öcsém uram, hogy Székelly
uram későn megyen kidhez, és ennyi ideig itt mulatott, kid ne nehezteljen
reá, én magam tartóztattam itt.

Kívül: Illustrissimo Comiti domino Francisco de Nádasd Perpetuo terrae
Fogaras, Comitatus Castri ferrei Supremo Comiti Dno fratri observantissimo¹¹.

JEGYZETEK:

¹ A domine frater (testvéruram) megszólítás nem véletlen, hiszen Homonnai Drugeth János és Nádasdy Ferenc másodfokú unokatestvérek voltak: mindketten Nádasdy Ferenc, a nevezetes „fekete bég” és Báthori Erzsébet, a „csejtei boszorkány” unokái. Homonnai Drugeth János nagynénje, Erzsébet báró Révay Lászlóhoz (Révay Márton és Esterházy Zsófia, Esterházy Miklós hugának fia) ment feleségül, ezért valószínűleg jól ismerhette ennek a családnak a rokonsági szálait is.

² A levélben gróf Homonnai Drugeth János országbíró valószínűleg Esterházy Júlia Annára (Esterházy Miklós nádor és Nyáry Krisztina lányára utal), akinek a kedvéért Nádasdy Ferenc (Nádasdy Pál és Révay Judit fia) még evangélikus vallását is feladta és rekatolizált. A házasságkötéssel kapcsolatban Esterházy Pál, a későbbi nádor is ír naplójában: *„Nem sokára azután jött el Nádasdy Ferencz uram, a ki is kérvén néném asszonyt, oda adták neki, s az 1643. esztendőben a lakodalma is megvolt Kismartonban. Vőfély Illésházy György uram volt, a császár képi Lippay György esztergomi érsek, lengyel király követje egy Kazanovszky nevű lengyel úr volt, a ki igen kívánta volna nénémasszonyt Casimirus herczeg számára, a ki azután lengyel királylány lett. Mert Bécsbe jöven Casimirus herczeg, ki László lengyel király öcséje volt, Kismartonba is eljött vala, a hol néném asszonyt megszemlélvén, megszerette, s igen kicsinyben múlt, hogy el nem vette, hanem hirtelenséggel meghalván bátyja, a királyságra kelletvén menni, ángyát vőtte el, a kitől semmi maradéka azután nem lőn; az francia asszony volt. És így a lakodalom megszolgáltván, hazavitte Körösztúrra Anna Júlia néném asszonyt Nádasdy Ferencz sógor uram, a hol is nagy pompával való vendégség tartatott nagy főurak jelenlétében.”* Érdekes módon maga Esterházy is először 1643-ra datálja az eseményt, majd később saját kezűleg 1644-re javítja. A leendő nádor így ír testvéréről: *„Testi bájai s művelt szellemének kiválósága egyaránt alkalmasok valának őt a nagyúri ház sokszor fejedelmi vendégekkel dícsékvő társaskörének központjává emelni. Kortársai, úgy a hazaiak (Zrínyi Miklós horvát bán, a költő – a szerz.), mint a külföldiek (Kázmér lengyel királyi herceg, a későbbi II. János Kázmér király – a szerz.), föltétlen hódolattal adóztak a művelt lelkű úrhölgy elragadó tulajdonságainak, melyek által hasonlíthatatlanul kimagaslott a korabeli hajadonok legelőkelőbbjei közül. Kezéért ama kornak legelőkelőbb fiai versenyeztek”.* Úgy tűnik, hogy felmerült a házasulandó felek esetleges közeli rokonságának kérdése, s emiatt a pápai Kúriához kellett fordulniuk. Egyes forrásokban (Történelmi Tár 1888.: Az Esterházyak családi naplója. Közli: Szilágyi István. 213) a házasságkötésre 1644. február 6-án Kismartonban került sor, mások szerint 1644. augusztus 28-án (Magyar Történelmi Tár 3. (1857): Kivonatok Révay László naplójából. Közli: Dualszky János. 252.) tartották.

³ Diszpenzacio – felmentés, mentesítés valamilyen jogszabály alól. Esetünkben házassági diszpenzációnak van szó, azaz olyan akadály elhárításáról, amely a házasság megkötését akadályozná. Ilyen lehet különböző vallású személyek házasságkötésének engedélyezése, illetve közeli rokonságban lévő személyek házasságkötési szándéka. A korabeli magyar társadalomban törvény tiltotta a közeli rokon (unokatestvérek) házasságkötését.

⁴ A Báthori család nyíri/nyírbátori ágazata [voltaképpen az ecsedi ágról beszélünk, amelyet a birtokközpontról neveztek el] (II.) Györgytől (? –1570) veszi kezdetét, aki unokatestvérét, a somlyói ágazatból származó Báthori Annát (Drágffy Gáspár és Homonnai Drugeth Antal özvegyét) vette feleségül. Felesége révén Báthori István lengyel király és erdélyi fejedelem sógora. Házasságukból 4 gyermek született: Báthori István országbíró és zsoldárszerző, Báthori Erzsébet, Nádasdy Ferenc felesége, aki a „csejtei boszorkány” néven vonult be a történelembe, Báthori Lára, Losonczy Antal felesége (Esterházy Anna Julianna kánya) és Zsófia, Figedi András felesége.

⁵ Esterházy Anna Julianna anyai ági felmenői között is ecsedi Báthory ősoket találunk (Rozgonyi Kata→Báthori András→Báthori Klára→Losonczy Antal→Losonczy Dorottya→Wárday Mihály→Wárday Kata→Nyáry Pál →Nyáry Krisztina→Esterházy Miklós→Esterházy Anna Julianna→Nádasdy Ferenc).

⁶ Gróf Esterházy Miklós, Nádasdy Ferenc apósa.

⁷ Nádasdy rekatolizációjával a protestantizmus gyakorlatilag eltűnt Nyugat-Magyarország vármegyéiből, ezért érthető az országbíró örvendezése. Maga Esterházy Miklós nádor az eseményről így írt 1643. november 30-án Lamormain bécsi jezsuita páterhez címzett levelében: „*Isten kegyelmességéből Nagyságos Nádasdi Ferenc gróf úr a vele született eretnokségből végül az elmúlt szent Katalin ünnepén a katolikus hitre tért, saját városában Csepregen, a parókiális templomban, nagy tömeg ember előtt, amely oda mind a nemességből, mind pedig a polgárok közül tömegesen összegyülekezett, némely ott lévő lutheránus prédikátorok előtt (...) magát teljes dicsőséggel, okosan és illendően, sokaknak csodalokozására a katolikus egyház igaz és valódi fiának nyilvánította.*” (Payr Sándor: Egyháztörténeti Emlékek 215-216. o.)

⁸ A gyászos állapotban Nádasdy Pálné Révay Juditról, Nádasdy Ferenc édesanyjáról van szó, aki 1643. november 21-én halt meg. Révay Judit (Révay Péter Turóc megyei főispán, koronaőr és Forgách Mária lánya) 1620. augusztus 3-án ment hozzá Nádasdy Pálhoz (Nádasdy Ferenc és Báthori Erzsébet fiához), aki 1625-ben grófi címet szerzett a család számára. Házasságukból négy gyermek született, azonban csak kettő, Ferenc és Anna Mária élte meg a felnőttkort. Férje gyakori távolléban Révay Judit igazgatta a birtokokat. A nagyasszony támogatta a nyugat-magyarországi művelődési és vallási életet, több evangélikus predikátor neki ajánlotta munkáit. Férje 1633-ban bekövetkezett halálát követően öt év múlva feleségül ment gróf Forgách Ádámhoz, akinek a kedvéért (illetve a közeli rokon Esterházy Miklós biztatására) katolizált. Emiatt ment, ezúttal Forgách Ádámhoz. Miatta, és a közeli rokon Esterházy Miklós nádor rábeszélésére katolizált. Emiatt konfliktusba került fiával, Nádasdy Ferencel, aki birtokaiból is kizárta. Azonban a történelem megismételte önmagát, mivel leendő felesége és annak családja kedvéért ő maga is odahagyta evangélikus vallását.

⁹ A levélből arra következtethetünk, hogy a hivatalos temetésre még nem került sor (ami jellemző a korabeli viszonyokra), éppen ezért javasolja Homonnai Drugeth János, a kézfogót követően a gyászévre való tekintettel minden pompát mellőzve kössenek házasságot. Azonban a Nádasdy család társadalmi státusa miatt mégis nagy esküvőt tartottak, erről tanúskodik Esterházy Pál naplóbejegyzése is „*És így a lakodalom megszolgáltván, hazavitte Köröztúrra Anna Júlia néném asszonyt Nádasdy Ferencz sógor uram, a hol is nagy pompával való vendégség tartatott nagy főurak jelenlétében.*»

¹⁰ A későbbiekben a Homonnai Drugeth család is közvetlen rokonságba került az Esterházy családdal: Homonnai Drugeth János fia, IV. György feleségül vette Esterházy Miklós nádor és Nyáry Krisztina Mária nevű lányát.

¹¹ Eredetije gr. Khuen-Hederváry Károly levéltárában Hédervárot, «Missiles» fascic. 13. Nr. 1. Az év elején az író eltévezette az évszámot s 43. írt, mely számot ugyanazon téntával 4-re javította.

VARGA RÓBERT

A FERENC JÓZSEF GYALOGSÁGI LAKTANYA 1900–1914

A Habsburg Birodalomban az 1866-os Poroszországgal vívott háború elvesztése után új helyzet állt elő, amely nagy és elkerülhetetlen politikai és katonai változásokat hozott.¹ Az első legfontosabb és legnagyobb változás, hogy 1867-ben létrejött a Magyarországgal való kiegyezés, a Monarchia dualista állammá való átalakulása. A hadügyek terén szükségessé vált a hadsereg létszámának több fokozatban történő növelése, szervezésének új alapokra helyezése, felszerelésének korszerűsítése.² Ezzel egy időben általános és személyes hadkötelezettséget vezettek be, törvényesítették az általános hadi szolgálatot. Az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének legfontosabb, legnagyobb lélekszámú hadteste a gyalogság volt.

A katonailag kioktatott, maga lábán járó azon embert, kinek kezében szuronyos puská van, gyalogosnak, a belőlük összeállított fegyvernemet gyalogságnak hívták.³ A gyalogság a puskák fejlődése óta képes a közeli és távoli harcra, támadásra és a védelemre. Kiképzése aránylag egyszerű és gyors volt, felszerelése olcsó. Minden terepen éjjel és ködben, más fegyvernemek támogatása nélkül, eredményesen volt képes harcolni, az elért eredményt pedig birtokban tudta tartani. Tulajdonságai miatt a fegyveres erő zömét alkotta, és működésével a csatákat, így a háborút és ezzel összefüggésben az állam jövőjét is eldöntötte. A gyalogság nagy létszáma miatt folyamatosan infrastrukturális és logisztikai fejlesztésekre volt szükség. A fejlesztések és parancsok gyors és hatásos végrehajtása érdekében a közös hadügyminisztérium felosztotta a Monarchia területét katonai körzetekre, helyi területi parancsnokságokra. Vidékünk négy vármegyéje – Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung – a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokság hatásköre alá tartozott. Ettől kezdve minden hivatalos parancsot, panasztételt és igénylést a kassai területi parancsnokság hagyott jóvá (vagy továbbított Bécsbe, a közös hadügyminisztériumba). A parancsnokság hatásköréhez tartozott az elszállásolás, élelmezés, kiképzés stb.⁴

A mai Kárpátalja egyik legrégebbi kaszárnyája a Ferenc József laktanya volt, amely az akkori uralkodóról kapta a nevét és országos szinten is modern laktanyának számított. A hadsereg az esetek többségében olyan földterületet

kapott, amely értéktelen volt aktuális megyének, illetve a városnak vagy településnek nem volt rá szüksége. Sok esetben a honvédség nem vásárolta meg a földterületet, csak bérelte. Ez volt a helyzet a Ferenc József laktanyával is, mivel Ungvár városával kötött szerződés értelmében csak bérelték a földterületet. A hivatalos bérelti szerződést érdekes módon csak a laktanya megépítése után kötötték meg 1890-ben, és az akkori összeg egészen 1909-ig meg is maradt.⁵ Nemcsak a laktanya földterületéről volt szó a szerződésben, hanem Ungvár városán kívül eső lőtérrel is, ami a Tarsoly–hegynél helyezkedett el. A szerződésben foglalt összeg 3 811 korona és 81 krajcár volt évente, valamint a szerződés tartalmazott egy záradékot, melynek értelmében az esetleges javítási munkálatokba Ung vármegyének is be kellett szállnia anyagilag.⁶ A szerződésben foglalt összeg kifizetését 1905-ig Ung vármegye katonai parancsnoka végezte, azonban ez a rendszer változott és 1905–1914 között már a kassai parancsnokság rendezte az ügyletet.⁷

A laktanya építése a terveknek megfelelően időben megtörtént, sikerült 1890-ben átadni. Azért is volt fontos az 1890-es évben átadni a laktanyát, mert ekkorra tervezték és szervezték meg Gordier József ezredessé, Scherman Károly és Neuhold Emil alezredessé váló előléptetését. Az átadó ünnepségre nemcsak a kassai parancsnokságról érkeztek magas rangú tisztek, hanem budapesti díszvendégek is jelen voltak.⁸ Az ünnepség után még egy éven keresztül folyt az egyeztetés Budapest és Kassa között, hogy melyik egységet állomásoztassák itt, és végül hivatalos parancs értelmében a 66. császári és királyi gyalogezredre esett a választás, akik az első világháború végéig használták a Ferenc József laktanyát.⁹ A beszállásolás során a hadvezetés teljes mértékben betartotta a monarchia hadseregére vonatkozó véderőtörvényeket, valamint a békeidőre törvényesen maximalizált létszámot. Ha, a laktanya földrajzi elhelyezkedését nézzük a XX. századi Ungvárhoz viszonyítva, akkor jól lehet látni, hogy az akkori város központjában helyezkedett el, ami stratégiai szempontból igen fontos volt.¹⁰ A stratégiai szempontokat figyelembe véve elmondhatjuk, hogy abban az időben ez az elhelyezkedés mind támadó, mind védelmi szempontokból kiváló volt, mivel közel a vasút, így igen jó esélyek voltak egy esetleges külső támadás gyors lereagálására. A laktanyát északról, keletről és nyugatról lehetett megközelíteni, lényegében egy kereszteződésben helyezkedett el.¹¹

A Ferenc József laktanya kiterjedése észak-déli irányú volt, ezáltal a laktanya nagy udvarral rendelkezett, ahol a szemléket és eligazításokat tartották a honvédeknek. A laktanya déli szárnyában volt a főépület és a bejárat, ahol

a tisztek, altisztek irodái voltak, valamint ugyanitt tartották a tiszti megbeszéléseket, eligazításokat és a hivatalos vendégek fogadását. A keleti szárnyba helyezkedett el több létfontosságú kamara és pince, ahol a nélkülözhetetlen tartós és nem tartós élelmiszerek voltak elhelyezve. Ha szám szerint vesszük, akkor volt két pince és egy kamara helyiség, valamint a tűzifa raktározásához szolgáló két faskamra. A gyalogsági laktanya északi szárnya két fő részre volt osztva: a keleti részen egy házi lövölde volt berendezve kisebb napi-órás lögyakorlatra, a nyugati részen pedig egy szemléltető helyiség volt. A nyugati szárnya a laktanyának három helyiségből állt: egy faskamra, egy szeméttároló és több ágyékszék. Ha közkatonák szemszögéből nézzük, akkor talán a legfontosabb helyiségek a barakkok voltak, ahol lényegében szolgálati idejüket töltötték. A barakkok falai téglából készültek, tetőszerkezetük fából és cserépből, padlózatát, az ajtókat, az ablakokat és az ágyakat faszerkezetűekre készítették. A belső elrendezést tekintve megfelelt a katonai előírásoknak, ezért az ágyak, a tűzhely meghatározott helyen volt, valamint a honvédek ruháinak elhelyezésére megfelelő szekrények voltak kialakítva.¹²

A Ferenc József laktanya szerződésében volt egy záradék, ami kötelezte Ungvár városának az anyagi, eszközi szerepvállalását az adott karbantartási, javítási munkálatokban. Ennek eredményeképpen a város és a honvédség között gyűlések, megbeszélések zajlottak a költségek elosztása végett. Végső soron megállapodás született egy vegyesbizottság létrehozásáról. A bizottságban fele-fele arányban képviseltették magukat a hadsereg küldöttei, valamint a megyei tanács tagjai. Mint minden épület az évek, hónapok során rongálódik kisebb-nagyobb mértékben, ezért osztották el a karbantartási munkálatokat félévesre, valamint évesre. A féléves munkálatok közé tartozott a falak, ablakok, ajtók és padlók karbantartása, de mindenképpen ide sorolható a záruk, berendezések javítása. Az egyévesnél nagyobb munkáknál már közös pályázatot írt ki a honvédség és Ung vármegye, ami után kiválasztották a legjobb ajánlattal rendelkező vállalkozót.¹³

A laktanya ennek következtében 1901-ben esett át az első nagy karbantartáson, amit Dubró József, ungvári születésű vállalkozó kapott. Hivatalosan a szerződést 1901. október 12-én írták alá, aminek eredményeképpen Dubró József vállalta a laktanya ács, kőműves, bádogos munkálatok elvégzését zárt időn belül. Abban az esetben, ha nem sikerül elvégezni a munkálatokat a meghatározott időn belül, akkor Dubró József bizonyos összegű kártérítést kell, hogy fizessen Ung vármegyének. A karbantartási munkálatok jól haladtak, sikerült időben elvégezni a munkákat, de a vállalkozó által leadott hivatalos

árkimutatás jóval meghaladta a szerződésbe foglaltakat. Amikor a hivatalos kimutatást megkapta a közös gyűlés, természetesen csak a szerződésben foglalt összeget voltak hajlandók kifizetni a vállalkozónak, aki viszont nem fogadta el, így az ügyet továbbították a Kassai Katonai Kerületi Parancsnoksághoz. A parancsnokság is ugyanazon a véleményen volt, mint az Ung megyei parancsnok, és ennek következtében határozottan kiállt az 1901-es eredeti szerződésben foglalt összeg mellett. Dubró Józsefnek végül is be kellett érnie az eredeti összeggel és ezután több pályázatot el sem fogadtak tőle.¹⁴ A következő fontos munkálatokat 1902-ben végezték el, amikor a Gazdag József ungvári vállalkozó által benyújtott pályázat nyert. Fő feladata pedig a laktanya külső falainak, egyes részeinek a lebontása valamint újrépítése, a laktanya összes zárának a lecserélése.¹⁵ De nem csak a közlegényi helyiségben történtek felújítások, hanem a tisztai részlegben is, amit Nyilas Vince vállalkozó végzett el. A munkálatok elsősorban az ablakok üvegeinek és faszerkezetének a kicserélésére vonatkoztak. A munka menetét nehezítette az ablakokba való üveg hiánya. Mivel rendelni kellett, és az időigényes volt, egyhetes csúszással sikerült befejezni.¹⁶

1907-ig a Ferenc József laktanya volt az egyetlen olyan épület, ami alkalmas volt a katonák elszállásolására, ezért rengeteg embert zsúfoltak össze egy helyen. Ennek következtében a honvédek között különböző betegségek ütötték fel a fejüket, elsősorban vérhasi megbetegedés. A sorozatos megbetegedések következtében 1904-1914 között sorozatos egészségügyi ellenőrző bizottság érkezett a laktanyába. Két feladatuk volt: elsődleges, hogy kivizsgálják a katonák állapotát, másodlagos feladatuk pedig a higiéniai előírások betartásának ellenőrzése. A bizottság több jelentést is küldött a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokságnak, amiben leírták a legfőbb higiéniai problémákat. A parancsnokság levélben utasította Ung vármegye katonai biztosát arra, hogy tegyen eleget az egészségügyi és higiéniai előírásoknak, mert ha továbbra is folytatódik a honvédek betegeskedése, akkor komoly büntetésre számíthat. Ung katonai biztosa ezután eleget tett a parancsnak és ő maga által ellenőrzött építkezésbe kezdett. Ennek eredménye lett zuhanyzók és mellékhelyiségek építése, valamint két új kút fúrása.¹⁷ Az épület javítása mellett párhuzamosan foglalkoztak az udvar karbantartásával is. Az udvar folyamatos javítása azért is volt fontos, mert ünnepeket, szemléket tartottak rajta. Nagy munkák folytak az udvaron 1903, 1907, 1911-ben, amikor is új burkolatot kapott és több új kutat is fúrtak.¹⁸ A Ferenc József laktanya történetében az 1907-es év volt az utolsó nagy felújítási-építkezés, mivel ebben az évben elkezdődött egy új gyalog-

sági barakk építése Ungvár városban. Mivel a két laktanya fenntartása nagy anyagi terhekkel járt, ezért a Kassai Katonai Kerületi Parancsnokság 1907-1914 között csak karbantartási munkákat végzett el. Olyan munkákat, mint festés, meszelés, zár- és bútortajjavítás. Raktárak, pince, barakkok építésére nem került sor.

A Ferenc József laktanya volt Ung vármegye egyik legrégebbi katonai épülete. Megépítése után a 66. császári és királyi gyalogezredet helyezték el benne, akiknek létszáma egyre nőtt az idő előrehaladtával. A kaszárnya folyamatos karbantartása érdekében a megye vezetése és a hadsereg közös bizottságot hoztak létre, ettől kezdve minden fontos kérdést meg kellett vitatni és úgy hozni döntést. A nagyobb munkálatok elvégzésére, mint például új épületek építésére pályázatot írtak ki. A beérkezett pályázatok közül a bizottság mindent figyelembe véve a legjobb feltételeket kínálót választották ki. A kisebb karbantartási munkákat pedig helyi magánszemélyek végezték el. Sok esetben a munkálatokat a megfelelő anyagi fedezet hiánya miatt nem sikerült elvégezni.

JEGYZETEK:

¹ Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály, Ferenc József magyar tisztjei*, História MTA történelemtudományi intézet, Budapest, 1999. 11–26. p.

² Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar 1848–1918*, Gondolat, Budapest, 1993. 67–70. p.

³ Uo.: 74–78. p.

⁴ Danzer Alfonz: *A mi hadseregünk*, Franklin-társulat, Budapest, 1898. 1–16. p.

⁵ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlege (továbbiakban KTÁL) Fond 6., op. 2., od. zb. 1128., 1. p.

⁶ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 973., 207. p.

⁷ Uo.: 3, 193.

⁸ L.: Ung, 1890. október 26., 3. p.

⁹ SUSLIK Ádám: *A honvédség szerveződése a mai Kárpátalja területén 1868-1914 között*, Ungvár, 2012. p. 5–12.

¹⁰ L.: Ungvári Közlöny, 1891. november 12., 2. p.

¹¹ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1131., 45. p.

¹² KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1131., 46. p.

¹³ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1280., 7–8. p.

¹⁴ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1042., 26–28. p.

¹⁵ Uo.: 33–35. p.

¹⁶ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 973., 273. p.

¹⁷ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1131., 87. p.

¹⁸ KTÁL Fond 6., op. 2., od. zb. 1042., 1. p.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2016. JÚNIUS – JÚLIUS

ELISMERÉSEK

* A Nemzeti Színház *Szörényi Júlia-díjával* jutalmazták **Szűcs Nelli** kárpátaljai származású színésznő munkáját.

FONTOSABB ESEMÉNYEK,
RENDEZVÉNYEK

JÚNIUS

* A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház színpadán **Szűcs Nelli Fedák Sári** életét bemutató önálló estjét láthatta a közönség.

* dr. Ortutay Elemér, görög-katolikus áldozópap, teológiai tanár születésének 100. évfordulója alkalmából megkoszorúzták emléktábláját a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium épületén.

* A MÉKK és a Vitézi Rend Kárpátaljai Törzskapitánysága szervezésében megkoszorúzták az ungvári Kálvária teremtőben Posch Alajos (1884 –1919) mártír újságíró sírját. 97 évvel ezelőtt az Órvidékről származó újságírót az Ungvárra bevonuló cseh katonák 28 késszúrással gyilkolták meg.

* Felavatták Gróf Gvadányi József emléktábláját a badalói Gvadányi József Általános Iskola homlokzatán. A tábla bronz domborműve **Ortutay Zsuzsa** utolsó alkotása.

* A beregszászi Nagy Pál nyelvész emléktáblájának felavatására került sor a nagymuzsalyi református imaház falán.

* *Tollgrafikák* címmel megrendezték **Fuchs Andrea** grafikus kiállítását a jászszentandrászi Helytörténeti Házban.

* A Nemzeti Összetartozás Napján a trianoni diktátum évfordulója alkalmából rendezett közös emlékezőest tartottak a jászszentandrászi Szent István parkban a Trianoni emlékműnél, ahol történelmi visszatekintés témakörben **dr. Dupka György** tartott előadást. A koszorúzás után bemutatásra került *Vádoznak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak* című gyűjtemény.

* Ungváron bemutatták a magyar Nemzeti Színház, a HídMédia Kft. és a Rackajam együttes *Betyárjáték* című közös produkcióját.

* Görög katolikus templomszentelést tartottak Nagypaládon.

* *Tükrözve* címmel nyílt kiállítás **Kulin Ágnes** alkotóművész munká-

iból a budapesti Országos Idegennyelvű Könyvtárban.

* Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiállítótermében megnyílt **Holló Katalin**, Kárpátaljáról elszármazott grafikus *Moment* című tárlata.

* A beregszászi Európa-Magyar Házban „*Világot versből?*” címmel került sor a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet által Kovács Vilmos születésének 89. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésre és díjkiosztóra, valamint a KVVIT által meghirdetett internetes versmondó verseny eredményhirdetésére. **Shrek Tímea**, a KVVIT tagja köszöntötte elsőként a jelenlévőket, majd **Vári Fábián László** József Attila-díjas kárpátaljai költő felolvasta Kovács Vilmos Drávai Gizelának írt, 2007-ben megtalált levelét, amelyet a jelenlévő fiatal pályakezdők figyelmébe ajánlott. Kovács Vilmos a versírás körülményeiről, az íróvá válás motivációiról és miértjeiről szól levelében. **Csordás László**, a KVVIT elnöke mesélt a résztvevőknek a társaság névválasztásáról és céljairól. **Dupka György**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója felidézte a költővel kapcsolatos emlékeit, a Forrás Stúdió és a József Attila Alkotóközösség létrejöttének körülményeit, hangsúlyozva Kovács Vilmos örökségének

ápolását. Felvetette az ötletet, miszerint jövőre készítsenek szobrot az író születésének 90. évfordulója alkalmából.

* Másodszor rendezte meg idén a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a Bartók Béláról elnevezett komolyzenei tehetségkutató vetélkedőt.

* Budapesten megtartották a 87. Ünnepi Könyvhétet és 15. Gyermekkönyvnapokat. A rendezvényt **Esterházy Péter** író nyitotta meg. A Kárpátaljai Könyvkiadó sátrában **Hájas Csilla**, **Lőrincz P. Gabriella**, **Finta Éva**, **Dupka György**, **Kovács Sándor** dedikálta legújabb könyvét. Erre az alkalomra az Intermix Könyvkiadó többek között a következő könyveket jelentette meg: **Lőrincz P. Gabriella**: *Szürke* (vers); **Hájas Csilla**: *A fele komoly (kisprózák)*; **Finta Éva**: *Hazamegyek. A kárpátaljai Sáfáry László (irodalomtörténet); Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak* (válogatta: **Dupka György**) (politika, történelem).

* **Ferdinandy György** József Attila-díjas író az ünnepi könyvhétre meghívta **Shrek Tímea** kárpátaljai pályakezdő írónőt, akit saját otthonában látott vendégül.

* **Ivancsó András** kárpátaljai festőművész műveit bemutató kiállítás nyílik *Szín-terek* címmel a budapesti Forrás Galériában.

* A kolzsvári Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kolozs-

vári Természettudományi és Művészeti Karán a Gulag emlékévként jegyében elindított konferenciasorozat júniusi meghívott előadója: **dr. Dupka György** volt, aki *A kárpátaljai magyarok „malenkij robotra” elhurcolása a GUPVI-GULÁG munkatáborokba az erőszakos szovjetizálás idején (1944-1953) és a lágerekbe elhunytak emlékének megörökítéséről* témakörben tartott előadást.

* Rendhagyó műhelymunkát tartott a beregszászi székhelyű Kovács Vilmos Irodalmi Társaság. Az eseményen a Fialat Írók Szövetsége jóvoltából vendégként jelent meg az erdélyi származású, de Budapesten élő **Vincze Ferenc** író, irodalomtörténész, egyetemi tanár (ELTE). **Csordás László**, az irodalmi társaság elnöke felvezető beszédében bemutatva vendégüket. A kerekasztal-beszélgetés első felében szó esett arról, mit is jelent a nemzeti identitás, legyen szó akár Romániában vagy Ukrajnában élő magyar anyanyelvű emberről. A későbbiekben **Vincze Ferenc** két prózakötetéről és a hozzájuk kapcsolódó témákról folyt a beszélgetés.

* Kölcsey-emléktáblát avattak a huszti Várhegyen a KMKSZ szervezésében. Az **ifj. Hidi Endre** által készített új emléktábla ezentúl magyar nyelven és Jurij Skrobinec fordításában ukránul is hirdeti majd a huszti várromot megpillantó utazók számára

Kölcsey örökérvényű gondolatait: *„Messze jövődővel komolyan vess össze jelenkort; // Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!”*

* Tiszacsomán megrendezték a honfoglaláskori temető területén létesített emlékparkban a KMKSZ hagyományos ünnepségét, melynek keretében **Greza István** kormánybiztos és **Brenzovics László** parlamenti képviselő, a KMKSZ elnöke együtt avatták fel **Matl Péter** két alkotását, amelyek az alkotó közlése szerint eredetileg a Vereckei-emlékmű részét képezték volna.

* A beregszászi zsinagóga udvarán emlékművet avattak a holokauszt beregszászi áldozatainak emlékére a Shalom Alapítvány szervezésében.

*Megnyílt a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárában a kárpátaljai magyar férfiak 1944-es elhurcolásának emléket állító vándorkiállítás *„Malenkij robot”* címmel.

JÚLIUS

*A GULAG Emlékbizottság támogatásával a pécsi Német Kör szervezésében szerencsésen hazaérkezett a 12 fős uráli kutatócsoport, a kiindulási ponttól oda-vissza számítva Budapest-Moszkva-Ufa-Oktyabrszkij-a tatárföldi Jelabuga érintésével több mint 6 ezer kilométer távolságot tett meg repülőgéppel, autóbusszal és gyalogosan. A

2016. június 24.-július 2. közötti uráli zárándokút tagja volt mások mellett **dr. Dupka György** GULÁG-GUPVI kutató. A csoport bejárta a baskírföldi, illetve Oktyabrszkij várost és a vonzáskörzetébe tartozó településeket, eljutott a tatárföldi Urusszu, Jelabuga és más helységekre. Ezeket a helyszíneken több egykori második világháborús kényszermunkatábor, hadifoglytemetőt azonosítottak, dokumentáltak. Ufában megalakították a Baskir Magyar Baráti Társaságot.

* Megrendezték a X. Nemzeti Hét rendezvénysorozatát Balatongyörökön, ahol *Múlt és jelen Kárpátalján* témakörben **Zselicky Zoltán**, az ungvári egyetem magyar karának tanára tartott előadást.

* **Soltész István** kárpátaljai festőművész képeiből nyílt kiállítás a budapesti Forrás Galériában, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kárpát-haza *Galéria* című eseménysorozatának keretében.

* Életének 61. évében Ungváron elhunyt **Magyar László**, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának elnöke, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) tagja, Kárpátalja művelődési életének meghatározó alakja.

* Bátyuban Bagu Balázs-émléktáblát avattak a Beregszászért Alapítvány támogatásával.

* A kozsvári *Helikon* c. folyóirat szervezésében **Lőrincz P. Gabriella**,

Marcásák Gergely és **Shrek Tímea** irodalmár felolvasó körúton vett részt Erdélyben.

* A Pro Cultura Subcarpathica (PCS) civil szervezet ötödik alkalommal rendezte meg hagyományőrző fesztiválját, a KurucFesztet a péterfalvai Vidámparkban. A pódiumon kívül többek között bemutatkozott a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság, és bemutatásra kerültek az *Együtt* című folyóirat utóbbi számai, illetve az az Intermix Kiadó legújabb könyvei. A Kvit-sátor vendégei voltak többek között **Vári Fábrián László**, **Zselicki József**, **Dupka György**, **Csordás László** és mások

* A kárpátaljai magyarság Tiszaújlakon, a Rákóczi-szabadságharc első győztes ütközetének emlékére emelt turulmadaras emlékműnél tartotta hagyományosan legnagyobb tömegrendezvényét, a Turulünnepséget. A rendezvényen hosszú évek óta először ünnepelt közösen a megemlékezést szervező KMKSZ és az UMDSZ. Többek között ünnepi beszédet tartott **Kozma Péter** kormány megbízott, **Zubánics László**, az UMDSZ elnöke, **Vladiszlav Lecovics**, a Kárpátaljai Ruszinok Szövetségének elnöke, **Brenzovics László**, a KMKSZ elnöke, Ukrajna Legfelső Tanácsának képviselője. Brenzovics László méltatta a KMKSZ és az UMDSZ összefogása révén elért tavaly őszi választási sikert, amelyeknek köszönhetően

megerősödött a kárpátaljai magyarság érdekképviselője a különböző szintű önkormányzatokban. Úgy vélte, ez a siker akkor teljesezhet majd ki igazán, a kárpátaljai magyarság akkor bontakozhat ki újra, ha Ukrajnában helyreáll a rend és stabilitás lesz.

* **Kacsur András** színművész lett a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház új vezetője.

* **Erfán Ferenc** festőművészt, a Magyar Művészeti Akadémia tagját megerősítették a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatói tisztségében.

* A GULAG Emlékév jegyében a GULAG Emlékbizottság és Magyarország Ungvári Főkonzulátusa támogatásával részlegesen felújították a Szolyvai Emlékparkot. Ezáltal a Kárpát-medence magyarságának legnagyobb kegyhelyeként vonul a köztudatba, amely a szovjet hatóság megtorló tevékenységére emlékeztet. Ami újdonság: Kárpátalja újabb, 315 településéről származó 3909 áldozat nevét 60 új márvány-emléktáblára vésették fel és katonás sorrendben 60 vas-állványra szerelték fel, melynek mentén emléksétányt alakítottak ki. A 3 909 áldozatból 478 internált civil, 2762 honvéd, 670 közérdekű munkaszolgálatos, akik a második világháború során, illetve a sztálini légerekben pusztultak el. Nemzetiségi bon-

tásban: magyarok, svábok, ruszinok, zsidók. Ezzel együtt, összességében mintegy tízezer magyar honfitárs nevét örökítettük meg a jövő nemzedék számára, akiknek egyetlen bűnük, magyarságuk volt. A felújított emlékpark felavatására, felszentelésére 2016. november 19-én, 11 órakor kerül sor ökumenikus istentisztelet és koszorúzás keretében.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. Szemelvények a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt hadifoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszermunkások) vallomásaiból, visszaemlékezéseiből, valamint a hozzátartozók adatközléseiből. dr. Dupka György közreadásában. Kárpátaljai Magyar Könyvek 242. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

Hájas Csilla: *A fele komoly.* Kisprózák. Kárpátaljai Magyar Könyvek 243. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

Lőrincz P. Gabriella: *Szürke.* Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 246. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

„Ezer fogoly küldi imáját az égbe... Mi atyánk, Úristen segíts haza minket!...” *Internálás és genocídium a*

Kárpát-medence régióiban. Internálás és deportálás, szovjetellenes személyek begyűjtése, megtorlása Kárpátalján. Nemzetközi emlékkonferencia a GUPVI-GULÁG-emlékév alkalmából a Szolyvai Emlékparkbizottság és a Kárpátaljai Művelődési Intézet szervezésében. Beregszász, 2015. november 20. A konferencia anyagai. Kárpátaljai Magyar Könyvek 252. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=511

Finta Éva: *Hazamegyek. A kárpátaljai Sáfáry László.* Monográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 244. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=515

Bartha Gusztáv: *Jelenések.* Kilenc egyfelvonásos. Kárpátaljai Magyar Könyvek 247. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=514

Kovács Elemér: *Az igazság mindenekfelett!* Kárpátaljai ötvenhatosok: Varga János. Kárpátaljai Magyar Könyvek 250. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Szolyvai emlékpark. 70 éve történt. *A kárpátaljai magyarok és németek elleni retorziók 1944-1945/1955 (ellhurcolás „malenkij robot”-ra, internálások, deportálások) (Magyar, ukrán, német nyelvű összefoglaló kiadvány).* Szolyvai Emlékparkbizottság, 2016.

Zubánics László: *Vitézi végek dicserete.* A nemesség szerepe a a XVI-XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében. Tanulmány. Kárpátaljai Magyar Könyvek 248. Ungvár–Budapest, 2016.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Weinrauch Katalin: *Cirkuszvárázs.* Versek és mesék óvodásoknak, kisiskolásoknak Kárpátaljai Magyar Könyvek 249. Ungvár–Budapest, 2016.

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Ungvár–Budapest, 2016.

Összeállította: *Dupka György*
Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:
<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – 1963, Nagybereg
CSORDÁS LÁSZLÓ – 1988, Eszeny
DUPKA GYÖRGY – 1952, Tiszabökény
FERENCZY IMRE – 1940, Nyíregyháza
FINTA ÉVA – 1954, Sárospatak
KOVÁCS ELEONÓRA – 1989, Szalóka
LENGYEL JÁNOS – 1973, Beregszász
LŐRINCZ P. GABRIELLA – 1982, Beregszász
MARCSÁK GERGELY – 1990, Ungvár
ORTUTAY PÉTER – 1942, Béalpátfalva
SHREK TÍMEA – 1989, Beregszász
RÉTI JÁNOS – 1949, Ungvár
TINKÓ MÁTÉ – 1988, Budapest
VARGA RÓBERT – 1992, Makkosjánosi
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951, Mezővári
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971, Nagygut

E lapszámunkat Réti János munkáival illusztráltuk.